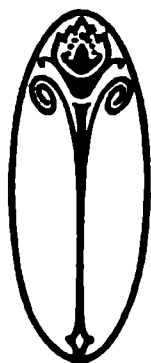

JAK ŽÍTÍ.
KNIHA PRO MLADÉ
LIDI OD FR. W. FOER-
STERA. / ZČEŠTIL
A. IVAN.

**NĚMECKÝ ORIGINÁL TOHOTO
DÍLA VYŠEL V NAKLADATELSTVÍ
J. REIMERA V BERLÍNĚ**

JAK ŽÍTÍ.

MELICHAROVA BIBLIOTÉKA

- Sv. I. TRINE R. V. Vliv myšlenky na pěstování charakteru. Nejvyšší ideál lidstva. Po konfiskaci nové vydání . K 1'—
- Sv. II. JIŘÍČEK. Vznik a konec světa K 1'50
- Sv. III. STURMFELSOVÁ. Co je dovoleno ženě, když miluje K 1'80
- Sv. IV. BRTNICKÝ Dr. Lad. Dvanáct dní na moři Egejském K 3'—
- Sv. V. FOERSTER Dr. F. W. Pohlavní mravouka a výchova . . . K 1'80
- Sv. VI. PANÝREK Dr. Duchoslav. Lékařské epistoly K 6'—
- Sv. VII. HANS Dr. W. Osud a vůle. Pokus o světový názor Henrika Ibsena K 2'—
- S. VIII. SRB Ed. Obecní volby a nálezy správného soudu v jich záležitostech K 1'—
- Sv. IX. SRB Ed. Lidové a levné byty K 1'—
- Sv. X. MACHAČ Jos. Bedřich Smetana a cizina K 2'—
- Sv. XI. GERLING. Výchova k manželství (v tisku)
- Sv. XII. FOERSTER Dr. F. W. Jak žít (v tisku)

VE VYDÁVÁNÍ DALŠÍCH SVAZKŮ SE POKRAČUJE

MELICHAROVA BIBLIOTÉKA
XII.

DR. F. W. FOERSTER:
JAK ŽÍTI.

NÁKLADEM B. MELICHARA
V HRADCI KRÁL.

I * 9 * I * O

NÁKLADEM B. MELICHARA

V HRADCI KRÁLOVÉ

TISKEM ANT. REISE

PRAHA-KRÁL.

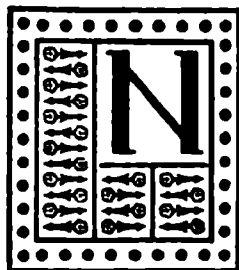
VYŠEHRAD

ČÍS. 55.

**VEŠKERÁ
PRÁVA
VYHRÁZENA.**

ÚVOD.

AC je nám vlastně třeba ještě zvláštního průvodce životem? Což neříkají lidem zvěsti náboženské nepřekonatelně jasně, co činiti a čeho nečiniti?

Zajisté. Ale mladí lidé naší doby jsou na tom velmi zle. Tisíce hlasy ozývají se dnes proti moudrosti podání a žalují, že nemá už práva předpisovat zákony lidem moderním. Její přikázání nevyhovují prý už potřebám našeho kulturního života. Jsou nepřátelská životu a neznají skutečnosti. Mluví se o nové mravnosti a o přehodnocení veškerých hodnot: zdá se, že mizejí všechny pevné pravdy životní.

Není tato nejistota proto ohromným nebezpečím charakteru? Může člověk vychovávat sebe a vyvíjet, nemá-li už jasného cíle? Může umělec otesávat kámen, neřídí-li jeho ruce už žádný jasný ideální obraz? Kde jsou naše ideály? Co je pravda? Co je dobré?

Spisovatel snaží se dát na tyto otázky několik odpovědí v následujícím. Ne však ze svojí moudrosti. Ne náleží k lidem, kteří se mají za povolány, vytvořiti ze svojí nepatrné životní zkušenosti novou mravnost. Je přesvědčen, že základních ideálů životních nelze stanovit bez velmi pronikavé znalosti života i lidí, a že tyto ideály předpokládají tak hrdinné překonávání vášní a sobeckosti, že se na ně vzmůže jenom málo zcela řídkých osobností. A tyto osobnosti vyznávaly za všech časů tutéž stejnou pravdu - nebo se k ní propracovávaly, tušíce ji. Proto se budeme v následujících úvahách držet napomenutí Goethe-ova:

Je dávno pravda nalezena,
v ní ducha šlechta sjednocena,
té staré pravdy, chop se jí!

Kniha tato však nemíní staré pravdy pouze opakovat. Chce především bezradným a pochybovačným mladým lidem naší doby osvětlit staré pravdy s nového hlediska a zdůvodnit: nechce podávat mravokárná kázání, nýbrž znalost života a znalost duše, chce učit skutečnosti. Kniha chce ukázati, že s tohoto hlediska nejjasněji ozřejmuje pravdivost starých myšlenek životních, kdežto theorie moderní, které chtějí zabrati jejich místo, mají právě toho nejméně, co vychvalují za nejvlastnější svou sílu: nevědí o skutečných událostech života a lidské přirozenosti!

Poněvadž spisovatel se neobrací pouze na lidi věřící, nýbrž také na ty, kteří pochybují nebo víry pozbyli, nebude se v následujících úvahách nikde dovolávati náboženských citů ani myšlenek. O uvedení do základních pravd náboženských, bude pojednáno v knize pozdější, jež bude věnována mládeži.

Která methoda má býti směrodatna úvahám této knihy? Jak lze zdůvodniti hlavní hlediska charakterního života? Snad důkazy vědeckými? Plato praví o hlubších pravdách životních, že jich vůbec nelze sprostředkovávat »důkazy«. Vytvořují se v posluchačích jako přeskakující jiskry. Clovek je poznává jako živé vysvětlení a vyplnění svého nejhlubšího hledání a nejhlubších zkušeností. Také našimi výklady bude nejvnitřnější sebepoznání a pozorování života u čtenářů taktéž jenom povzneseno k jasnému uvědomění: budou takřka uvedeni v držení svého »nejvnitřnějšího vědění«.

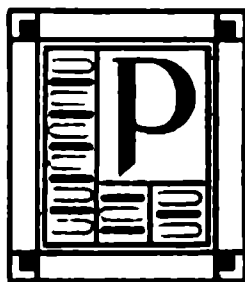
Neboť vskutku: co člověka činí opravdu svobodným a co mu svobodu bere, co mu dává pravou blaženost a co ji ničí, to ví každý v úkrytu srdce zcela určitě — jestliže svůj vnitřní život poctivě pozoruje. Všechno záleží jenom na tom, aby toto vnitřní vědění bylo osvětleno, prohloubeno a učiněno základem veškerých názorů životních.

Jenom tak nabude se pevné půdy vůči žvanilům a slovičkářům, kteří dnes mluví do mládeže ve věcech tak hluboce vážných a nesprávnými a prázdnými frázemi o svobodě ohlušují v ní lepší svědectví vlastního sebepoznání.

Recký filosof Sokrates pravil kdysi, že ví zcela určitě, že jeho filosofie, filosofie sebekázně a sebepřemáhání, musí být Athénskými odsouzena zrovna tak, jako lékař, který je cukrářem obžalován u soudu dětí, že je špatný člověk, poněvadž odnímá mlsy, předpisuje hořké léky a nemocné řeže a pálí. Také dnes jsou podobní cukráři a cukrářky, kteří svojí confiturovou filosofií podezřívají a žalují na pravou zdravovědu duše. Kéž se mladé pokolení nepodobá onomu soudu dětskému, nýbrž zdravým pudem mužné síly pochopí, že co je pravého a zdravého, bývá právě tam, kde se na naše sebepřemáhání kladou největší požadavky.

OTÁZKA PŘEDBĚŽNÁ. JEST ABSOLUTNÍ MRAVOUKA?

PRO neobyčejnou rozmanitost mravních názorů rozličných národů a časů, tvrdívá se vždy znova, že absolutní a věčně platné mravouky není vůbec, nýbrž že mravní názory určité doby jsou jenom projevem zcela určitých a přechodných potřeb sociálních a hospodářských.

Události kulturního vývoje zdají se tomuto názoru dávat za pravdu. Sestavíme-li si mravní pojmání rozličných národů a dob, najdeme co největší protivy. Už jediná mravouka pohlavního života je zmatenou směsicí odporujících si názorů. V určitých skupinách společenských velebí se ukrutnost jako největší cnost a soucit je považován za hanbu; syni jsou naváděni, aby své matky bili; — jinde se opět hlásá nejvyšší soucit dokonce i se zvířaty. V jednom období je krevní pomsta mravní povinností — v jiném se učí láska k nepřátelům; jsou doby, že se odstraňují slabí a nemocní — a zase doby, kdy chrániti jich, je hlavní součástí svědomí. Jeden věk hlásá askesi a umrtvení potřeb — druhý hlásá vyžití a rozmnožování potřeb — kde je pravda? Nezdá se, že všechno se rozplývá? A nezdá se, že právě za naší doby se všechny tyto protivy dostávají současně ku slovu? Nebude rozpor mravních ideálů brzy zrovna toliký jako rozpor v názorech světových.

Mohli bychom na tuto otázku předně odpovědět, že ideály charakteru nejsou ani z daleka tak nejisté, jak

tvrdí někteří skeptikové, kteří jsou odtrženi od živé zkušenosti a sebepoznání — ideály ty nám nezáří jenom z velké shody mudrců všech věků i národů, nýbrž rodí se také denně v prsou lidí upřímně žijících, kteří v nejtajnějším nitru vědí zcela dobře, co je bezkarakterní a co slouží »spáse duše«. Poněvadž se však dnes dává mnoho lidí v těchto jistotách másti nesprávnou »sociologií«, pokusíme se, zodpovědětí otázku absolutní mravnosti právě s nejjednoduššího hlediska sociálního a psychologického.

Především bychom si měli vůči jmenovaným pochybnostem už předem ujasnit, že zmíněná rozdílnost v pojmání nedokazuje zcela ničeho proti absolutní mravouce, nýbrž že pouze ukazuje, jak jest obtížno objevit ji a odůvodnit. Není pochyby, že jsou zcela určité a nezměnitelné základní podmínky k udržení a vystupňování toho, co zoveme sociální organizací. Stanovití však tyto základní podmínky, toť dílo staleté zkušenosti a výsledek vědeckého bystrozraku největších osobností — takže výklad se může přibližovati pravdě jenom po stupních a vždycky se s ní miji, jestliže jedinci probírají tyto problémy zcela na svou pěst a nemají zkušeností životních. Je přece nemožno, aby společnosti lidské prospíval příkaz krevní pomsty stejně jako příkaz lásky k nepřátelům. Nebo zabíjeti slabé, aby prospívalo zrovna tak, jako zachovávatí jich. Určité prostředky mohou býti výpomocí z nouze, dokud není objeven pravý lék — pravda sama, pravda o tom, co udržuje lidskou společnost v základech a zvelebují, ta může po celou věčnost býti vždycky jenom jedna. Tak jako člověk určuje dráhy hvězd zcela poznenáhlu, tak objevuje s daleko větší ještě námahou

a s většími omyly »dráhy« lidských činů a pochopuje, co určité činy svou podstatou způsobují v duši jednotlivců i celé společnosti, a dle toho je hodnotí na »dobré« nebo »zlé«. Osvícení náboženstvím dokončuje a posvěcuje tyto názory, jež se ubírají dějinami zjevně za pevným cílem, který se stále zřetelněji vyznačuje ve směsici odporů, vášní a krátkozrakých zájmů chvilkových: tento cíl je zástupcem zásad jednání i vůle, jež jednotlivce nejsilněji a nejvnitřněji sepiňají s bližními i s řádem společenským. A tyto zásady jsou zcela nezávisly na řádech hospodářských, na podnebích a podmínkách dějinných; odpovídají prostě na otázku: které síly, která smýšlení a které činy prohlubují a rozšiřují společenskou jednotu — podmínku to a základ veškeré ostatní kultury? Kdo se táže takto, musí dospět na stanovisko absolutní mravouky. Rozeznává zřetelně absolutní rozdíly směrů lidské vůle, co do rázu, vytvářejícího pospolitost. Nevázanost, ukrutnost, nepoctivost, násilí mívají na chvíli snad také mohutné zevnější úspěchy a stmelují rozpoutanými vášněmi a žádostivostí na okamžik síly sociální — svou nejvnitřnější podstatou jsou to však síly rozvratné a osvědčí se rozvratnými v každé době, v každém podnebí a v každém řáde hospodářském. Na druhé straně jsou zase zrovna tak zcela určité vlastnosti charakteru a směry vůle, které svojí povahou vytvářejí pospolitost buďto tím, že utišují a překonávají sobecké a náruživé pudy (sebeovládání a sebepřemáhání), nebo že přímo hájí a podporují zájmy bližních (spravedlnost a láska), nebo že připravují, aby se jednotlivci vzdali své vůle ve prospěch blaha společenského (pokora a obětavost), a konečně že ve-

spolný styk lidí staví na upřímnou důvěru (poctivost a pravdomluvnost). Pouze součinnost všech těchto směrů vytváří činy, které budují sociálně ve smyslu opravdu důsledném a mají proto pro všechny časy absolutní cenu mravní. Jest spravedlnost bez lásky — ta zná toliko nejhrubší podmínky lidské jednoty. Jest láska bez sebeovládání — a ruší správný pořádek společenských výkonů a působí bez plánu a tudíž ne vpravdě »sociálně«. Jest spravedlnost bez pokory a sebezpřemáhání — a dráždí k nenávisti a vzpouře, jsouc ještě samá sobeckost. Jest sociální nadšení bez spravedlnosti v malém — a je pouze úloinkem chtění opravdu sociálního a vrací opět k sobeckosti.

* * *

Hořejší úvahy a příklady ať ukáží, v jakém smyslu vede právě důsledně promyšlené hledisko sociální k naprosto platným měřítkům mravním: všechny směry duše a veškeré způsoby jednání, které podněcují lidské síly, aby do sebe harmonicky zabíraly, a které lidskou společnost prohlubují a zvnitřňují, budou mít nejvyšší mravní sílu dotud, dokud vůbec bude kultura — neboť kultura má za základ životní pospolitost lidí. Užijeme této prosté pravdy na několik otázek kulturních a poznáme její smysl i dosah:

Smí mravouka sociální prohlásiti ochranu slabých za požadavek absolutní? Není o tom pochyby, neboť právě ošetřování slabých je nejušlechtilejší cvičiště soucitu, nebyti tohoto cvičiště, zakrněla by společnost lidská. Co se týká toho, že silní bývají zaostalými zdržováni, tu má vysoce vyvinutá životní pospolitost neporovnatelně silnější a lidštější pomůcky; přizpůsobovat podmínkám životním, než je má hrubé vyvrho-

vání nepřispůsobených v přírodě, a zavéstí je do společnosti lidské, znamenalo by, zvrhnouti se ve stav přírodní, v individuální osamocení. Kde se boj o bytí vede kolektivně, tam se musí také cítění kolektivní povznášet nejvyššími cvičeními ve vzájemné solidaritě. Třeba také uvážiti, že často právě u slabých rodívají se nejvíce city, které dodávají lidské společnosti hloubky a vřelosti.

Co se týká vztahu obojího pohlaví, může mravní posvěcení dostatí pouze řád, který povznáší vlastnosti sociální, především cit zodpovědnosti i soucit a utvrzuje v člověku vládu nad vášněmi.

V oboru politickém se bude musít nad veškeré vzněty národnostní a zájmy třídní vznéstí rozhodčí otázka: zdali určitá akce nebo taktika k vůli chvilkovým úspěchům nepoškozuje smýšlení nebo chtění, jež člověka s člověkem spojuje hlouběji, zdali nepodkopává citu právního a milosrdenství, zdali nerozpoutává bezohlednou sobeckost a nedává sankce lži a podvodu? Jestliže ano, pak je odsouzena a to právě se stanoviska reálně-politického — neboť trvalé úspěchy kulturní může míti jenom politika, která v nitru lidském povzbuzuje síly společensky tvořivé a násilnickou svéhlavost vychovává k tomu, aby se vřadila mezi ostatní.

Ale není pak s takovou stát mravenčí ideálem této »zhuštěné spojitosti sociálního života«? Nikoliv. Právě proto, že lidé konstruktivních pudů mravenčích nemají, může jejich společenská budova býti vystavěna pouze na základech nejvyšší kultury duše a nejvyššího posílnění duše jednotlivců. Nejvyšší sociální činy nevykonává neuvědomělá poslušnost, slepá láska, neúčelná obět, nýbrž dobrovolná poslušnost, prohlédavá

láska a produševnělá oddanost: neboť jenom takto ovládne skutky naše plán celku a dostane se jim nevyčerpatelných sil. Ruskin kdysi pravil, že svoboda je pouze na to, aby poslušnost stala se dokonalou. Ve smyslu tomto je zase právě s důsledného hlediska sociálního nezbytna vysoce vyvinutá svoboda a samostatnost jednotlivců.*) Opravdu sociálně jednati může toliko jedinec vnitřně vyvinutý, a společnost může opravdu budovati jenom na jedincích, kteří mají tolik samostatnosti, že dovedou nepsaným zákonům lidské pospolitosti životní býti věrni až do smrti. Býti sociální neznamená býti otrokem lidí, jejich choutek a vášní, neúčelné horlivosti a hromadných bláznovství — nýbrž znamená: vychovávat i povzbuzovati v sobě i v jiných síly a návyky, které upravují půdu pro říši lásky: v ní jediné má jednota společenská základ i vyplnění.

* * *

Kdo uvažuje o kulturních dějinách mravních názorů, pozná, že tyto dějiny jsou nepopíratelně vždy větším a větším přiznáváním ku shora odůvodněným hlediskům absolutní mravouky. Vidíme, jak právě kulturní práce hospodářská, potřebující vždy větší intenzity sociální součinnosti, dávala vždy silné podněty k tomu, aby se sociální společnost vybavila ze zvířecích pudů a »egocentrických« návyků v jednání a »přehodnotila« hodnoty válečné mravouky. Na druhé straně byl

*) Vůdcům výroby hospodářské se zdává, že takový vliv je poruchou hospodářského i technického pokroku — chvilkové nepořádky bývají na závalu poznání, že každý pokrok v zušlechtění součinnosti, každé odstranění pouhého tyranství a donucování, musí býti také pokrokem hospodářským: neboť základem oekonomické zdatnosti je ochotná součinnost v práci.

hospodářský život také pronikavě prostupován požadavky a city, jimiž náboženství zjemňovalo lidstvo. Tak byl na př. středověký řád hospodářský velice ovládán určitými základními myšlenkami křesťanskými. Však také moderní řád hospodářský, třebaže tolik pobloudil od základů křesťanských, může některé svoje vymoženosti odvozovat z křesťanské myšlenky o svobodné svézodpovědnosti. Vždyť křesťanství nevychovalo lidi jenom k lásce a poslušnosti, nýbrž vybavovalo ze sociálního poručníkování, činíc jednotlivcům osobní svědomí drahým.

Obojí směr sloučiti, bude úkolem budoucího rozvoje hospodářského, který teprve tím, že individuální iniciativu a pružnost sloučí se zjemněnou solidaritou položí pravý základ hospodářské zdatnosti.

Dále je zajímavé viděti, jak se v dějinách vždy více tříbí úsudek o rozvratných sociálních účincích násilí a jak stává se vždy důslednějším. V homerických názorech světových je ještě naprostá naivní radost z násilí. Zcela jinak již u Aeschyla — především v Orestiji. Zde se násilí pojímá už tragicky. Hluboká hrůza před temnými následky krvavých a ničivých činů probíhá celou tragedií. »Jatky na lidi« praví Kassandra; všechno je hluboce symbolické. Dům Agamemnonův sám zobrazuje živě celou kletbu mstivého násilnictví. Aeschylus byl věstec života — nezůstává na povrchu, v hlubinách skutečnosti objevuje věčné odsouzení násilnictví! Poznenáhlé přetvoření pověsti o Heraklovi dosvědčuje poučně, že ideály násilí byly překonány hlubší zkušeností životní a pozvolným vyjasněním mravního vědomí. Herakles byl hrdina doby, v níž byl ještě v popředí nejprvotnější boj se zvěří i barbary, a ani-

mální energie zdála se nejdůležitějším základem boje o bytí — znenáhla se však poznává stále zřejměji, co tyto síly způsobují v duši lidské a tím také v řádě sociálních. Toto poznání se odráží zřetelně v pověsti, že bůh Apollo, zabiv draka Pythona, celý rok nádeničil u krále Admeta, aby se očistil z kletby krvavého činu. Máme hlubokou legendu o Heraklovi, obracející se proti kultu násilnického Herakla, užil jí Euripides: hrdina její hyne šílenstvím, ale ne šílenstvím, jež posílá Hera, nýbrž šílenstvím, jež vzniká z krvavých výparů a z nevázaného násilnictví: že násilnictví je vlastně plno hluboké slabosti, poněvadž člověka podmaňuje zase divokým jeho naruživostem a tím podkopává řád společenský i veškeru vyšší vůli, i kdyby zevnější úspěchy byly jak mámvivé — to je hlubší smysl této legendy, která už naznačuje, co později ještě hlouběji a úchvatněji znázornil Dante v „božské komedii“. U Danta jsou násilníci v pekle, jsou navědy vyloučeni z tvůrčího působení v životě: zde rozumíme také učení o věčném zatracení, jež takřka ztělesňuje poznání, že jsou skutky, které svou přirozeností náleží věčné temnotě a nikdy a žádnou oklikou nemohou v životě nic plodného vytvořit.

V královských dramatech Shakespeare-ových, potom v Macbethu a Hamletovi je uloženo mnoho zdrcujících životních zkušeností o zdánlivé úspěšnosti násilí. Hamlet je člověk vidoucí hlouběji, nechce prodělávati mstu, poněvadž vidí kořen věcí a ví, že těmito prostředky se v životě nic nepolepší ani neusmíří: vždyť nevykonají přece ničeho, opakuji leda nenasytně totéž zlo.

Také Goethe v Ifigenii, právě vůči hroznému kletbě

rozplouzujícího se násilnictví, ozářil novým světlem základní myšlenku křesťanskou o vykoupení dokonalou čistotou a láskou.

Velmi poučno je také stopovati v dějinách představy o posvátnosti lidského života. Tyto představy jsou už nejmeně sentimentálností, spíše patří k základním podmínkám vyšší sociální společnosti. Neboť rostoucí zabezpečení života lidského je z nejsilnějších protiváh bezohledné sobeckosti, odstavujíc takřka tyto pudy a nahrazujíc právo silnějších smlouvami a vyrovnáním. Shora uvedené příklady i hlediska nechť dostačí za ukázkou, že už z pouhého sociálního hlediska lze stanoviti mravouku absolutní a platnou pro vědy. Musíme si pouze ujasnit, má-li se vytvořit nejsilnější jednota sociální, a mají-li veškeré síly co nejdokonaleji spolupracovat, že je nezbytnou základní podmínkou, aby byly pěstěny zcela určité vlastnosti a směry vůle. Zachovávatí a stupňovati tyto základní podmínky, musí býti proto také nejvyšším mravním pravidlem, které veškeré lidské skutky a také veškeru vychovatelskou práci vede a kontroluje.

Mravouku lze odůvodnit sociálně, ale také ještě osobně a to v tomto smyslu: hluboko v člověku žije touha po osvobození duše z pout tělesnosti a po dokonalé vládě ducha nad světem vnějších vnadidel. Tato potřeba probírá se k jasnému vědomí nejprve ve filosofii indické, u Platona a v mystériích eleuzínských. To duše objevuje svoje bytí a vzchopuje se a sbírá všechny své síly — nechce ze světa utéci, nýbrž svět ovládati a nebýti jeho otrokyní. S tohoto hlediska vychází přísný soud lidských skutků i chtění: odsuzují se veškeré náklonnosti, smýšlení i skutky, které upev-

ňují vládu pudů a náruživostí nad duší, a napadají a třští vůli. S jiné strany se povzbuzují a oslavují směry, které omezují a překonávají smyslné já a hrdinnými požadavky posilňují vůli a produševňují. Odtud dospívá člověk k týmž mravním pravidlům, která se jednotlivcům dávají na vystupňování vyšší sociální jednoty životní — hlubší osobnost duševní setkává se tu s lidskou společností ve stejném přání: překonati sobeckost a smyslnost. A odtud je, že všude v rozvoji kulturním blíží se okamžik, kdy mravnímu vývoji přibudou nové a mohutné pobídky z probuzené touhy ducha po svobodě oproti tělu: Sokrates, bojuje se sofisty, odůvodňoval mravouku vždycky jenom líčením jejího významu pro »spásu duše« a líčením otroctví, v němž se duše ocitá, jestliže povolí pudům moci, lakoty a smyslnosti. Co zoveme náboženským odůvodněním mravouky, směřuje také k tomu, aby duši předvedlo nejvyšší cíle svobody, a mravnost a poslušnost vůči řádům společnosti hlásalo jako cestu ku spojení s říší svobody, s Bohem: Bůh dává ony řády — nejsou pouze potřebou společnosti, nýbrž pocházejí z vyššího světa, a mají na zřeteli ještě vyšší zájmy než pouhou technikou sociální součinnosti. Tato součinnost je pouze školou k vybavení duševního já z otroctví hmotářských pudů a vnařidel.

Tedy také zde uvedené hledisko osobního, psychologického odůvodnění mravouky vede nás nad mravouku pouze relativní k pevným mravním měřítkům, která určují nezměnitelný vztah lidského jednání ku svobodovým potřebám duše.

Uvažujeme-li o velkých symbolech nebe a pekla, nehledíce k významu metafysickému, vidíme, že člověka

takřka orientují ve světě jeho jednání. Nad světem skutečným, v němž bývají účinky našich skutků tisícero-násobně zakryty jinými událostmi a zauzleními, jest ještě jiný svět, svět mravních úsudků, a určuje skutečné jádro, nejvnitřnější důsledky našich činů a vyjímá souvislost příčin a následků z klamů okamžiku i náhod. Poznáváme, jak naše skutky i naše povolnost účinkují na základy života, na sociální solidaritu i osobní duši — z toho se pak jeví, zda skutky a povolnost náleží boření nebo životu.

Cím více se z abstraktní kritiky a špekulací dostáváme na pevnou půdu životních zkušeností a sebepoznání, tím více budeme bez odporu náchylni uznati absolutní mravouku: zákony mravní jsou zkrystalizovaná zkušenost životní, vznikly z nejzralejšího přehledu o skutečných následcích věcí — skutky, které se vymaňují z těchto zákonů, vymaňují se také ze skutečnosti a o skutečnost se tragicky rozbíjejí.

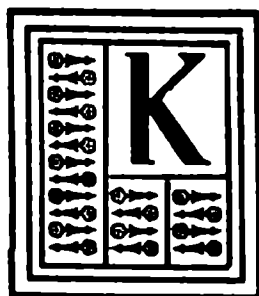
1.

OSOBNÍ OTÁZKY ŽIVOTNÍ.

VŮLE.

VÝZNAM VŮLE.

KDYŽ byl veliký myslitel středověký na smrtelném loži otázan sестrou, co jí dlužno především činiti, aby byla spasena, odpověděl: »Chtíti«. Toto slovo uvědomuje nám všem velmi důležitou zkušenost osobní: jak bezmocna jsou i naše nejnadšenější přesvědčení, schází-li velká a soustředěná rozhodnost, kterou nazýváme vůlí. Jak neobyčejně důležitý právě pro veškeren duševní náš pokrok bývá nejjednodušší začátek chtění!

Nebylo nikdy dosud doby, aby se tolik mluvilo o »kultuře osobnosti« a vlastní základ osobního života se tak málo poznával a pěstil: totiž síla chtění. Veškero bohatství a svéráznost povahy nedovedou ještě samy vytvořiti osobnosti — ba právě velké a všestranné nadání vodívá nejsnáze ku zničení všeho, co zoveme charakterem, nepřidá-li se k němu soustřeďivá síla rozhodného chtění. Teprve vůle nahraňuje chaos jednotou a stálostí, již pocítujeme jako osobní život, teprve vůle dává nám vítěznou energii, jež jediná je s to, aby uchránila naše individuální bytí od nátlaku zvenčí.

Dnešní lidstvo uvědomuje si stále zřetelněji, že pro kulturu rozumovou zapomnělo docela na vlastní pěstění charakteru. »Vůle dětí v těle mužů« — tímto výrokem charakterisoval moderní vychovatel nedostatečné tvoření síly v naší době. A lékaři čivní začínají si všímat škod, jež má zdraví z tohoto nedostatečného vzdělávání vůle: zdůrazňují, jak rozhodně důležitě je

právě pro ohroženou soustavu čivovou, aby se člověk naučil chtít a cvičil se, obezřetně dohlížeti na vlastní popudy a statečně odporovati chorobným náběhům. A lékaři tvrdí, že i zdraví lidé musejí onemocnět, jakmile vůle přestane vládnouti a organismus se přenechá svým temným pudům. Což není hluboce pravdivo, že povolnost sobě neškodí pouze našim bližním, nýbrž především nám samým? Nevyroste v ovzduší malátné povolnosti vůči pudům a půvabům kdejaký chorobný zárodek v nás — tak jako vylézají ze země řířaly, když je vlhko?

Jak málo dbáme konečně také významu, jež pro hlubší úspěch v pozdějším povolání mívá otužená vůle, nemyslíme na to, že největším a nejnesnadnějším úkolem v povolání nebývá vždycky to, co vykonáme my, nýbrž jak dovedeme jiné navádět k práci a součinnosti, a že žádná tvrdost a říznost nemívá toho vlivu na lidi, jež mívá člověk uvnitř ukázněný, mající vůli ustálenou přísnou kázní.

K praktickému otužování vůle lze doporučiti dvě hlavní metody. Totiž cvičiti se, jednati vytrvale a neoblomně a potom: cvičiti se v odporu a odříkání. V následujících statích podáváme napřed několikero hledisk a návrhů pro první způsob otužování vůle.

CVIČENÍ VE VYTRVALOSTI.

Veškerá denní práce naše i úkony jsou samá příležitost k otužování vůle — ale zrovna tak také k zeslabování a třštění naší energie. Všechno záleží na tom, jak doděláváme, co jsme si umínili. Zdali si navykáme hned při první mrzutosti, při první únavě, nebo při první

zevnější překážce odhazovati zbraně a vtiskovati všem činům svým znamení polovičatosti — nebo zdali naše síla tím více mohutní, čím větší protivenství a překážky z nitra i z venku na ni dorážejí. Na starých assyrských kamenných nápisech vidíme, jak velcí podmanitelé uhánějí na vítězných vozech a srážejí k zemi všeohny překážky. I my bychom měli vtisknouti znamení vítězné energie všem věcem, do nichž se dáváme; veškera práce naše měla by býti osvědčením nezlomné energie předsevzetí.

Rikává se často: »práce je bohoslužba«. Není však správně, že práce sama sebou je už sloužení Bohu. Velmi mnoho práce bývá sloužením ďáblu — ne že by bylo nízké, co pracujeme, ale že pracujeme tak, že práce stává se pomníkem přesily choutek a našeho neklidu nad věrností a vytrvalostí chtění. Bohoslužbou je pouze práce, v níž zvítězí nejvyšší síly duše nad vrtkavostí pouhé přirozenosti. Nejjednodušší a nejnižší práce může se státi takovou bohoslužbou, a práce nejjemnější a nejušlechtilejší člověka poníží, koná-li ji bez přítomnosti svědomí a lásky. Mluvíváme mnoho o práci učené. Skutečně učená práce je pouze ta, jež pochází z věrnosti. V této věrnosti spočívá veškerá čest práce. Jenom práce nevěrná je prací ponížující a vychovává veškeru slabost vůle — vytrvalé konání nejnepatrnější práce je škola veškeré spolehlivosti. Kdo vytrvá až do konce, bude spasen — slova tato platí také o nejnepatrnější práci.

Už Pestalozzi naříkal, že zmizela stará věrnost v práci a pracující že zdají se řídití heslem: »na venek huj, a uvnitř fuj«. Toto heslo se však hodí ještě daleko lépe na nynější naši práci. V naší době je všechno tak pro-

stoupeno zevnější odměnou za práci, hledí tolik na úspěchy při zkoušce a v povolání, že se zdá, jakoby se úplně zapomnělo, že nejdůležitějším ovocem práce je vliv její na náš charakter. »Karakter se tvoří v proudu světa« pravil básník. Ve skutečnosti však ničí svět více charakterů než buduje. Kdo vkročí do světa bez pevného charakteru, pozbývá až příliš rychle i posledních zbytků svědomitosti. Charakter se tvoří nejnepatrnějšími a nejjednoduššími návyky všedního života. Každý dobrý návyk je jako průkopník v pralese, jenž prales mýtí. Návyk, pracovat pečlivě a přesně právě nejnepatrnější věci, je nejmocnější kulturní činitel v našich vnitřních pustinách. Velká předsevzetí k velkým ctnostem mají nepatrný význam — charakter si skutečně vytvoříme toliko nejpočátečnějšími a nejjednoduššími činnostmi. Býti neúprosnými v předsevzetí, naučíme se ve všední dny a nikoliv v neděli. Neděle může dáti nadšení - ale všední den překládá teprve všechno do života. Držíme-li zápalku nad hořící lampou, utvoří se nad ní ve vzduchu často malý, tajemný modrý plamének. U mnoha lidí zůstává ideál navždy takovým modrým plaménkem ve vzduchu — neznají vlastního umění sebevýchovy, bez níž nebe a země zůstávají navždy odděleny, a jež spočívá jednoduše v tom, abychom nejvyšší začínali od nejnepatrnějšího. Tato vážnost k nejmenšímu není pedanterií. Kdo vykonává malé ve světle velikého, nemůže státi se pedantem. A veškerá velká energie nemůže než býti věrna v malém, věrnost je výronem její nevyčerpatelné síly — tak jako u gotických dómů velká myšlenka celková právě svou duševní silou prostupuje také nejmenší ozdoby a podává duchu celku.

IAK VYLÉČITI SLABOST VŮLE.

Kdo objeví u sebe vlohy k slabosti vůle, kdo upozoruje ve svém jednání náklonnost k nedbalosti a těkavosti a přece cítí živou touhu po vyléčení a otužení, dopouští se obyčejně chyby, že začíná s protiúčinky právě na nejslabším místě a častými porážkami pozbývá potom nadobro myslí. Jediná správná léčba je, abychom se otázali, nemáme-li nějaký živý zájem nebo vrozené nadání v oboru duševním nebo technickém. Tyto náklonnosti bývají vždy znamením živých sil, výjma snad náklonnost k veršování. A nyní začněme některou z těchto schopností vzdělávati k dokonalosti, ať je to již hudba nebo cizí řeč, umění překladatelské nebo zručnost rukou, práce zahradní nebo v domácnosti, kreslení nebo služba samaritánská. Namáhejme se, z pouhé náklonnosti vytvořiti mistrovství a býti tak pečlivými a věrnými, že se vytrvalost a přesnost stane na konec návykem, ba vášní. A dožijeme se, že tato radost z bezvadného výkonu, toto osvědčení skryté síly naší zvýší nepozorovaně naši energii také ve všech ostatních oborech — ba z nenadání v sobě objevíme rostoucí nechuť k veškeré polovičatosti a pochopíme slova: »Kdo zkoumaje okusil, co je věrnost, ten od ní již nikdy neodstoupí«.

ZABÍJENÍ ČASU.

Mladému, upracovanému muži rád každý dopřeje, může-li někdy tak ze srdce vypráhnouti a oddati se rozkošem a slastem lenivosti. Jenom se musí zase včas vrátiti ku spořádanému životu! Žel že tento návrat bývá mnohdy překažen velkým nedorozuměním: na jedné

straně vidí jenom občerstvující ukojení veškerých přání nálad a náklonností — na druhé stojí šedý a neradostný kategorický imperativ povinnosti, hroze jako moc nepřátelská, že bude co den víc a víc zotročovati: život je ale krátký — popřejme si a užívejme, dokud možno. Vždyť mladost je radost a veselí.

Omyl vězí v domněnce, jakoby lenošné choutky byly osobní život, a jakoby tuhé napínání a přísné rozdělení času byl cizí zákon a záhuba osobní svobody. Ve skutečnosti bývá radost a veselí všude, kde vůle lidská osvědčuje se silnou a vytrvalou: osobní život je vítězný nájezd ducha do říše zevnějších věcí, triumf charakteru nad okolnostmi a náhodami a nad odporem těla a čivů. Není proto ničeho, co by osobní život tak osvědčovalo, jako rozhodný boj s unylým povalečstvím a bezmyšlenkovým mrháním času. Ze přísné rozdělení času je také příkaz povinnosti a zodpovědnosti, to je věc pro sebe — zde si chceme pouze zcela jasně uvědomiti, jak právě ochablost chtění a povolnost k náladám a příležitostem bývá znamením života upadajícího a nikoliv mladistvé síly; pravá ušlechtilost mládeže je přece jenom ve válce s vnitřní ochablostí — a nejkrásnější příležitostí k této válce je právě dobrovolné studium — a to proto, poněvadž je svobodné a nemá za sebou policistů.

Zotavujte se, kolik chcete — ale práce chápejte se vždycky jako celí lidé, donucujte své nedbalé já, jako donucuje jezdec vzpírajícího se koně, a pracujíce bojujte s polovičatostí, těkavostí a ledabylostí při práci, jež vůli snad ještě více škodí než úplná lenost! A zkuste, že tato tvrdost charakteru k ledabylosti je pravou

léčbou životní síly, a že z vás bude vycházeti více životní svěžesti než z veškerých pijáckých a šprymařských písní.

PŘESNOST A DOCHVILNOST.

Je celá řada zevnějších závazků, jež mohou pro nás nabýti hlubokého významu vnitřního a silně vzdělavacího, chopíme-li se jich dobrovolně a učiníme je úkolem sebekázně. K těmto zevnějším závazkům náleží přesnost. Nabude pro nás zcela nové přitažlivosti, naučíme-li se považovati ji za otužování vůle a sice za otužování odporem proti moci náhod a poměrů. Kolik lidí nechává se v životě hnáti náhodami a odváděti od předsevzetí, ba i od přesvědčení! Francouzský spisovatel napsal kdysi studii »o nezbytnosti, abychom se ne- nechávali vésti náhodou«. Ale jak se naučiti umění, osvoboditi se od poručníkování nahodilostmi? Silnému charakteru je vrozeno jíti životem zpříma — ale také smíšené a slabší karaktery mohou nad zevnějším vyrušováním nabýti síly a stálosti v předsevzetích, dove- dou-li jenom správně využítkovati pro sebe výchovné síly maličkostí životních. Přesnost obsahuje pomůcky v tomto směru zvláště účinné. To poznáme nejjedno- dušeji, uvědomíme-li si příčiny své nepřesnosti. Ovšem že míváme pokaždé výmluvu — máme-li však jenom trochu sebepoznání, víme, že není pražádných výmluv pro člověka, který chce býti skutečně přesný t. j., který zevrubné šetření úmluv a pracovních lhůt považuje skutečně za jakési svědomí a intimně cítí se svým uka- zovatelem vteřinovým. Jsá prozíravý a ostražitý, utvoří si prostoru pro nepředvídané překážky, bez smilování vstane od práce, četby, zábavy nebo odpočinku, jak-

mile čas už nepatří jemu nýbrž nejbližší úmluvě nebo povinnosti, své návštěvníky propustí laskavě ale neob-
lomně, setkání na ulici odbude srdečně ale nedá se
jimi zdržovati — za spletitých poměrů si všechno při-
praví, přichystá a uspořádá tak, aby se nestal obětí
nepředvídaných překážek, utržených knoflíků, ztrac-
ných rukaviček nebo umazaných kabátů. Touto pro-
zíravou dochvilností osvědčuje se účinně vlastní stra-
tegie člověka vůči síle nahodilostí, přímý spád vlast-
ního směru životního — kdo se zde snaží cvičiti, pocítí
veškeru obtížnost této zevrubnosti a zároveň upozoruje,
jak právě zevnější přesné ohraničení času prospívá roz-
pjetí sil vůle. A zároveň zase pocítí symbolický význam
malých věcí, pozná, že taková dochvilnost je velmi
názorné a povzbuzující podobenství pro život karak-
terního člověka vůbec, nedávajícího se zdržovat nebo
odvádět ani zprava ani zleva: není řízen okolnostmi
ani nahodilostmi, nýbrž jedná z nitra, dle určitého plánu
a zralého přesvědčení a jde stále zpříma svou cestou
následuje slov, jež platí lidem udatným a věrným: »kdo
ale setrvává pevně na svém přesvědčení, přetvořuje
svět dle sebe«.

Kdo si ale dochvilnosti všimne zevrubněji, objeví o-
statně také, že jí není činiti pouze s osobní energií ži-
votní a že není jenom podobenstvím charakteru, nýbrž
také otázkou společenské kultury a je s to, aby naše
svědomí v tomto směru probudila a zjemnila — sta-
ne-me-li se totiž s rozvahou přesnými a dochvilnými
a pochopíme hlubší smysl a hodnotu ducha přesnosti;
neboť necvičí se a nebystří přesností také smysl
pro ohledy a věrnost smluvní, pro spolehlivost a
čestné slovo, a je pro naši nejvnitřnější kulturu sku-

tečně zcela lhostejno zdali zde zůstaneme tupými a povolnými k sobě, nebo zdali objevíme, co je v maličkostech velkého? »Dochvilnost je cnost králů« říkává se. A lze říci: dochvilnost má do sebe skutečně cosi královského, poněvadž projevuje královskou vládu nad životem.

ZAPOMENLIVOST.

»Tati, zapomněli jsme dnes nechat tam deštník« připomíná malý hošík otcí.

Mnoha lidem stala se zapomenlivost natolik pravidlem, že se jim pozornost zdá jakýmsi přestupkem a odpadem od dobrých zásad. A sotva je která jiná vlastnost, již by tak považovali za nezměnitelný osud jako zapomenlivost. Lze si zapomenlivost skutečně odvyknouti? Na schůzi armády spásy slyšel jsem kdysi od generála Boothova slova: »nevěřte, že by kdy bylo pozdě — tento muž a tato žena mohou ještě dnes začítí nový život!« Kdo necítí, že je to pravda, kdo necítí, že by mohl, kdyby jenom skutečně chtěl? A právě boj se zapomenlivostí má netušený význam pro začátky tohoto nového života. Neboť bezmyšlenkovost v denním životě bývá znamením, že vůle je ospalá, že osobnost neovládá života bdělou a soustředěnou energií, ale že se snivě oddává představám, jež se náhodou namanují. Kdo může zapomenlivému důvěřovati? Koho neodrazí nedostatek odvahy a sebekázně, jež projevuje jeho roztržitost? Není se od něho obávati kde jaké nešetnosti a nespolehlivosti? Ba nebývá bezmyšlenkovost konec konců nebezpečnou průpravkou nesvědomitosti?

Zapomenlivost lze překonati — chceme-li. Chtíti zna-

mená tady: žítí nejdříve několik týdnů výchově paměti. Nezahrnuj se tisícerými maličkostmi, ale cvič se, veškerou energií vštípiti si do hlavy určité příkazy, předsevzetí, povinnosti, myslívej si na ně vstávaje lehaje, zapřísahaj svědomí, aby osvědčilo svoji veškerou velkou věrnost na těchto maličkostech — zadávej si sám malé úkoly, umiňuj si, uspořádati tu neb onu věc, přečísti si určitou hlavu nebo napsati dopis; krok za krokem navykej svou vůli, aby potřebné věci uchvacovala jako královský tygr a do nich se vpíjela.

Věrnosti k »rodinnému deštníku« naučíš se za týden. Myslívej po několik dní na spleťtých vycházkách veškerou vůli, s velitelskou pozorností ba s intenzívní láskou na svého průvodce, uvědomuj si, že patří ku tvé lidské důstojnosti, aby spojení tvé s deštníkem stalo se trvalým, a že tvůj majetek nepatří mezi věci nalézané, tak jako mezi ně nepatří tvoje svědomí a tvoje přesvědčení — a vytvoříš se znenáhla tak silnou a jistou pamět, že odcházeje z obchodu budeš jakoby zdržován neviditelnými nitkami, dokud nebudeš mít všechno svoje pohromadě. To je symbol »organizovaného« charakteru.

A znenáhla se naučíš, se stejnou soustředěnou pevností chápati se všech malých nezbytností a závazků všedního života.

Maličkosti — není-li pravda? A přece už také základy všeho velkého. »Všechno pomíjející je pouze podobností.« Největšími vychovateli našimi jsou všední výkony naší vůle. Protože nejnepatrnějšími věcmi bývají právě věci nejvšednější, nelze jich u sebevýchovy postrádati — ustalují naše nejvnitřnější chování také vůči všem velikým věcem v životě.

CVIČENÍ V ODPÍRÁNÍ.

Cvičiti se odpírati vnějším a vnitřním dráždidlům, cvičiti se v odříkání a zdrženlivosti, je jiné otužování vůle než energická a vytrvalá činnost — ale pro život lidský je toto odpírání neméně důležité. Říkávají sice mnozí: nač potřebujeme ještě tohoto otužování, což není mnohem jednodušší a zdravější, otužovati vůli činností a ne odříkáním? Kdo však správně pozoruje život i lidi ví, že jsou lidé svrchovaně energičtí a nedovedou se opanovati ani v nejmenším — což je jistě důkazem, že energie činu a energie, jež odpírá, jsou zcela rozdílny a potřebují také rozdílného otužování.

Cvičení v odpírání nazývalo se ve starém Řecku »askesí« a bylo považováno za gymnastiku duše, jež vede k »ἐξγορευτα« k síle směřující dovnitř, k sebevládě. Ta vyžaduje otužilosti ve strádání, v mlčení a snášení bolestí.

Pravý filosof musel tehdá projíti obdobím askese; He-lénové věřili, že myslitelem skutečně volným může býti pouze člověk, který opanoval své vášně.

Křesťanská církev přijala později zásadu askese velkého slohu do svého řádu, ba zosobnila ji ve zvláštních společnostech — ale zcela zvláště byla zásada úplného zřeknutí se veškerých radostí životních vyjádřena útekem buddhistických mnichů ze světa.

Zde nemluvíme o náboženském útěku ze světa, nýbrž pouze o dobrovolném cvičení ve zdrženlivosti jakožto prostředku otužiti vůli, ovládnouti duchem svět pudů a citů; mluvíme o ovládání světa sebevládou.

Toto cvičení se ve zdrženlivosti a odříkání nemá nic

společného se škareděním na veškeré radosti životní. Pravíme pouze: skutečně veselým může býti pouze člověk, který se naučil, zavdy říci také rozhodné »ne« a ukázati svým přáním, kdo je pánem. Pouze takový člověk může se svobodně oddávati radostem životním, poněvadž má sebe úplně v moci a rozkoše pro něho nemají už skrytých nebezpečí, jimiž ohrožují lidi ne-svobodné a bezkarakterní a proměňují radosti v hoře, ve výčitky svědomí a vlastní zhoubu.

Tedy býti pánem ve svém domě, neovládnouti pouze smysly, míti duši ukázněnu a míti statečnost vůči vlastní přirozenosti — toť to, co chceme.

Hluboký smysl má prastará víra, že obětí stávají se bohové milostivými a prosícím pomohou: Kdykoliv se vzdáme na oběť byť i jak malou, osvobozují se vyšší síly ve vlastním našem nitru a posilují nás ve všem, co konáme!

A jsou to opět lékaři čivů a vychovatelé lékařů, kteří vniknuvše do veškerých nebezpečí zdravotních, která vězí v ochablosti vůle, vracejí se ku staré moudrosti, aby se vůle otužovala, a volají k lidem: »učte se chtíti, chtíti se můžete a musíte naučit«! Payot, vychovatel francouzský, tvrdí právem, že my, lidé moderní, jsme se nadobro odučili »technice chtění« a doporučuje mladým lidem k otužování vůle především nepatrná cvičení asketická, příležitostnou zdrženlivost také od věcí nevinných a dovolených, jež bývá nejvhodnější, aby posilnila osobní vůli naši vůči pudům a dráždidlům. Těmito cvičeními ve zdrženlivosti se totiž účelně vy-cvikává kontrolující síla mozku a pudy se už předem navykají, vystupovati skromně. Proto klade také Bossuet těžiště sebevýchovy do »malých obětí, jež nám způ-

sobují nejbolestnější trýzeň kříže«. Mnozí lidé, mající nejlepší vůli, býti zdrženliví, nevědí, že také zde závisí všechno na cvičeních, jimiž se působí už předem — nejen výkony svalů, nýbrž také odpírává energie vůle vůči kouzelné moci okamžiku jsou čímsi, z čeho spolehlivou sílu lze dobytí pouze cvikem. Základní princip askese spočívá v pravdě, že od člověka, který si nikdy neodepře nic dovoleného, nelze očekávat, že si odepře, co dovoleno není. Také v boji s pudy a náklonnostmi bývá vždy nejlepší obranou útočiti. Tak jako si v tělocviku rozkládáme obtížný výkon v součástky a nejtěžší součástíkou se namáháme ve zvláštních cvičeních, tak nabudeme také pro vyšší výkony charakteru potřebné síly leda tehdy, připravíme-li se účelným cvikem ve zdrženlivosti na nejobtížnější jádro mravní zdatnosti, totiž na přemožení sebe. Porozumí tomu každý, ujasniv si, jak velice všechno, co zoveme slušností a charakterem, spočívá vlastně na neochvějném odpírání. Říman pojmenoval cnost slovem virtus, a právem, neboť v každém vyšším výkonu mravním vězí prvek mužný, výkon vůle — a kdo v té nemá cviku, z toho se nikdy nestane spolehlivý charakter.

ROZVAHA.

Mnohdy se zdává, že se hodnota sebeovládání zveličuje. Což nemívají sebe neobyčejně v moci často lidé velmi chladní a velmi sobečtí? Jak úžasnou moc nad city a výrazy tváře nemívají prohnání šejdři a podvodníci! A jak často lidem, vysoce šlechtným a nezištným osudně schází rozvážná kontrola nad city, slovy a činy? Povahy chladnější a vypočítavé mívají

v sebeovládání bez odporu snadnější úspěchy, nežli lidé teplého srdce a vášnivé letory.

Proto musíme býti na pozoru, sebeovládání považovati beze všeho za znamení vyšší kultury. Bývá jistotně velice důležitým krokem k ukáznění vůle, k soustředění sil a vládě ducha — ale skutečná hodnota jeho závisí na pohnutkách, proč se člověk ovládá: zda ze sobectví nebo chladné vypočítavosti, nebo z upřímné lásky k vyšším věcem, jichž se nám dostává toliko rozvahou. Co jsou to za vyšší věci?

Sebeovládání a rozvaha jsou pro sebevýchovu proto tak nesmícně důležité a naléhavé úkoly, protože se starají, aby ve všech slovech, činech a rozhodnutích našich dostalo se k slovu naše nejhlubší a nejlepší já a naše nejklidnější myšlení — a nikoliv pouze podrážděnost a žádostivost. Mnoho lidí v životě ztroskotává, ne že by byli špatní, ale proto, že všechno, co činí a mluví, má v sobě kletbu unáhlení. Zevnější člověk mluví a jedná — vnitřní se přiráčí až po něm a rád by všechno odvolal a napravil. Ale obyčejně bývá na to už pozdě. — Bylo vyřknuto hněvivé nebo nepěkné slovo, člověk se ukvapil nějakým činem, nelze už odvolati a slovo i čin ubírají se už neúprosně osudnou cestou světem! Možno proto odpíravou energii vůle nazvati školou přítomnosti ducha: chráníme se proti bezhlavému jednání, proti nekontrolovanému propouštění podráždění a popudů našim ústrojím: učíme se, odpovídati na podráždění teprve tehdy, až nejlepší myšlenky naše dají svolení nebo řeknou své „nepovolím“. Jenom tak dozríváme k pravému sebeurčování a k pravé vládě nitra nad zevnějškem. Což není kletba ukvapení v řečech a skutcích tra-

gedii lidského života? Věříme v Boha a mluvíme bohaprázdná slova, vyznáváme všudypřítomnou lásku a přece mluvíváme a jednáváme vášnivě a z okamžikového podráždění čivů. Askese je boj s tyranii okamžiku! Naše nejčistší city a nejjasnější myšlenky mají být strážnými anděly veškerých našich slov a skutků — a proto se musíme účelně cvičiti, býti přísní na svoje čivy, hněv, vášně a povídavost a ukládati si vážná cvičení v mlčelivosti, aby nemluvil z nás člověk nestřežený a nevzdělaný, nýbrž člověk rozvážný a vychovaný, z něhož vycházejí slova skutečně produševnělá a uklidněná, slova, která pomáhají, přinášejí mír a dávají stálost, slova, která vycházejí z lásky a nikoliv z čivů, z duševní jasnosti a nikoliv ze vznětů zevnějšího člověka.

ŠKOLA MLČENÍ.

Z nejlepších učilišť sebeovládání je jistotně škola mlčení. Jak velký význam mělo mlčení jako duševní sídlo už ve starém věku, o tom svědčí řádová pravidla Pythagorejců, kteří svým učenníkům ukládali léta trvající zkušebnou dobu mlčení. Neukládali mlčení pouze proto, že mlčení je útlukem přemýšlení, nýbrž také proto, že je nejnesnadnějším a nejrozhodnějším cvičením v sebeovládání, v nadvládě ducha nad světem dráždidel a vyrušování. První odpověď na vpády a útoky z venku dává člověk ústrojím hlasovým, jím nastává první výbuch vyrušeného a rozčileného ústrojí: mlčení je proto nejsilnější vítězství ducha nad požadavkem přirozenosti — mlčení je začátek osvobození ze všemocné síly zevnějšího světa; člověk se učí svou řeč vybavovati z vlivu podráždění z venku a

činiti služkou své nejvnitřnější a nejkřivější rozvahy. Tento výchovný a utišující vliv mlčení má na zřeteli také Tomáš Kempenský pravě: »Mlčení úst je veliká pomůcka, abychom došli pokoje srdce«.

Začínáme tím, že vyslechneme opačné mínění klidně a se zájmem a nenapadneme je a nebudeme vyvracet, nýbrž si je prohloubíme, dotazující se po jeho dějinách a souvislosti. A to ne s úmyslem, abychom o tomto mínění věčně mlčeli, nýbrž, abychom proti němu mohli někdy vystoupiti s dokonalou rozvahou, — a vystoupiti tak, abychom jiné získali a přesvědčili. Ale jak bychom to mohli dokázat, necvičivše se, nesobecky vyslechnouti mínění jiných? Přesvědčíme pouze toho, jehož důvody jsme skutečně nesobecky prožili. Možná že on přesvědčí nás? Kdo nedovede jiných vyslechnouti a hned nevyvracet, ten se nikdy nezabaví úzkoprsosti a krátkozrakosti. Nežádka nabýváme mlčením také poznání, že jest nám činiti s lidmi, kteří nemají určitých zkušeností životních, bez nichž bývají marny řeči sebe důtklivější. Mnohdy také mlčením a vyčkáváním seznáme, že běží o otázky, při nichž urputný odpor obměkčí pouze živý příklad, ale nikoli důkazy. — A konečně: ať příliš často setkáváme se s mluvky, kteří jsou po vážné odpovědi leda jenom drzejší a ku správnějšímu oceňování sebe mohou býti vychováni jedině bolným a zdvořilým mlčením, jsou-li ovšem ještě výchovy schopni.

Cvičme se také zvláště přísně v tom, co zoveme diskretností — totiž naprostě mlčeti o tajemstvích nám svěřených nebo o událostech, jež jsme zvěděli toliko na základě zvláštních důvěrných styků, nebo kdybychom prozrazením měli jiné uvést do rozpaků, ba

i poškoditi a vrhnouti na ně nepravé světlo. Není náhodou, že míváme jaksi už pudově neomezenou důvěru k lidem opravdu diskretním, neboť vidíme, že si odbyli jednu z nejtěžších zkoušek, ukládaných sebekázní. Všeobecná žvástavost, touha býti zábavným, svrbění vtipu svádějí nás až příliš snadno, abychom vyjevili věci, jež nijak a nikdy nepatří na jazyk. Pro veselé pobavení šlapou lidé po srdcích a ničí celé životy. Potom se o takových lidech říkává: »u těch jsme špatně schováni«. A je to pravda a má to ještě hlubší smysl: musíme o nich mysliti, že nemají hlubší vnitřní zodpovědnosti vůbec, že si nedovedou rázně poručiti a vzepříti se dráždidlu a příležitosti. O velkém se vždycky usuzuje z malého, neboť víme, jak právě v oboru mravním spočívá všechno, co je velikého, na silné sebevýchově v malém. Sebevýchova k důvěře jiných lidí k nám začíná mlčením.

Toto cvičení si usnadníme a urychlíme, nebudeme-li vyčkávatí jenom cizích tajemství, nýbrž časem také zkusíme klidně spolknouti to, co nás na jazyku svrbí a budeme krajně zdrženliví především v osobních poznámkách ze života bližních. Je málo věcí, které jsou u sebevýchovy k mužnosti úrodnější a více pomáhají tvořiti a posilovati pravou mužnou důstojnost, než energický boj se žvatlavostí, a není pevnosti, jež by byla také hlubší ženskosti nepostrádatelnější a více ji zdobila, než spojení mluvidel s říší rozvahy a lásky! Nejen z venku, ale také z vnitřku bývá mnoho pokušení k nestřeženým řečem a zároveň mnoho vynikajících příležitostí k sebekázní: je to svrbění vtipu a humoru, pocházející ze syté pohodlnosti životní, ze zloby, z chuti do smíchu a ze zahálčivé obraznosti a

svádí nás až příliš často, říci něco, co odsuzuje lepší naše svědomí. Cvičení, umlčovati vtipné nápady a komické představy, bývá velmi nesnadným a úrodným výkonem vůle a mívá na celý náš charakter vliv tím požehnanější, čím více svého udatně dobytého mlčení užíváme k tomu, abychom svůj vtip zevrubněji zkoumali; a uvidíme, kolik ve většině vtipu bývá bohužel touhy sebe vyvýšiti a bližního umenšiti, kolik snahy, líbiti se a kolik lehkomyšlnosti a kolik zjemnění soucitu v nás i v jiných se jimi překazí. A konečně uvidíme, kolik hrozné surovosti a posměvačnosti vyznívá ze smíchu posluchačů — a řekněme si s nenadálou lítostivou jasností: o kéž bych byl mlčel — tisíckrát požehnána budte ústa zavřená!

Vysoká škola mlčení — jak bohaté to učiliště vůle a lásky, jaké to soustředíště opravdově životného mluvení a konání!

OVLÁDÁNÍ PUDU POTRAVNÍHO.

Veliká nesvobodnost mnoha lidí záleží v tom, že zavrhují hned určité nauky a obyčeje, souvisejí-li nějak s náboženským podáním. Ani nezkoumají, zda za těmito obyčeji snad není hluboká znalost lidí, z níž možno i dnes přiučiti se mnohému — vždyť jsou lidmi moderními, třikráte povznesenými nad všechny minulé věky. Takové chování lze pozorovat zvláště tehdá, přijde-li řeč na obyčeje jako je na př. půst. A přece je málo předpisů, jež vycházejí z tak zralé péče o tělesnou i duševní rovnováhu lidí, jako právě požadavek, učiniti si v jídle zavdy újmu. Vždyť právě nejpokročilejší moderní lékaři tvrdí, že většina nás se přejídá, a že menší i větší hladovění mívá pro žaludek

často rozhodující důležitost. Je neuvěřitelné, praví lékaři, co žaludek, ubohý proletář, musí denně spracovávat v temných svých hlubinách. Není divu, hyne-li v mnoha případech prostě přepracováním. Nedopřávají mu žádných dnů odpočinku, a právě v nejposvátnější dny dodávají mu dvojnásobné množství práce. Lze na př. uvěřit, že by lidé museli narození svého Spasitele oslavovat zdvojnásobněným plněním žaludka, a že by jiné význačné dny, v nichž mají zvláštní příčinu rozradovat se, měly být zvláštním svátkem žravosti? A proč se lidé nesmějí z takových obyčejů, a dělají si vtipy z úctyhodných pomůcek, jimiž stará tradice vychovávala lidi k duševní svobodě?

Když už zdravotní význam sebevlády v jídle je skorem nedocenitelný, jsou mravní účinky její ještě daleko požehnanější a pronikavější. Kdybychom pro svou učenost a technickou vyspělost nebyli odučili se správně zacházeti se svými silami duševními, byli bychom tyto staré pravdy už dávno zase objevili. Kdo to zkusí, bude mít hned jasno a upozoruje, o kolik duševní moc naše se zvýší, zasáhne-li se zavdy do nejzákladnějšího životního úkonu našeho ústrojí, totiž do výživy. Zdá se, že žádný projev ducha neimpoune tolik našim pudům, a že nic tolik netlumí naivnosti požadavků tělesných. Zde se vyučuje takřka počátkům pravého sebeurčování — a právě v létech největší chuti k jídlu dobývají se zde nejúspěšnější vítězství, a to nikoliv dlouhým hladověním, nýbrž příležitostným odepřením si zamilovaných jídel, příležitostným omezením a vůbec jakousi trvalou povznešeností vůči chtivosti, jež nezná v jídle a pití ani slušnosti ani míry. Právem proto praví Tolstoj: ani křesťan, ani pohan

nemůže dílo sebezdokonalování nezačít z kraje, to jest odříkáním... Odříkání je první stupeň k dobrému životu, a dosahuje se pouze pozvolně. Odříkání je osvobozování od žádostivosti, od chtíčů. Ale člověk má mnoho žádostivosti, aby boj s nimi byl úspěšný, musíme začít od žádostivosti základní, žravosti, lenosti — a chlípnosti»

A Mathiáš Klaudius praví: »mnoho lidí zavrhuje půst; ale tím půst není ještě zavržen. Velmi snadno se zavrhuje, co nám není po chuti, a zlořády se dostanou všude. Býti vždycky střídmy, je lepší, než zavdy se postiti... praví odpůrci postu. To snad je pravda. Ale poněvadž většina lidí nebývá vždycky střídma, není přece nic zlého, zavdy ukázati, kdo je pánem v domě...«

Kdo se domnívá, že taková napomenutí mohou dávat pouze prorokové temného odříkání, nemá ani ponětí o zatemnění, jež zatahuje duše těch, kteří neznají různé sebevýchovy a nevědí o »abstine et sustine«. Teprve pravý cvik v odříkání dává jasnost a svěžest ducha, energii života duševního, v níž kotví veškerá pravá veselost a radost: zvířata se nesmávají. Lidé, kteří jsou ovládáni chtíči a vášněmi, mívají často tutéž temnou a morousovskou vážnost, jako abstraktní pedanti! Bylo by vůbec dobrodiním, kdyby z ošklivosti nad tyranstvím žravosti a z radosti nad pokrokem vnitřního osvobození povstalo u vážných mladých lidí protihnutí proti vzrůstajícímu se kultu nemírného a rafinovaného jezení. Povážíme-li, co se v našich městech za zimu pojí a jaké spousty práce, přemýšlení, zručnosti a peněz je třeba, aby si někteří lidé mohli celé hodiny přecpávat žaludek, tu se nám bezděky vzpomíná na slova

Mefistova o rozumu lidském: »On (člověk) ho užívá, by zvířečtější byl než každé zvíře«.

Lidstvo, skutečně sociální, by vůbec ani nedovedlo za toliké bídy a hladu se přecpávat s takovým klidem a za tolikého elektrického osvětlení.

August Comte, filosof francouzský, žvýkával po jídle místo desertu kousek suchého chleba, aby si vzpomněl na ty, kteří nemají ani suchého chleba. Kéž nás tento jemný rys upamatuje na to, že jakýsi zbožný ostych před upřílišněným kultem osobních potřeb patří docela k mravnímu zdraví lidskému, a že cvičení zdrženlivostní mají také hluboký význam sociální, protože jejich symbolické výzvy ku skromnosti a jednoduchosti nám pomáhají, uchránit se tvrdosti srdce a sobeckosti. Tvrdost a sobeckost se nezbytně zahníždují tam, kde osobní potřeby nechávají bujet bez závary a odříkání. To však nepravím proto, abych do hmotného života uvedl strohý, puritánský zákon; chci pouze podnítiti správné cítění vnitřní, jehož by každý poslouchal dle svojí povahy a postavení.

První odměna za každé sebezpřemáhání je, že nás uschopňuje k přemáhání ještě většímu. Hamlet praví ve stejném smyslu: »Jen jednou ovládněte se, to sílu dá, zas byste zdrželi se! To mění téměř pečeť přírody a ďábla vyhání jak zázrakem.«

Ovládati labužnictví je základní vyučování v sebeurčování; tu se kladou základy ušlechtilého a vyčkávavého chování vůči neurvalosti také jiných chtíčů — v našem ústrojí vytváří se takřka ušlechtilá tradice, že duch je na to, aby poroučel vášním. Proti všem silným náruživostem a vášním, též na př. proti hněvu, se proto nejúčinněji působí vždycky určitými cviče-

ními v nejzačátečnejším odříkání. Nejjednodušší askese tělesná má tedy veliký význam především také jako předběžná příprava nesnadnějších přemáhání. Kdo nevykoná ničeho ve spodním ovzduší, kdo zůstává v područí nejhrubšího donucování, nevypěje ani k vyššímu ukáznění, jímž se projevuje vlastní dokonalost vnitřního vzdělání.

VYŠŠÍ KÁZEŇ.

Často se myslívá, že u sebevlády běží pouze o nejhrubší pudy a vášně. A nemyslí se na to, že vyšší náklonnosti a popudy potřebují alespoň zrovna tolik kázně a dohledu. Na obrazech starých mistrů vidět, jak na nejvyšších oblacích klečí nespočetné zástupy andělů a uctívají Pána Boha: to nám může býti podobstvím, že také dobří duchové musejí sloužiti svrchované pravdě — odpadnou-li andělé od Boha, padají do nejtemnějších hlubin, vždyť právě dábly považovali za odpadlé anděly! Kolik zmatku zavinil už neprozřetelný soucit, nezkrocená obraznost, bezhlavé vlastenectví a plané nadšení! Kolik nadaných lidí roztříštilo už nadobro své duševní síly tím, že se bezúčelně oddávali veškerým svým nápadům a náklonnostem! Jak často upadají soucitné ženy do zkázy právě tím, že nemají své překypující city v moci! Bohatství je pořádek i kázeň mnohem nezbytnější než chudobě!

Plato pravil, že v Lacedaemonu je víc pravé filosofie než kdekoliv jinde na světě. Pravou filosofií rozuměl kázeň, jež jednotlivosti podřazuje nejdůležitějšímu a největšímu. Taková pořádající přísnost zdála se mu zcela nezbytnou právě všestrannému nadání! Jak velkolepě působí proto v dialozích Platonových také

míra v nadšení, nejjemnější to ovoce obezřetné sebekázně!

Máme konečně také sociální askesi, zdrženlivost vůči pudům společenským, jež má pro charakter základní význam. Cvičte se vědomě a účelně odpírati přemlouvání druhů, a to nejen, běží-li o pití, zabíjení času a pod., nýbrž odpírejte někdy také ve věcech zcela nevinných, abyste se otužili vůči útočnosti obličejů a obrnili proti potupě a nevšímání. Když jste se na př. rozhodli z nějaké příčiny nejít na výlet nebo na slavnost, pak se nedejte obměkčit — taková pevnost vám získá vážnosti a pravého přátelství, třebaže budete mít na chvíli i mrzutost; neboť kdo zůstává neoblomným v takových maličkostech, budí důvěru, že se ani ve vážnějších rozporech nedá odfouknouti ani z prava ani z leva.

SÍLA A LÁSKA.

Vším právem se namítává: veškero otužování vůle nemá ceny, jestliže se otužená vůle nedá do služby vyšších účelů. Co nám prospěje veškerá síla vůle, směřuje-li toliko k zvráceným a ničivým skutkům? Co nám prospěje i největší vytrvalost, pustí-li se do stavby věže babylonské?

Nemožno tedy, aby právě vzdělání spočívalo v pouhém vystupňování síly, taktéž ne jediné ve výchově vytrvalosti — nikoliv, energie lidská se skutečně tvoří pouze tehdy, když je řízena svědomím a láskou — tak jako křesťanský rytíř dával kdysi svou sílu i meč do služeb svatého Grálu.

Ale nepraví už Hamlet, že svědomí činí zbabělým a nezdá se, jakoby láska pádnost a rozhodnost našeho

jednání ochromovala? Nebývá cíle vědomá energie vždycky spojena s bezohledností?

Je pravda: čím vyšší naše ideály a čím více se zjemňují naše city, tím více věcí si musíme odříkati; ba ani ve snahách pro jiné, ani ve službách společnosti, nebudeme smět užíti mnoha prostředků, jimiž si hrubá energie zkracuje a usnadňuje cestu. Oč rychleji daly by se provésti mnohé věci, kdybychom nechtěli bráti na váhu nějakou lež, zpronevěru, hrubost ba dokonce ani zničený život lidský?

A přece: neotravuje a neničí slepá a nesvědomitá energie konec konců vždycky životní dílo lidí, kteří se jí svěrují? A není to život sám, jenž dříve nebo později strašnou zhoubu přináší všemu, co bylo dosaženo takovou energií? Neobsahuje svědomí snad pravou zdravotnost veškeré energie lidské, neosvobozuje ji nejdůsledněji (d vŕelických pouze výbušných sil a všech pouze rozkladných součástí a nepřispůsobuje zároveň co nejdokonaleji celé skutečnosti života lidského? Není svědomí připomínatelem reální pravdy, že v říši duší nelze stavěti pouhými silami mechanickými a že třeba užíti jiné a jemnější »energetiky«? A nezdá se konečně, jakoby ve veškeré nesvědomité energii byla ukrytá slabost a jakoby naše vůle dostávala vítěznou sílu a vytrvalost, až splyne s nejvyššími mocnostmi duše? Čím více naše energie pochází ze spodního života ústrojného, tím rychleji se její díla opět rozkládají v nižší prvky, z nichž povstala.

Ve spleťtém životě lidském není opravdu nic důležitějšího, než abychom úspěchy a neúspěchy neposuzovali dle chvilkových a povrchních následků. Nikdy

chvilkovému úspěchu neobětujeme svoje lepší já, spojujeme energii vůle vždycky zcela důsledně s životem vyšším — a budme jisti, že se někdy a někde objeví také tvořivé účinky. V nás samých bude tím na všechen způsob upevněno všechno, co je lepšího — a to je přece první a nejdůležitější pro každého, jenž nemíní pracovati pro mole ani pro rez!

K pravému vzdělání vůle v tomto smyslu nepatří pouze jasné poznání jalovosti pouhých sil vůle dosud neočištěné a nevzdělané, nýbrž také obezřetná sebevýchova v maličkostech, a cvičení v pečlivosti, v jemných ohledech a pohotové lásce, jež jsou vhodna právě pro silné letory a mužné síly. »Pevný jako diamant a něžný jako matka« — toť heslo, jež vychovatel 17 století dal dokonalému vzdělání vnitřního člověka: je proto zcela nesprávně, považovati otužování sil za jediný úkol mužského vzdělání; gymnastika vůle a otužování těla jsou jistotně nepostradatelné — ale nedocenitelným právě pro silné mladé muže byl by kurs ve službě samaritánské, součinnost v domácnosti, v péči o chudé a konečně všímavost k veškerým příležitostem, jež sílu očišťují a vzdělávají láskou. Pozorné zacházení s obrusy, sklenicemi, šálky, šaty, zdvořilé a rytířské chování k lidem, vzdělává v tomto oboru velmi účinně. S hora byla řeč o dochvilnosti jako tvořitelce nezdolné ráznosti, zde přidáváme, že právě dochvilnost dává příležitost, sloučiti pevnost s jemností, sílu s něhou, a nehnati se přes překážky hlava nehlava.

Mnozí lidé si namlouvají, že patří k důstojnosti muže vystupovati bezohledně — ve skutečnosti je však bezohledné chování nadobro chatrné také se stanoviska

pravé energie, neboť hrubě si povolovati a bezohledně prorážeti, bývá mnohem snadnější a vyžaduje mnohem méně duševní síly a otevřenosti než chránící a soucitná energie.

Pevnost sloučená s dobrotou a sebeovládáním — toť výkvět silné mužnosti.

Viděl jsem kdysi muže v největším spěchu utíkat k vlaku a přišly mu do cesty tři zcela drobné děti: jak rázem se bouřný kvap proměnil v pečlivost, jak děti obcházel a starostlivě přidržoval, aby neupadly, a nejmenší ještě k tomu pohladil po vláskách a potom teprve odkvapil — to byl osvěžující obraz rázné vůle, vychované a zmohutnělé láskou. A zároveň to byl symbol věcí větších: jak často býváme v životě zdržováni »neobratnými dětmi« a osudně vyrušováni v tolika důležitých věcech — a jak přece je nesmírně důležité pro nás, jak se jich zbavujeme. Neboť život je soužití, a kdo chce uplatnit jenom sebe, nedbaje usmířující a starostlivé něžnosti — zůstává neplodným, i kdyby měl nejkrásnější zásady světa.

MLÁDEŽ — LIHOVINY — KARAKTER.

Komu nebyla ještě mistrná báseň pedantickou hodiinou ve škole zkažena? Kolika lidem nebylo už náboženství odcizeno nasládlými pobožnítkáři? A kolik lidí drží se lihovin z pouhé zlosti na abstinenty, kteří fanatickou agitací projevují nový druh nestřídmosti, jež ubijí všechny ostatní zájmy nitra?

A přece je nedůstojno muže skutečně svobodného, aby odmítal velkou věc, poněvadž k němu mluví náhodou malichernými zástupci. Kdo běře vážně svou sociální zodpovědnost a vážně se stará o svůj charakter,

ten přece nijak nemůže zůstat lhostejným ke skuteč-
nostem a požadavkům, jež nám předkládá hnutí proti-
alkoholické.

Novější fyziolog zkoumal kdysi spousty, jež nadělalo
dědičné pijanství v jediné rodině, jejíž dějiny dopo-
drobna prozkoumal za podpory úřadů. Ada Jurke-ová,
nar. r. 1740., která žila životem ožralice, zlodějky a
tulačky, měla potomstvo, jež vzrostlo konečně na 834
osob, a z těchto mohlo se o 709 osobách úředně
zjistit jak žily: 106 bylo jich narozeno nemanželsky,
142 bylo žebráků, almužníků bylo 64, prostituci se
oddalo 181 žen, pro zločiny bylo z této rodiny od-
souzeno 76 osob, 7 pro vraždu. Bylo vypočítáno, že
za 75 roků stála jediná tato rodina stát na podporách,
útratách vězenských, odškodnění a t. d. na 5 milionů
marek.

Může se na tuto hroživou skutečnost říci: co mi je
do toho? Moje matka se nejmenuje Ada Jurke-ová
— svou skleničku vypijeme počestně — což pak mu-
síme se vzdávat nevinného požitku proto, že jiní ne-
dovedou zachovat míry? Co má velká bída pijanů
společného se sklenicí, již píváme doma? Má snad
naš sklep na víno vinu, že se zhroutily rodiny, a že
jsou celá pokolení rozervána? Jsme my pijany?

Odpověď: zapomínáte, že nesmírná bída a do očí
bijící zvrhlost ukazují nám takřka jenom zvětšovací
sklem, kolik vlivu na charakter mají líhoviny a jak ne-
pozorovaně účinkují na každého, kdo je pouští do
mozku. Nejjemnější sšly životní znenáhla hrubnou,
uspává se nepozorovaně veškerá nejlepší bdělost —
a třebaže po celá pokolení nevidět patrného rozvratu,
ve skutečnosti ale zatlačují tyto věci pozvolna do dru-

hého řádu všechno, co by v nás mohlo býti prvního řádu!

Nepatrné dávky, které pijáváme, nenadělají z nás ani z potomků našich blbců — ale přece budou mít vliv na veškeré životní kroky naše, malé i velké a potáhnou je k nižší stránce.

Pozorujte někdy rozhovory při sklínce, když alkohol začne stoupati do mozku! Dbá se už méně svědomitě dětí, jež naslouchají, přítomným ženám vzdává se méně úcty, všechno se povídá hruběji a jednostranněji než jindy.

Alkohol je už i proto nejhorším nepřítelem lidstva, že uspává naše nejlepší já, ochromuje naše myšlenky, jež by měly nad námi bdíti jako andělé strážní. Jest vznešenější ideál než všudy přítomná láska, produševňující veškeré skutky a řeči lidské? A nejhorším účinkem líhovin je právě to, že nám bere bdělou lásku, kterou bychom měli prostoupiti veškeré skutky i řeči, než je pustíme do světa. Mnozí říkávají: »otcům ani praotcům neškodilo, že také pijávali«. Nebo připomínají: »pijávalo se od jakživa«. Ale zapomínají, že nejsme už tak silnými lidmi a že žijeme v dobách daleko více vymožujících. Nemyslí na to, že lákadla, dráždivci naše čivy, se stala tisíckrát silnějšími než bývala za klidných dob minulosti. Čivy naše ale velmi zcitlivěly a zeslábly a proto účinkuje každá kapka líhovin tím zhoubněji. Všichni jsme jaksi čivově zatíženi nebo předrážděni; proto potřebujeme uklidnění a ne podráždění. Víc než kdy jindy potřebujeme sebekázně a vlády ducha, abychom uchovali své čivy zdravými a uchránili přílišné dráždivosti. Slovem, jménem vážné a statečné sebevýchovy: pryč s líhovinami! A kdyby

i lékaři dokázali, že alkohol prospívá zdraví, přece bych řekl: je základním omylem, stavěti zdraví pouze na zvířecí část lidskou. Základem také fyzického zdraví je jasnost ducha, síla svědomí, a pružnost vůle. Ze životní energie mozku žije veškerá činnost tělesná. Proto nelze dosáti zdraví na úkor charakteru.

Dnes však neběží pouze o blaho naše. Ve staré duchovní knize jsem četl kdysi »o devateru cizích hříchů«; jsou to hříchy bližních, na nichž máme vinu svou nedbalostí. Všechno, co zavinujeme obyčeji pijáckými, bezmyšlenkovým přispůsobováním se jiným, svými lehkomyšlnými návyky alkoholovými a pohráváním si s požitkářstvím, jež tisíců bližních slabší přirozenosti nebo jejich dětem stává se rychlou zkázou — to patří ovšem v první řadě do říše »cizích hříchů«, na kterých máme vinu.

Není povinnost prosté rytířskosti, abychom ze svého života vyškrtnuli návyky, které lidi slabé rvou neúprosně do propasti? Kolik zkázy rodinné, kolik zbídačených jedinců má na svědomí bezmyšlenková posvátnost alkoholu ve »vyšší« společnosti! A kolik požehnání roznesli mužové i ženy, jež nedbajíce výsměchu ani pošklebků, nealkoholovým nápojům razili cestu do domácností i do hostinců! A do toho všeho že nám nic není? Opravdu, zcela vážné vědomí zodpovědnosti bude vůbec vždycky do našeho života svítit jako svítí poslední soud; v tomto osvětlení pak poznáme, že mnohé věci, jež jsme měli za nevinné, ve skutečnosti vedou nás i jiné do záhuby; v našich nejnevinnějších návycích objeví se najednou nesmírný dosah a co se nám zdálo vzdáleným, bude nám najednou záležitostí velmi blízkou. A oklikami znenadání

poznáme, že jsme se zachránili tím, že jsme péči o lidi nejvzdálenější přinesli obět.

»VYŽÍTÍ.«

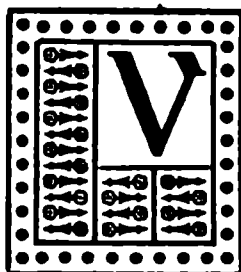
Všechny shora odůvodněné návrhy k sebevýchově velmi odporují vládnoucímu duchu času. V širokých vrstvách platí heslo »vyžítí se«. A přísnost vůči přirozeným pudům a rozvaha vůči vášním pokládá se za nepřátelskou a život potírající. Tak zvaným »uplatněním v životě« nahrazují se staré ideály. - Právě těmito nejasnými a širokými slovy projevují vyznavači těchto moderních názorů, že na zahalení vlastního smyslu svojí vzpoury potřebují mlhy. Co vlastně znamená »uplatnit život«? Všichni víme, že v životě žije nezdravé a zdravé, silné i slabé, ďábelské i božské — co se má tedy uplatnit. Všechno dohromady a jedno přes druhé? Opravdu, statečným zapíráním projevuje se mnohdy více životní energie než nepravým uplatňováním se, a mnohý zpívá píseň o uplatnění života pouze proto, že nemá síly, aby si sebe menšího přání odepřel. Není vývoje bez »repressí« praví vychovatel anglický, odkazuje na skutečnost, že nemůžeme jednu část svojí přirozenosti rozvíjet i nezaraziti vzrůstu části druhé. Proto je také Goethe přívržencem starého: »zemři a staň se«: člověk přirozený musí projíti velikým odříkáním, chce-li osvoboditi nejvyšší svůj život. Kdo hlásá vyžítí, ať jenom také zřejmě poví, co se má vyžítí? Duch nebo pudy? Choutky nebo charakter? Sobeckost nebo láska? Má-li se vyžítí naše vyšší přirozenost, pak se musí nižší naučit odříkání a poslušnosti — uplatňuje-li se ale přirozenost nižší a uvolňuje, pak nezbytně zakrňuje přirozenost vyšší.

Z této skutečnosti však nenásleduje, že by se mělo rozšlapat všechno, co je v člověku přirozeného. Přirozenost ovšem nesmí se nechat jít za svým puzením, nýbrž musí býti vyššímu chtění podrobena tvrdým otužováním v odříkání. Takováto poslušnost nebývá však její smrtí ale životem. Jsouc služkou vyššího života, vydá teprve svůj nejplnější život. Jedině v tomto vyšším životě uplatní se naše nejmocnější síly! Když zahradník ořezuje výhonky růže, které vybuchly z kořene, budeme jej varovati, aby nekazil růže? Každý ví, že se životní síla stupňuje soustředováním a ne tříštěním, a že růžový kmen nedosáhne nejvyšší životní výkonnosti, promrhá-li své síly v bující zeleni. Také rostliny vydávají nejlepší květy pouze »zdrženlivostí«. Též lidská osobnost se rozvíjí toliko silným zasahováním do života pudového — teprve jím se povznášejí velké životní síly lidské k vyšším výkonům a soustřeďují a nenechávají bloudit po odnožích to j. nepromrhají se životem pouze pudovým.

Tak zvané vyžití vede ještě z jiného důvodu k pravému opaku toho, co si od něho slibují. Kdo poddává se svým choutkám a pudům jako třtina, pozbývá vůbec veškeré ušlechtilé odpíravosti vůči zevnějším dráždidlům a dojmům — svět zevnější nabývá nad ním stále větší moci a zardousí osobní život. Kdo jménem vystupňování života osobního zavrhuje každé sebepřemáhání, zkusí až příliš rychle, že z tyranství zevnějšího světa osvobodí se pouze tím, když bude s duševního stanoviska podnikat dobývačné vpády do říše chtíčů, náruživostí a vášní a žádat poddanskou věrnost po všem, co chce vyžití se na svůj vrub.

OBCOVÁNÍ S LIDMI. VĚDOUCÍ SOUCITEM.

životopisech velikých světců církve křesťanské na př. sv. Františka z Assisi, se také dočítáme, že dostali v okamžiku nejvyššího ponoření do utrpení Spasitele tak zvaná »stigmata« t. j. že se na těle jejich objevily rány Kristovy. Přijdeme přirozené i nadpřirozené výklady o vzniku těchto stigmat — nám běží zde pouze o hluboký smysl těchto zpráv: oslavuje se jimi neobyčejná a geniální láska, jež vzniká pouze u povah zcela řídkých a mohutných, které se tak do předmětu své lásky ponořují, a tak v něm rozplývají, že jeho rány začnou na nich dokonce zevně krvácti.

Jak řídká bývá na světě láska tak veliká! Tolik lidí je skutečnými nebo domnělými ranami svojimi tak zabráno, že na rány jiných pohlednou někdy leda ze zvědavosti, ale jsou úplně neschopni, míti na nich opravdové účastenství.

A mnoho lidí nechce ani viděti hrozné rány, jež život všudy zasazuje, aby pohled do temné stránky skutečnosti neumenšil jim radost ze života a nepoškodil čivy. Žel, že je tak málo lidí, kteří by jinému vůbec dovedli naslouchat skutečně ze srdce! Jak málo vážně bývají míněny poptávky, jak se nám daří! Kdo na ně odpovídá zevrubně, vyčte velmi brzy v očích mnohého tazatele nudný a bezduchý výraz, který praví až příliš zřetelně: »blázne, co pak je mi po tvých příhodách? Mám toho dost se sebou. Což nevíš, že tak

zv. účastenství je pouhou zdvořilostí ode mně?« Král se ptal kdysi učence, který se o svět nestaral, po zdraví nemocné ženy. »Ach, veličenstvo«, spustil učenec, »ubohá už několik týdnů —.« »Jenom žádné podrobnosti, prosím« přerušil ho král. Kdo v životě nechce jednati dle přeludů, bude dobře, aby pamatoval na tuto odpověď. Nedal jí pouze král — mívá ji na rtech až příliš mnoho lidí, běže-li se jejich soustrastné vyptávání vážně.

Proto pravil Goethe: »v koncích je člověk přece vždycky odkázán pouze na sebe!« Dobří i zlí jsou úplně zabráněni horečným chvatem vlastního života, chtění a cítění — zcela ryzí účastenství s bližním žije však pouze v několika řídkých a vyvolených.

Duše, opravdově soucitná, jež se dovede do bližních zcela vmysli a cítí jejich nejskrytější bolesti, duše, jež dovede sestoupiti do veškeré slabosti jejich a zná všechny jednostrannosti a prožívá s nimi hrůzu před životem nebo před smrtí: jaká to obdivuhodná blízkost božího smilování, jaká útěcha a jaký to svátek!

V Isaiášovi se praví o Messiáši, že ví, kdy s unaveným mluvit. Není úchvatnější předtuchy o vševědoucí lásce. Nic nebývá řidčšího, i u lidí skutečně úslužných, než věděti, kdy s unavenými mluvit a kdy mlčeti. Zdá se to jaksi přehradou lidské přirozenosti, že člověk statný nedovede se vcítiti do člověka unaveného, a že dokonce i člověk nedávno uzdravený v ohni nového života zase zapomíná, co je unavenost. Většina ošetřovatelů i ošetřovatelek, a to nejlepších a nejnezjistnějších, neznají přece ještě smilování, jež nežádá díků ani odpovědí, neznají dobroty, jež choré nadobro vypřahuje — jsou pořád ještě v oblastech dobroty,

kteřá vyhledává družnosti a vychází ze smyslu pro družnost; neboť málokterí lidé dovedou býti skutečně úplně sami se sebou, a tato nedostatečnost přechází také na jejich lásku k bližním. A teprve až mezi sty lidí najde se konečně člověk, který dovede mlčet a nemá nároků, jeho přítomnost pozývá k mlčení jako nejmilosrdnější noc, a jeho slova vzbuzují samé představy, které srovnávají veškerý boj a pojmají veškeré starosti do svého mateřského klidu. Vědí, kdy s unavenými mluvíti.

Odkud se berou takoví lidé? Přicházejí z říše milosti a velmi těžkého utrpení, jež člověku dává na vybranou, buďto se zhroutiti nebo se povznést nad sobeckost. »Víte, jak bývá nemocným«, pravil kdysi nádeník, nemocný dnou, selce jež ho navštívila. To je nejvyšší a velmi zřídka pochvala, již lze dáti zdravému. A kdo chce zkusiti, co je »všestranné vzdělání«, musí vědět, jak jinému je u srdce. Vyučený soucitem — to znamená tisíckrát více, než vyučený knihami.

Umění, vmysliť se do nemocného, je pouze jedna strana vědoucího soucitu. Rozvážné ošetřování nemocných je takřka pouze prvním přístupem k vyššímu životu sebezapírání, jež osvobozuje člověka z omezenosti vlastního já a povznáší, aby nabyl přehledu o celkovosti životní. Jak slepy bývají většinou naše poznatky o lidech! Kolik utrpení a zklamání vězíva často za odpuzujícími karaktery, za pýchou kolik pokoreň, za lehkomyšlností kolik zoufalosti, za lakotou kolik vnitřního osamocení! Jak zřídka se dovedou lidé proslulí a nadaní vmysliť do zaostalých, nectěných a zanedbaných! Jak nejemně zacházíva se obyčejně s odvislými! Šťastný, jemuž lze říci: »víte, jak je odvislému u srdce!«

Ale, budou se tázati: je takt a láska nám vrozena nebo je možno, aby omezená duše, majíc vážnou vůli, stala se duší vědoucí? Jistotně — a touha taková bývá už znamením, že je tu také vnitřní schopnost, jež se prodírá k probuzení a rozvoji. Běží pouze o to, aby se životní síly, jež se dosud obíraly věcmi vedlejšími a pomíjejícími, věnovaly vyšší péči, z které žije veškerá ryzí láska. Jako jsme se odučili dovednosti přírodních lidí, po nalomených stéblech trávy vystopovati toho, který se jí ubíral, tak zanedbáváme také schopnost, ze sebe nepatrnějších příznaků zevnějších poznávati vnitřní stav bližních, ba nedáváme si vůbec ani času, abychom se vmyslili do jeho postavení, a teprve poznavše je, těšili a pomáhali.

Všimněme si na př. jenom toho, čeho opomíjíme u nemocných. Navštěvujeme nemocné, ale nemáme smyslu vycítiti, kdy jich začínáme unavovati. Nebo nevíme, jak nemocný počítá každou minutu a jak je mu nezbytna nejprísnější přesnost. Jak svědomitě musíme zachovávat i nejmenší věci, které jsme mu slíbili. Jak důležitým je co nejúzkostlivější pořádek v jeho ložnici, poněvadž dlouhé hledání jej rozčiluje tím více, že sám nemůže při hledání pomoci. Jak rozhodující je duch čistoty, něhy a jasnosti v zařízení pokoje, v podávání pokrmů a v celém zevnějšku ošetřujících. Kde člověk trpí nedokonalostí a křehkostí hmoty, tu musí jej neustále obklopovati a posluhovati moc, kterou má člověk na podušeňování a zduchovňování hmoty. Ošetřování nečistotné, nepořádné, nepřesné a nemilé vsugeruje nemocnému kdejakou skleslost a úpadek a potvrzuje deprimující převahu hmoty. Dále se až velmi často zapomíná, jak jemný cit mí-

vají nemocní i pro nejmenší netrpělivost nebo nervosnost na obličejích ošetřujících, a konečně se nepamatuje také toho, že rozmluvy se musejí jemně přizpůsobovat individualitě nemocných. Je ještě množství jiných věcí, jež patří k pravému taktu. Taktu se však možno naučiti, neschází-li nadání k lásce. Neboť záleží vždycky na tom, abychom do postavení jiných vmyslili sebe a zbystřili svůj hmat pro cizí život a utrpení, k nimž přes zevnější zvědavost a vnímání býváme tak tupi, jako hluchoněmí k světu zvuků. Budeme-li svůj hmat cvičiti skutečným účastenstvím a to netoliko vůči nemocným, nýbrž vůči všem lidem, s nimiž náš život svede, pak okusíme nejen blahoslavenství, jež jsou příslibena mírnosti, nýbrž také dožijeme, že vnitřní sobota, po níž toužíme ve svých nejlepších chvílích, je souzena pouze tomu, jenž unikl své sobeckosti a přestal uplatňovati svoje já. »Kde láska ožije, umírá temný despota já«.

Taková cvičení v živém a všudypřítomném soucitu nejsou však pouze nezbytností vzdělání ženského — jsou stejně potřebna také mužům, ba mužům téměř ještě potřebnější, poněvadž jejich činná a tvořivá energie působí leda zmatek a zkázu, nespojí-li se s věšteckým soucitem. Takové vychovávání lásky nijak neseslabuje pravé mužnosti — právě naopak: jako nejmužnějšího muže vždycky přitahuje nejženštější žena, tak musí ideál nejochotnější nežnosti míti největší přitažlivost právě na povahy silné. Síla a láska jsou nerozlučny, tak jako ideál »rytířskosti« odjakživa požadoval, aby se pravá mužnost sloučila s duchem věčně ženského slitování.

ODVISLOSTI.

Mluvíváme dnes velmi s vysoka o dobách, ve kterých bývala svoboda jednotlivců ještě velmi omezována. O 10. hod večer zavíraly se brány městské a jedinec byl ve svých projevech životních krok za krokem v područí společnosti. Říkáme, že tehdy byl člověk ještě »společensky svázán«. Poněvadž se dnes můžeme svobodně přesídlavat a máme neobyčejně mnoho volnosti individuální, tož se považujeme za lidi zcela jistě svobodné. A na této svobodě si zakládá století naše nejvíce — a oslavuje ji jako vlastní základnu »kultury osobnosti«.

Kdo si ale právě v naší době důkladně všimá života i lidí, a snaží se proniknouti zdánlivost věcí, musí uznati, že za hrubé zotročování společenské nastoupila dnes odvislost jemnější již si jedinec mnohdy ani zcela neuvědomí, ale odvislost tato zasahuje hlouběji do jeho chtění a udržuje v područí mnohem více ponížujícím, než byla stará svázanost společenská. V dobách minulých měly veliké a uchvacující ideály osobního života, ty ukazovaly určitou cestu a činily lidi nezávislými na šepotu a řečích velkého a malého sousedství — kdo ale, jako moderní lidé, už nezná určité cesty a zastavuje na rozcestích a v rozpacích zírá o pomoc po všech domech, kolem toho sbíhá se vesnická mládež a řídí jej dle své chuti v pravo nebo v levo, ku předu nebo zpět. Kdo přijde do společnosti cizí země a nezná způsobů jejich ve styku as při jídle, pohlídkává neustále úkradkem po svých sousedech, jak ti si vedou, a chování jeho činí dojem krajní nucenosti a nesmělosti. To je obraz celých období časových: lidé naši

doby mnohdy ani nevědí, jak mnoho je jich v takovém područí společenském přes všechnu svou svobodu na venek: pozbyli velkých pevných pravd charakteru, veškera bytost jejich je proto obrácena na venek, hledajíc a pozorujíc, jaký povznešený výsměch vyčte asi z tváří, jak budou soudit sousedé, která duševní móda je nyní na denním pořádku — i když toho nevyhledávají vědomě, jsou přece právě pro svou vnitřní nejistotu úplně vydáni sugestivnímu vlivu cizího příkladu a cizího mínění, a to i v nejvnitřnějších záležitostech a přesvědčeních.

Tato snaha líbiti se společensky, vyžadovala si jistě také obětí v dobách minulých. Ale náboženství dávalo jedincům velké pomůcky od bázně lidské a připomínalo: jste draze vykoupeni, nebudte otroky lidí! Dnes je lidstvo úspěchy zevnější svobody tak omámeno, že ztratilo s očí vlastní a nejrozhodnější boj za svobodu jedinců proti přesile společnosti. A s takovou společenská zvyklost, duševní móda, veřejné mínění a sousedství dobyly si pomocí nevychovaných a nestřežených společenských pudů přirozenosti lidské opět zcela neobyčejné moci nad naším životem osobním. Kdo se chce státi opravdu svobodným, musí si proto napřed ujasnit celý rozsah tyranysující moci společnosti a její nebezpečí — musí si především ujasnit, že největší donucování společenské není v zevnějších prostředcích donucovacích, nýbrž v základní naší stádovosti a neočištěné touze po společenském ohlasu a uznání.

Sebepoznání je dle Sokrata nezbytná pravá cesta k moudrosti. A k pravému vnitřnímu osvobození od společenské svázanosti rovněž nevede než sebepoznání.

Pozorujme jenom sebe a poznáme, jak mohutný vliv má na nás okolí. Pak uvidíme, jakou životní tragedií, v malém i velkém, jest naše snaha, líbiti se. Jak hluboko až do posledních pohnutek našich záměrů zasahuje ctižádost, a jak úžasně chudými byli bychom na podněty, kdyby našim činům z blízka i z dále nekynulo nějaké společenské uznání a uplatnění se. Jak málo bychom vykonali, kdyby nebylo naděje na uznání a díky! A jak všechno to je na závalu hluboké a neúplatné věrnosti, kterou máme míti k ideálu osobního zdokonalování, žijícímu v hlubinách našeho srdce! Jak toneme v neustálém nebezpečí, že třikráte zapřeme své lepší přesvědčení, budeme-li moci opakem imponovati určité společnosti! Jak velký úkol má vůbec v našem jednání i mluvení práni, abychom na jiné učinili dojem a měli bychom přece zcela prostě jednati a mluvit to, co je správné! Což není v naší době hlavním podnětem veškeré techniky fotografické chorobně se vzrnávající touha; aby nás při všem, co konáme, viděli také jiní? Není toto stále ohlížení se po divácích už samo hrozným otroctvím společenským, a neschopností, žíti i působiti skutečně zcela osobně a vnitřně?

To všechno patří k peklu, jež člověk musí znát, má-li vážnou snahu, státi se zralým a svobodným, musí prohlédnouti temnoty lidského nevolnictví, aby určitě věděl, jak radikálně jest mu bojovati se sebou, než se z něho stane osobnost.

Za dneška mluvíme mnoho o »vzdělání sociálním«, a nepovázíme, že nezbytným základem vzdělání je, izolovati se od všeho sociálního, chceme-li se státi vůbec osobními a býti společnosti nějak prospěšni.

Připevňuje-li se kompas na pancéřové lodi, dbá se především toho, aby byl isolační vrstvou zabezpečen od magnetických proudů, jež by na něj mohly působiti z ocelových ploten lodních a střelku odklonovati. Člověk, chtěje se státi charakterem, musí se především izolovati od sil rušivých a odvážlivých sugescí a dráždivel, které na jedince neustále vycházejí ze společnosti. Co zoveme přirozeností společenskou, neobsahuje bohužel pouze vyšší city lásky a oddanosti, nýbrž především temný pud stádovosti, který nás neustále žene k tomu, abychom za každou cenu hledali shody se svým společenským okolím. A právě u povah skromných a jemněji organisovaných bývá největší nebezpečí, že podlehnou tomuto pudu, nepostaví-li se zcela rozhodně na svoje svědomí a neuvědomí-li si celé nebezpečí této společenské poddajnosti.

S takového hlediska musí člověk bojovati také se svou ješitností: ješitní lidé jsou vlastně »lidmi společensky svázanými«. Ješitnost bývá obyčejně až příliš omlouvána jako něco nevinného, poněvadž si lidé neujasní, jak právě ješitnost je vydává neočištěným vlivům společenským a činí bezkarakterními ve vlastním smyslu: všimněme si jenom sebe a otažme se, co všechno jsme z ješitnosti již nemluvili, neučinili a neopomenuli, a k čemu člověka neuschopňuje vůbec »pávivost«. A tažme se na konec také, kolik neočištěné ješitnosti a odvislosti na úsudku lidí má do sebe tak zvaná ostýchavost — kolik v ní bývá touhy po uplatnění se a kolik bázně před lidmi!

Sebevýchova zde znamená: neúprosně vystopovati nejvnitřnější součinnost snahy po oblibě a ctizádosti-

vosti ve všem, co konáme a mluvíme — a potom s důslednou bdělostí postaviti se na odpor veškerému otročení společenskému a dobrovolné stádovosti, do níž se až příliš snadno dostáváme pro nedostatek pravé kultury nitra. Jak velký dosah u mužů měl by boj se snahou, líbiti se, jež se u nich opět znovu zase roztahuje tím, jak se vyšňořují sportovními obleky, pyšně nakrucují kníry nebo vstupují do místností veřejných, jakoby cítili, jak »kde kdo z přítomných pánů i dam s obdivem zírá na nádherného mladíka«. Dále si všimněme, jak mužové debatuji zcela jinak, poslouchají-li ženy — jak hned místo věcnosti nastupuje v hlase i důkazech snaha, ukázati se. Jak zřídka vidět, aby některý zůstal zcela prostým — kolikou důvěru nabýváme k němu!

Mezi velkými křesťany minulosti bývaly velmi estetické povahy, jež nosily špatný oblek, aby rázně bojovaly se svojí estetickou přecitlivělostí. Lidé, jimž je ještě velmi bojovati s ješitností, měli by se vyhýbati nápadnému zevnějšku, aby touha, budití ve společnosti pozornost, nedostávala vždy nové potravky a ukojení. Nejdůležitějším je zásadní ujasnění, abychom se jásosem nad zevnější svobodou nedali omamovat, jakoby hlavní nebezpečí společenského nevolnictví bylo v omezeních zevnějších, kdežto ve skutečnosti bývá právě v nepovědomé a neviditelné diktatuře, již provádějí úsměv lidských tváří a nálady i vzněty společenského okolí nad každým, který své pudry společenské důkladně neprohlédl a nevychoval. Mnohý syn ušlechtilé matky se domnívá, že se »emancipuje« zamění-li pietu k ní za poddanství heslům šašků a hlupců! A zatím klesl z ušlechtilé poslušnosti k poslušnosti nižší.

Právem mluví se o určení člověka, státi se pánem pudů a myslí se bohužel vždycky toliko na pudy tělesné: jest však také bdělý dozor nad pudy společenskými a patří k nejdůležitějším základům osobního vzdělání.

Tato výchova neodvislosti na společnosti nemá ovšem vychovávat smýšlení antisociálního. Ale zdravý poměr ke společnosti umožní se teprve tehdy, až jedinci překonají temné sociální nevolnictví bázně lidské a snah po oblibě a vrátí se do společnosti jako lidé svobodní. Společnosti prospějí teprve, až už nebudou jejími otroky a ozvěnou. Společnost je bez záchrany na pospas vydána svým bezhlavým vznětům, hromadným nákazám a horečnatým náladám, nezastoupí-li ji lidé svobodní, kteří jsou pojištěni proti společenskému poplachu, poněvadž překonali v sobě stádovost zvlášť dokonale.

A napomenutí jež dal své době Vittorino da Feltre, velký vychovatel za renaissance, má zcela zvláštní smysl pro naši demokratickou dobu, v níž velké davy svým náladám a míněním dobývají stále rostoucí moci a výraznosti, napomenutí zní: »doba naše potřebuje především lidí, v nichž jsou věčné zásady pravdy i dobra pevný jako skála«.

SPOLEČENSKOST.

Tak zvaná společenskost patří také k oborům, v nichž sociální pudy uvádějí člověka do velkých nebezpečí pro charakter a osobní život. Jsou ovšem také lidé, kteří nemají osobní zdrženlivosti a rozplývají se ve svých společenských potřebách tak, že bylo by naprosto bezúčelné, varovati je před společenskostí.

Potřebují lidí jako ryba vody. Ale jest také mnoho lidí, jež byli by schopni lepších věcí, ale bezmyšlenkovostí a slabostí dostávají se do společenské odvislosti a léta promarnují svou nejlepší energii, čas i soustředěnost neúčelným a namahavým vysedáním s jinými — ať najednou zpozorují, jak život je krátký a jak velice byli okradeni. Ba i lidé vážnější propovídalj dnes až příliš veliký díl svého života. Všichni se dáváme bohužel až příliš vytrhovat ze svého ovzduší lidmi rozháranými, kteří nemají čas vážně rozdělený; tito lidé bývají mnohdy horší než loupežníci, rádi by přehlušili svou neúčelnost a přepadají bezohledně jiné, jakoby dávali na výběr: »la conversation ou la vie«. Blaze tomu, kdo v dobrotě, ale neústupně takové lidi naučí mít čas bližních v úctě!

Boj s přílišnou společenskostí vyžaduje zmužilosti, obezřelosti a charakteru a bývá již proto dobrým cvikem v důslednosti vlastního života. Tento boj je též správným cvičením v řídkém umění, jak sloučiti různost s jemností, otevřenost se zdvořilostí. Kdo se proti společenskosti chrání lžemi z nouze, pozbývá tímto návykem na charakteru mnohem více než získává na soustředěnosti osobní. Musíme mít zmužilost, otevřeně říci své životní zásady co do společenskosti. To uráží mnohem méně, než neodůvodněná zdrženlivost.

V tomto smyslu omezme se co možná na lidi, kteří jsou schopni skutečného přátelství a věrnosti, kteří nám duševně něco dají a kterým můžeme také my něco poskytnouti — a zdržujme se pokud jenom možno už předem vědomě a obezřetně od polovičatých známostí, které nám leda třístí čas a nejen ničeho nedávají, nýbrž berou nejdůležitější, totiž klid a soustře-

děnost, bez nichž člověk nebývá nikdy skutečným majitelem své vlastní zkušenosti životní a nebývá schopen vnitřního vzrůstu a plodné práce. Polovičaté poměry okrádají nás také o čas k pravému přátelství. Heslem společenskosti měla by proto býti soustředivost a ne roztříštění. Goethe kdysi pravil, že nic tolik neunavuje a tak málo uspokojuje, jako styk s lidmi, kteří nejsou naši.

Kdo je však úředně nebo representačně přece povinnen udržovat do určité míry polovičaté poměry, ať je v takových poměrech venkoncem zdrženlivý co do intimnějších přesvědčení. Ať neodhaluje svého nitra před lidmi, kteří se chtějí jenom bavit a netouží vážně po pravdě a nemají ani zájmu na tom, aby se vnitřně vzdělali a rozšířili, upřímně zkoumajíce cizí stanovisko. Při takových příležitostech ať vůbec dbá se zásady, že lidé mluví vždy nejraději sami a proto přiměj hosty, rozhovořiti se o svých zájmech, zkušenostech a dětech: při tom se naučí vždycky něčemu — ať je to už něco, co stojí skutečně za vědění, nebo nějaká upřímná zkušenost nebo znalost lidí. Při tom ať se k nim má s upřímným účastenstvím, zvláště běží-li o lidi skromné, kteří berou život vážně — ale nemají velkých zájmů — takoví lidé bývají nebi blíže než lidé vzdělaní a všestranní, kteří se považují za vyvýšené nad ně. Přiměj jiné, aby mluvili a vypravovali a nemluv stále sám. Lidé, kteří dovedou poslouchati, bývají lidmi v pravdě zábavnými — lze to pozorovati v každé společnosti: skutečná pozornost jest láska a ta bývá vždycky zábavnou a obveselující. Tolik o nezbytných závazcích společenských. Svě poměry k lidem, dokonce i k nejlepším přátelům, upra-

vujme vždycky dle zásady, že skutečně něco dáti nebo říci si mohou pouze ti, kteří pouhé potřebě po zábavě a tlachu ukládají přísné odříkání a uprostřed dobrých a věrných svazků si postavili pevný hrad osobního osamocení.

SAMOSTATNOST.

Mnozí lidé mají velmi ušlechtilé vlastnosti — ale ušlechtilé se u nich dosud nesebralo a neustálilo v neochvějně přesvědčení. Jejich život není opravdově určován z nitra proto nemá také zajištěné stálosti vůči životu sousedů, žijících jinak. Celé chování jejich je spíše vyčkávané — čekají, až druzí dají příklad a dle něho potom jednají. Jsou poctivi, dokud je jiný neoklame, mluví pravdu, dokud ji mluví jiní, jsou velkomyslni, dokud jiní předcházejí příkladem a zdvořilí, dokud s nimi jiní zacházejí jako gentlemani. Neptávají se: »jak sloužím já?« nýbrž: »jak mi slouží jiní?« Také se nedotazují: »jak miluji já? Je láska moje celistvá a stálá nebo polovičatá, a náladová?« — nýbrž se táží: »jak jsem milován? Čeho se mi dostává od jiných?«

A při těchto otázkách hledívají vzdorovitě do světa a dodávají: ať jenom učiní pěkně začátek, závisí zcela na něm, jak s ním zacházím — a při tom se ještě domnívají, že stojí na zvlášť důstojném a mužném stanovisku. Což nevidí skutečně, do jak nedůstojné závislosti se dostali? Nepřiznávají se zcela otevřeně sami, že skákalí dle noty jiných a dávají se zcela ovládati z venku? Lidé, kteří své jednání upravují dle toho, co před nimi činí jiní a poddávají se mstivosti a nedůtklivosti, nejsou vlastně než poslušní služebníci ve-

škerych bláznovství i zlob svých sousedů — a není slova, které by se na ně méně hodilo než »samostatnost«.

Takovými pozorováními si můžeme ujasnit, jak je neobyčejně nesnadno co nazýváme »emancipací« a co vlastně znamená osvobození z poroby a nevolnictví. Toto osvobození je dílo hluboce vnitřní — a nejdůležitějším jeho začátkem bývá vykoupení z poroby duševní, z pošilhávání po slovech a skutečích jiných lidí. Člověk může býti tisícovým sluhou a býti přece samostatný, je-li emancipován v onom smyslu a jiný stojí si zevně na vrchole samostatnosti a je přece hěhounem nesčíslných lidí. To je stará pravda — ale lidé ji přejímají a neuvědomí si pravý její smysl.

Černoch Booker Washington chtěl své rodáky emancipovat ve smyslu hlubším a proto je poučoval: »Ať si jiní jednají malicherně, vy můžete býti velcí; ať si jiní s vámi zacházejí špinavě, vy můžete býti plni dobroty; ať si vám jiní ubližují, vy můžete konat skutky lásky!«

Ríkává se, že na veliký klát je třeba hrubé palice. Snad. Ale jemný člověk má jednati jemně. A to je mnohem důležitější, než aby na hrubý klát tloukla hrubá palice. Toto řemeslo budiž přenecháno jiným hrubým palicím, my si ale zůstaňme věrnými i přes nebezpečí, že zůstane některý hrubián bez palice.

Často je slyšet: »už jsem mu to řekl stokrát v dobrotě — ale této řeči nerozumí, musím sestoupiti na jeho úroveň!« Na to třeba odpověděti: »zůstaň věrným sobě, třeba že nebudeš vyslyšen, čím nezvratnější stává se tvoje trpělivost, tím jistěji budeš jiné zasa-

hovat do srdce — jeden zatvrzelý a nenapravitelný pomůže ti najít cestu k jiným. A ostatně: víš, zda snad není třeba říci mu to stojednoukrát, aby se konečně ve svém nitru probral? Nevyznívala snad v prvním stu z tvého hlasu ba i z tvojí dobroty popuzenost nad jeho příkladem? Možná, že jsi až teď emancipován od jeho jednání a jsi mu proto teprve nyní vyšší mocí a autoritou?

DVOJÍ STYK S LIDMI.

Stykáme se s lidmi dvojitým způsobem: viditelně, když s nimi skutečně jednáme a za druhé neviditelně, když se jimi obíráme pouze v myšlenkách a uvažujeme o nich.

Neviditelný styk bývá mnoha lidem leda dozvěnou styku viditelného. Jestliže se rozešli rozladění a pozlobení, zůstávají jejich duše plny nevrlosti a zloby vůči nepřítomnému; jako se v horském údolí mlhy neklidně přetahují z místa na místo a převalují z rokle do rokle, tak táhnou jejich dušemi šedé a jedovaté myšlenky a nedají pokoje, a zaléhají hned ten hned onen kout nitra.

Potom jsou lidé, kteří žijí hlavně ve věcech viditelných a neradi obírají se nitrem; zapomínají a odpouštějí rychle a bývají při nejbližším setkání, jakoby se nic nebylo stalo. Ale při nejbližším setkání dopouštějí se týchž chyb — neboť se ničemu nepřiučují. Nenaučí se zacházet s lidmi, kdo neobjevil tajemství neviditelného styku a nenaučil se, věnovati část své osamělosti klidnému přemýšlení o bližních, aby jich lépe pochopil a naučil se slabé stránky jejich šetřit a silné jak náleží povzbuzovat a užívat.

»Miluj nepřátely své!« — to bývá asi většinou pro začátek nesnadno. Zkuste proto napřed »styk neviditelný« u těch, kteří vám jsou nepřáteli. »Přemýšlej klidně a hluboce o nepřítelích«. Takové uvažování bývá průpravou lásky: neboť kdo si dá čas, důkladně přemýšletí o lidech, naučí se chápatí jich vždy lépe — a pochopení bývá začátkem lásky.

Při velikých námahách tělesných musíme dýchat z hluboka — máme-li veliké úkoly ve styku s bližními, musíme své úkony i řeči nabírat z klidných hlubin duše, jinak zničí náš klid.

Opěvují-li básníci ráj jako shledání, v němž není nedorozumění, jež nás rozeštvává na zemi, a oslavení se v něm vznášejí k nejvyššímu Světlu s nebeskou svorností, — nemohlo by to v nás vzbudit touhu, uspořádati už zde na zemi nebeské shledání lidí sobě od-cizených, a to v klidných hlubinách duše, v nichž umlká nenávist i sobeckost, a svítí toliko velké vzory lásky a ke slovu se dostávají nejlepší naše tužby?

PRAVDIVOST.

Za našich dob vzrůstá počet lidí, kteří bez zvláštních potíží se svědomím udávají větší i menší lži z nouze. A to nejen tehdy, jsou-li opravdu v úzkých, nýbrž při sebe menší příležitosti, když se nepravdou mohou vyhnouti nepatrnému obtěžování nebo nemilým vysvětlivkám. Mnoha moderním lidem, snažícím se po všemožném pohodlí, zdá se přísná pravdivost temnou askesí, jež se dobře hodila do středověku ale nehodí se do období vycpaných sedadel, ústředního topení a mezinárodních spacích vozů.

Vůči tomu si uvědomme hlubší důvody pro nezbytnost naprosté pravdivosti.

Sociální mravouka odkazuje nás v první řadě na patrnou pravdu, že veškerá společenská vzájemnost spočívá konec konců na pravdivosti, a že všude, kde lidi ovládá lhavost, hroutí se vzájemné vztahy lidí vůbec.

Je velmi důležité, promyslet veškeré důsledky tohoto prostého stanoviska a ujasnit si, že zde každá výjimka ničí pravidlo. Spolehlivost bývá pouze tam, kde je zásadou naprostá pravdivost. Z tohoto důvodu jest rozhodně zavrhnouti na př. také obelhávání nemocných. Jistotně není nikdo povinen, aby, nebyv tázán, každou chvíli vykládal všechno, co ví — je-li však důvěrně otázan, nesmí se vykrucovati nepravdou. To je také s hlediska zdraví úplně nesprávné a krátkozrako. Prohlédne-li nemocný tento druh »ošetřování nemocných«, nemá jeho nepokoj mezi. A nebývá právě v době, v níž žije zcela z cizích zpráv, odkázán dvojnásobně na výpovědi úplně pravdivé? Vždyť si jenom představme, kam by vedlo, kdyby se všeobecně názor, že pravdivost se nehodí k nemocným. Neměl by nemocný takový pocit, jakmile se položí do lůžka, že začíná všeobecná šalba, že se přetrhují zdravé vztahy k okolí a řeč nemá jiného účelu, než zastírat mu skutečnost? A tento rozvrat vzájemnosti že poslouží zdraví? Jak pak, kdyby také nemocný začal se svým okolím jednati zrovna tak?

Na stejné úrovni je všechno, čím se určité lži z nouze omlouvají. Jsou lidé, že se zálibou mudrují o spleťtých případech, v nichž se zdá, že rozum i láska naprosto žádají, aby se selhalo. Všimneme-li si jich

ale zevrubněji a přestaneme jednotlivé případy vytrhovat ze spojitosti životní, poznáme, že ve většině se velmi dobře obejdeme bez lhaní, třeba nám dbáti pouze toho, že pravdivost dokonce nemusí být surovostí a že člověk rozvážný a jemný vždycky najde, jak sloučiti pravdu se slitováním.

Ovšem, kdo vychází ze stanoviska, že v životě je hlavní věcí, ušetřit sebe i jiných bolesti, ten se bez lhaní neobejde nikdy. Účelem života ale není utíkat před nepříjemným, nýbrž nepříjemné překonávat a tímto překonáváním zvýšiti svou zmužilost a duševní velikost. Pravdivost může na nás ve smyslu pozemském těžce dolehnouti a býti na závalu — komu však je střediskem života spása duše, tomu podobné vyhlídky nebývají nikdy důvodem pro přípustnost lži. Rozpory životní nekončívaly všechny souladně — hlavní věci musejí býti často obětovány věci vedlejší, a s úplnou pravdivostí bývá spojeno jakési mučeníctví tak nevyhnutelně, jako s nesobeckou láskou, s neúplatnou poctivostí a s každou jinou zmužilostí. Rozuzluje ostatně lež z nouze lidské rozpory skutečně? Nevyžaduje obětí? Nebo neobětuje věc hlavní věcem vedlejší, charakter prospěchu, zmužilost proklouznutí a věrnost chvilkové tísní? A nemívají takové oběti pro duši lidskou následky krajně osudné? Právem praví Ifigenie Goetheova: »Běda, o běda lži, že neosvobozuje jako jiné slovo pravdivé«.

Mimo zde uvedené důvody sociální má naprostá pravdivost také ještě velmi vážné důvody osobní. O Aristidovi se praví, že nelhával ani ze žertu. Odkud mají silné karaktery hlubokou nechť k nepravdivosti? Zde se střetáme skutečně s intimnějšími důvody proti lhavosti:

Láska k pravdivosti vyvívá z nejhlubšího pudu charakteru pro sebezachování. Podstata charakteru je v jednotnosti člověka se sebou samým a v uzavřenosti slohu, jenž prostupuje všechny projevy životní. Není-li každé naše slovo, každý pohyb a posuněk v souladu s celou osobností naší, pronášíme-li slova, odporující naší nejvnitřnější bytosti a věděni, tu bývá tato jednotnost již v úpadku a přivodí ještě jiné úpadky. Odtud hluboká slova v »Hamletu«: »buď pravdivý k sobě a jako po dnu nastupuje noc, tak jistě nebudeš nepravdivý ani k jiným!« Zde jest projevěna nerozlučná spojitost nepravdivých výpovědí s poruchou duše. A- bychom mohli lhát, musíme se nevědomky odcizit svému nejlepšímu poznání, ale odcizování mívá veliké následky pro charakter, jenž spočívá na neúplatné věrnosti vůči svědomí. Je známá věc, že lhavost svádívá až příliš brzy také ku klamání sebe a odtud bývá už jenom malý krok k chorobné podvodnosti a tím je dosti zřetelně potvrzeno, že lhavost působí rozvrat v celém životě vnitřním.

Pravdivost souvisí s podstatou charakteru co nejtěsněji také v tom, že lhavost pochází po většině z bázně lidské a svádí tudíž k slabosti vůle a zbabělosti, kdežto úplné přiznání se ke skutkům i opomenutím, a zmužilá odhodlanost vůči všemu trapnému se strany lidí, je nejlepší školou síly a osobnosti.

Tuto pravdu znázorňuje také Dante ve svém pekle: poznává všechny kajicníky, pouze lháře ne — ti nemají vůbec obličej, osobní život jejich je ubit ošemetností, nejsou vůbec ničím, jsou leda odrazem příležitostí, přizpůsobováním se okolnostem, život jejich byl zbabělý útěk před skutečnostmi a měl býti bojem a pře-

maháním. Pravdivost je proto nejvýš účinné otužování vůle a vlastní průprava »kultury osobnosti«. V tomto smyslu je právě boj s vylháváním se z rozpaků ve všedním životě pravá vysoká škola charakteru.

Jiným velice důležitým a rovněž velice osobním důvodem pravdivosti je neobyčejné nebezpečí, v němž se ocitá naše duševní zdraví, jestliže své neklidné a blouznivé já neustále neopravujeme dle světa zevnějšího a nevychováváme své vypovědi ku krajní věrnosti vůči skutečnosti věcí. Jistotně potřebujeme v životě idealismu, povznesení nad skutečnost, víry ve vyšší svět za skutečností, již chápeme smysly a rozumem — ale k tomuto vyššímu světu se může odvážít pouze ten, kdo pozemskou skutečnost prostupuje láskou k pravdě, jež nezná milosrdenství ani sobeckosti, a počítá s jejími skutečnostmi ve svých názorech i životě. Kdo nad skutečnost chce se povznést vidinami a sebeklamem a nikoliv hlubším mravním vyproštěním z jejích popudů a vnitřním povznesením nad děje skutečnosti, ten upadá teprve do temného nevolnictví a bývá hrozně trestán skutečností, s níž si hrával na schovávanou. A kdo se v přísné škole pozemské skutečnosti nenaučil své subjektivní nápady, přání a domady neúprosně obětovati věrnosti vůči skutečnému stavu věcí, nebude ani v nebeských věcech pokornou nádobou pravdy, neboť jeho blouznivost i subjektivní domyšlivost přerazí prosté svědectví vnitřních zkušeností a naivní jeho sebejistota nepřipustí ke slovu vyšší osvětlení, jež vyzařuje z lidí moudrých.

Není náhodou, že všechny skutečně veliké osobnosti, jež silou neodolatelnou vryly se do paměti lidstva jako praví vykladači života, nebývali vždycky pouze

velebnými věstci ve věcech nadpozemských, nýbrž mívali pronikavý smysl pro skutečnost a vystihovali život i lidi až do nejkrajnější hloubky.

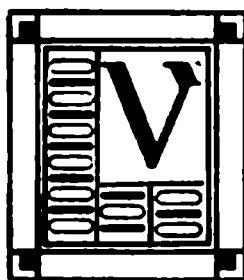
Ze všech těchto zde odůvodněných hledisk nevyplyvá jenom odsouzení všech lží, jimiž se skutečnost ze zbabělosti a sobeckosti přejinačuje, nýbrž také lží, jimiž se jiným ze šetrnosti zakrývá skutečnost. Sem patří především shora uvedené lži u nemocných. Všechno takové dobře míněné přejinačování je ven-koncem krátkozraké: vždyť člověk má ve všem všudy počítat se skutečností. Prokazujeme mu největší do-brodití životní, zjednáme-li mu jasno o tom, co jest — již proto, poněvadž nemůžeme nikdy věděti, kterou chvílí se neznalost skutečnosti vymstí tragicky na tom, jež jsme chtěli šetřiti, a kolika věcem byl by se mohl vyhnouti, kdybychom jej ze změkčilého a nepravého soucitu nebyli nechali v nevědomosti. Proto je také zcela nesprávně, zakrývat lidem těžce nemocným ne-bezpečí smrti*) a zabraňovat, aby před smrtí ještě promluvili k svým slova života a důstojně se rozloučili. Co zaniklo, nevrátí se už, zářilo-li však odcházejíc, bude ještě dlouho svítit ze záhrobí. Důstojné umírání bývá divotvornou závětí živým, ochranou pro veškeré těžkosti života, jenž jim zbyl: příležitosti k takové zá-věti nesmíme vzíti žádnému těžce nemocnému — pro něho i pro okolí je nepoměrně požehnanější, aby znal svůj stav a povznesl se nad něj, než aby byl ze samé šetrnosti ošizen o nebezpečí.

*) Tím ovšem není nijak míněno, že je lékař povinný, aby ne-mocného ukvapeně strašil nejsmutnějšími možnostmi. K pravdivosti patří také, aby člověk byl zdrženlivý, nenáležel-li si něčeho úplně jist. Kolik lékařských rozsudků smrti nebylo už omylem!

POVOLÁNÍ A KARAKTER.

CO ZNAMENÁ, VZDĚLATI SE PRO POVOLÁNÍ?

VZDĚLATI se pro povolání znamená většinu lidí vyškoliti se pouze technicky nebo vědecky pro budoucí práci životní. Ze právě pro hlubší úspěšnost životního povolání rozhodují síly charakteru mnohdy daleko více, než vědomosti a dovednosti, ba že zručnostem a vědomostem povolání zabezpečuje se správné upotřebení teprve vyspělým svědomím — na to se myslívá bohužel příliš málo. Kolik lidí hyne v životním povolání, ne že by se byli málo učili, ale že nemají nejzákladnější moudrosti v zacházení s lidmi a nemají vlády nad sebou, ani důsledného pořádku, neznají přesnosti, nezachovávají smluv psaných ani nepsaných, neumějí poroučeti ani poslouchati, a konečně že si neujasnili, že nejlepší politikou konec konců bývá přece jenom poctivost! Jak nekonečně důležité, aby si mladí lidé ujasnili včas právě takové »pravdy o povolání«, a připravující se na povolání měli na zřeteli především vhodnou sebevýchovu! Jak bylo by každému třeba, aby si zpřítomnil zvláštní nebezpečí mravní a zvláštní zodpovědnosti jednotlivých povolání, když si povolání volí nebo když stojí už na prahu činnosti životní! A aby přemýšlel o zvláštních přednostech a možnostech, jež jednotlivá povolání mají pro rozvoj charakteru! Přemýšlení o této stránce práce mělo by význam nejen pro volbu povolání nýbrž sesílilo by už předem také ostražitost

v povolání samém a dalo mu nová hlediska a novou radost pro veškeré úkoly. Jako zcela jiný člověk vcházíme do povolání, neběříme-li práci na sebe tupě jako velbloud svůj náklad, nýbrž jsme odhodláni prohlubovat veškeru zodpovědnost práce, a pokušení překonávat ve velkém slohu, a zvláštní příležitosti k rozvoji charakteru považovat za vlastní základ radosti ze svého povolání.

Praví-li mladý člověk; »budu inženýrem« nebo »úředníkem nebo lékařem« měli bychom se ho především otázati: jakým inženýrem, jakým úředníkem a jakým lékařem? Volíš si povolání jenom proto, abys měl výživu nebo zaopatřil rodinu nebo abys ušel dlouhé chvíli? Nebo míníš uchopit se práce celým člověkem? Učiníš každý výkon svého povolání otužováním svého charakteru a oživíš si takto také věci nejnepříjemnější? Chceš-li na př. býti lékařem, jsi odhodlán, nekonati pouze svou povinnost, nýbrž především studovati, jak vypadá tvoje povinnost, když se na ni díváš s nejvyšší zodpovědností? Budeš v pomíjejitelném povolání duševním sloužit tomu, co je nepomíjejícího nebo budeš pouze nádeníkem hmotného postupu životního? Staraje se všemožně o tělo nemocného, zda budeš přece nade vše ceniti zdraví jeho ducha a čistotu jeho svědomí? Budeš míti stále na paměti, co u nemocného znamená správné »zacházení s duší« a kolik záleží na duševním stanovisku nemocného k nemoci? Budeš vědět, že veškeré umění lékařské pozbývá nejhlubších vzpruh a stává se nesmírným nebezpečím, když přetrhne spojitost s mravními mocnostmi a zaprodá se prospěchům chvilkovým? Budeš v praksi lékařské se stejnou bedlivostí dbáti toho, abys neporušil zákona

mravního, jako dbáš při operacích, abys neublížil hlavním žilám?

A rozhodneš-li se za inženýra, budeš mosty, vodní stavby, továrny a jiné ústavy rozpočítávat pouze matematicky a fyzicky, nebo budeš vždy pamětliv, že pro techniky je ještě jiná veliká věda, totiž nauka o zodpovědnosti, bez níž všechny ostatní výpočty a konstrukce bývají od základu nesprávné? A chtěje dojít úspěchu v povolání, budeš vědět, že vniknouti do duší lidských láskou je aspoň tak důležitě, jako znáti složení umělého kamene a směsenin ocelových? V řeckých bájích pomáhal bůh králi stavěti hradby města, na zvuky lyry ukládaly se kameny do zdí samy! Vytušíš ještě v čas, jaké divy radostné práce dovede vykouzlit pouhá přítomnost vysoké vůle a zvuk dobrotivého hlasu?

V následujícím budou tyto stručné ukázky objasněny několika příklady z různých oborů povolání — tím ovšem nebude vyčerpáno rozsáhlé pole »povolání a charakteru«, nýbrž bude zdůvodněno několikem hlavních hledisk, aby se o těchto otázkách povolání začalo přemýšleti.

VŮDČÍ POVOLÁNÍ.

Vůdčími povoláními budtež rozuměna povolání, ve kterých jest nám větší počet lidí organisovati k součinnosti a dohlížeti na ně. Sem spadají především obory práce technické a hospodářské. Většina lidí, kteří se oddávají těmto odborům povolání, neujasní si bohužel nikdy důkladně, kterých zvláštních vlastností mravních je třeba právě na tato vůdčí postavení a jaké dlouholeté a pronikavé výchovy vyžadují. A tak bývá pouhá náhoda, dostane-li se na takové zod-

povědné místo někdo po správné vnitřní přípravě; často pochopí podstatu svého úkolu teprve po velkých přehmatech a rozporech, mnohdy ale zničí u svých podřízených veškeru radost z práce, stálými rozpory poškodí svůj vlastní charakter, hrozně znervosní a bude živořiti s tíživým vědomím, že na své místo nestačí. Zdrojem všech podobných nezdarů bývá bezmyšlenkovost a jednostrannost, že veškerá příprava na povolání soustřeďuje se pouze na požadavky technické a vědecké, a nemyslí se na to, že v povolání jest v první řadě jednati s lidmi a potom teprve se stroji a že umění, správně poroučeti, je alespoň tak důležité, jako znáti nejlepší slitiny kovové a zákony o železných konstrukcích. Robert Owen, veliký lidumil a bavlnář anglický, pravil kdysi, že je zcela zvláštní, věnovati tolikou péči správnému mazání a zacházení s technickými stroji a všemožně se přičiňovati, aby se docílilo co největší výkonnosti — a nepamatovati na to, že nejjemnější ze všech strojů, totiž člověk, potřebuje zacházení ještě mnohem pečlivějšího, má-li vydati své nejlepší výkony. Tímto pečlivým zacházením třeba rozuměti právě umění, vésti jiné a uměti s dušemi lidskými zacházeti, aby nepropadaly vzdoru a zášťi: potřebujeme tovární výchovy a techniky, jež působí na duši a dělníkova citu pro čest si váží jako základu veškeré vyšší zdatnosti pracovní a tónem rozkazů dovede hnouti nejjemnějšími a nejspolehlivějšími vzpružinami. Řiditel závodu, dbaje u podřízených posvátnosti citu pro čest, ušetří deset kontrolorů. Kolik poruch a váznutí v závodech mívá příčinu v tom, že se brídilsky zachází s personálem! Jak žalostnou směsí zvířeckosti a zbabělosti bývá obyčejně t. zv. mužná

»energie«, tolik vyceňovaná u vedoucích osobností, jejich jízlivost a nadávky nemívají u zřízenců jiného účinku, než že v nich shrouťí veškeru radost z práce a — zničí svědomitost. Kolik škod na výrobnosti třeba dáti na vrub takovéto vůdčí energii!

Pravá energie vyvívá jediné z hlubin duše, v kterých je domovem také láska a sebekázeň — a pouze tato energie pořádá, organisuje a inspiruje skutečně — ta druhá energie, vyvívající ze sebepřeceňování nezkaženého člověka, účinkuje vždy též rozkladně na všechen hlubší pořádek: podřízení z tónu rozkazu vycítí bezprostředně protispolečenský a protipořádkový prvek osobní zpupnosti a reagují v téměř duchu.

Když důstojníku japonskému přinese voják jídlo, důstojník vstane a pokloní se mu. Tento obyčej zosobňuje symbolicky správné zacházení představených s podřízenými; že nemají nikdy od jiných přijímati služeb nebo podřízeného úkonu a nevrátiti jim za každé odříkání, jež ukládá služba, stejnou dávku úcty a vážnosti, a kdyby to bylo jenom tónem rozkazu nebo díků. Tím se zbaví zlého ducha osobního přeceňování sebe, jež až příliš snadno posedá duše poroučejících a v poslušajících podněcuje hned rozhořčení a vzpouru: cítí že jsou jaksi osobně porobeni a poníženi a měli by býti věcně vedeni a organisováni.

Kdo si ujasní, kolik duševních a mravních sil je třeba k přesnému vykonání i nejjednodušší práce svalové, kolik duše i charakteru musí státi za každou prací, má-li míti cenu, ten bude věděti, že nejvyšší úcta a šetrnost k lidské důstojnosti pracujících není pouhou sentimentálností, nýbrž že patří k základu veškeré moudrosti výrobní — nehledě už ani k tomu,

že tón, kterým představený mluvívá s podřízenými, jde hned dále dolů a ochotnou součinnost zaměňuje všude pouhými mechanickými a vynucenými pohyby. Japonci praví právem, že duch domu se pozná dokonce i z chování psů — tento pravdivý poznatek mohl by říditeli závodu velmi vhodně uvědomiti veškeru společenskou i technickou zodpovědnost jeho příkladu.

Schopnost vůdčích mužů, vetkávatí správně mysl do mysli a nadchnouti, aby se ochotně vřadily a podřadily, nazval Plato ve svém »státě« uměním královským. Toto umění žádá, aby člověk vedoucí sám byl organisovaný charakter, a měl zároveň umění, vymýšlet se do jiných a zacházeti s nimi dle zvláštností jejich povahy a života. V »Kollege Sermons« tvrdí proto právem Lowett o pravém »Man of business« (obchodníku), že začíná arithmetikou a končí karaktery. To znamená: nabývá vědy hlubších zkušeností, že výkony pracovní mají kořen v živém člověku a že tudíž pravý inženýr musí býti zároveň vychovatelem.

Ve stejném smyslu velebil už Carlyle právě »Captains of industry«, náčelníky průmyslu a tvrdil, že vzpoury nepocházejí z toho, že by lidé nechtěli poslouchati: naopak touží po vedení, pořádku a poslušnosti, ale chtějí poslouchati jako lidé a ne jako zvířata, chtějí míti před sebou mravní moc — a hněvají se na neschopného a tyranského představeného právě proto, poněvadž jim svým necivilisovaným chováním znemožňuje poslouchati a tím je vytlačuje ze zdravých řádů životních.

Těmito poznámkami nemíříme nijak proti přesnosti ve službě. Ráznosti je zrovna tak třeba jako dobroty.

Ráznost se ale nevytvoří brutálností a tvrdostí: naopak; přemrštěná úsečnost na venek bývá vždycky znamením, že uvnitř není ráznosti, nýbrž ukrytá bázeň a nejistota, jež se dostavuje vždycky u charakterů, které uvnitř jsou opakem toho, co žádají po jiných — jsou lidmi vnitřně desorganisovanými, nešťastně ustanovenými k tomu, aby organisovali jiné. Právě ráznosti nabývá se pouze dlouholetým otužováním vůle, dobrým svědomím a mravní zmužilostí. Kdo má v těchto věcech »vyšší vzdělání«, bude mít kázeň a hravě se mu podaří, osamocovati živly vzpurné.

»VYŠŠÍ ÚŘEDNÍCI.«

Všeobecná shora zdůvodněná hlediska, nemají význam pouze pro osoby, které řídí hospodářský postup práce, nýbrž především také pro úředníky státní. Soustředěnou autoritou a mocí nad velikou byrokratickou mašinerií ocitá se charakter člověka ve velmi velkém nebezpečí. Kdo se však proti tomuto nebezpečí včas zabezpečí jasným poznáním a vážnou vůlí, a svého velikého vlivu užívá opravdu lidsky, může v každém úřednickém postavení dojít hlubokého uspokojení. Kdo úřednické povolání pojímá v tomto smyslu, musí si především uvědomiti, že úředníku je třeba docela zvláštní nesobeckosti, aby totiž svou autoritu nijak nevztahoval na svou osobu, a zbavil se nadobro veškeré úřední domýšlivosti a vystupoval vždycky jako představitel státu a neměl většího sebevědomí proto, že má úřední moc. Splnití tento požadavek není utopií — takových charakterů, úřední mocí zcela netknutých, je zvláště mnoho mezi vyššími úředníky anglickými a italskými; na nich lze také často viděti,

jak se zcela vzorně zastupuje svrchovanost státu: moc státní nepojímají policejně a chovají se tak, že důstojnost a velikost státního pořádku vyjadřují více jakousi královskou svobodou a zralostí než nevolnickou přísností a zdůrazňováním své důležitosti.

Zádajíce po úřednících, aby stát zastupovali nesebecky, nepravíme nijak, že by osobnost měla v úřadě úplně ustoupiti. Toliko nemá míti vnitřní účasti na autoritě tím, že je si vědoma své moci. Ostatně má právě povolání úřednické velmi mnoho příležitostí, osvědčiti osobní zdatnost. Příležitosti tyto bývají všude, kde každý hlubší úředník se snaží ulehčiti mechanický tlak byrokracie státní — buďto že osten příliš přísných předpisů a zákonů zmírňuje osobní dobrotivostí, nebo že do úřadování vnáší nového ducha rytířského zacházení s lidmi a individuální péče. Jaký to nový život rozproudí hned všemi úřadovnami, když velkomyslný šef začne zmužile a důsledně uplatňovati přesvědčení, že veškeré úřední věci musí se vyřizovati duchem úplně bezvadné slušnosti a velkomyslnosti.

Loyalitou vůči státu není pouze, míti v pořádku pokladny a hájiti věrně zájmy státní na venek — nikoliv, vlastní loyalita začíná, když si nosič státního řádu dá otázku: jak musím mluvit a jednati, abych svým vystupováním projevoval svrchovanost a zároveň také lásku státní péče?

Jak přiměti vzpurné a svými nároky naplněné jedince, aby měli v účtě hranice i povinnosti? Nemusím napřed sám v malém i ve velkém zřetelně pokročiti v podřizování své vůle účelu a zodpovědnosti, než budu moci jiné získávat státnímu pořádku?

Tuto otázku musí si dáti konduktér a policista zrovna

tak jako první úředník říše. Kdo si ji rozvážně zodpoví, posvěti se pro povolání úřednické. A tak zvaná vyšší kariéra úřednická začíná vlastně teprve tam a jenom tam, kde si na tuto otázku vážně odpovídají sebezkoumáním a sebevýchovou.

POVOLÁNÍ KUPECKÉ.

a) HOSPODÁŘSTVÍ A ZÁKON MRAVNÍ.

Jsou lidé, že docela vážně si myslí, že se jim v životě bude dobře dařit s dvojí mravoukou. Domnívají se, že v povolání se obejdou bez vyšších zásad, ale za to že budou tím srdečnějšími ve své domácnosti. Takové dvojí bytí je ve skutečnosti nemožné. Dá se provádět nějakou dobu, ale konec konců ucítí člověk vždycky, že se ďáblu prst beztrestně nepodává, a že se ukrývá hluboká pravda ve staré pověsti lidové, v níž ďábel na konec unáší t. j. opanuje každou duši, která užívá jeho služeb k úspěchům v životě. Kdo začne v některém oboru svoje úkony vymaňovati ze svrchovanosti svědomí, ale za to skláněti se před autoritou věcí hmotných a viditelných, stává se až příliš brzy nevěrným a úplatným také ve všech jiných oborech a odpadá od zákonů nepsaných. Proto jsou mnohé věci zakázány nejen pro ošklivost a slaboství, jež bývají bezprostředně s nimi sloučeny, nýbrž proto, že charakter je založen zcela na důslednosti a propadá tudíž rozvratu, nabude-li faleš vrchu nad věrností, třebaš jenom v jediném směru životním.

Obchodní praxe, která se sprostila zákona mravního, je nejen velikým nebezpečím charakteru a ochromuje netoliko veškeru pravou radost v povolání, nýbrž je

krátkozraká také s hlediska obchodního a hospodářského. Protože za prvé odstavuje nehlubší a nejspolehlivější vzpružiny práce, za druhé poněvadž mravní pravdy mají rozhodující význam právě pro povolání hospodářské. Pořádek, důvěra, dochvilnost, věrnost, zevrubnost a poctivost jsou hospodářští činitelé prvního řádu a to právě proto, že řízení hmotných věcí má co činiti s veličinami a vztahy nanejvyššími, jež neumožňují trvalé šálení a přísně trestají každý nepořádek. Netrestají sice pokaždé okamžitě - ale v životě hospodářském vládne nad šejdři a lehkomyšlnými mstící moc viditelněji než v jiných oborech a zasahuje hned toho hned onoho, stíhá podvodníka velkým strachem a neklidem a ztrpčuje vítězné pocity také šejdřům, kteří mají úspěchy.

Nespočívá snad ve skutečnosti veškerá hodnota naší práce a jistota společenské součinnosti na moci svědomí? Co pomůže práce nesevědomitá? Co prospějí nesevědomité smlouvy? Což nebývá sobec na konec vždycky osamocen, a kdyby měl i hrad z ryzího zlata, nepřinesl by mu leda kletbu a výsměch?

Na čem bývá založen konec konců úvěr některého domu? Na reklamě a okázalé nádheře? Nebo na velikých zálohách? Miliony lze prohrát přes noc. Nikoliv - za každou velkou hospodářskou spolehlivostí stojí charakter. On jediný je stálý na tomto světě, v němž všechno kolísá. V něm je místo, na kterém se vyplácejí všechny směnky! Tak veliký význam pro hospodářský život má charakter!

Kdo nedovede poznat ve velkém, v jakém smyslu na kultuře svědomí závisí také hmotný zdar, ať jenom tímto směrem pozoruje dějiny hospodaření soukro-

mého: pozná, že v domácnostech, technicky nejvzorněji vedených, nastává najednou někde rozvrat, váznutí a přehmaty, jestliže se v nich vyšší dobra duše obětují věcem zevnějším. Člověk není stroj, jež pohání pára nebo elektřina, člověka pohání síla duše — a odepře-li se duši správná výživa věčnými myšlenkami, přestane hnáti vůli a oživovati svědomí, a člověk pak nepracuje vůbec nebo pracuje z pohnutek nízkých. Tyto nízké pohnutky rozkládají však pomalu a jistě pospolitou práci a podkopávají základy osobního vedení: ničí u lidí mravní pospolitost v domácnosti, rozněcují v domácích zhoubné vášně, rozšiřají charakter, šíří kolem sebe ovzduší chladné sobeckosti a proradného tajemnůstkářství, z něhož mizí veškeré požehnání — a neshroutí-li se pokolení první, shroutí se tím jistěji jejich děti a vnuci.

b) ZŘÍZENCI A UČNI.

Pokušení k nesevědomitosti bývá dnes v mnohých zá-
vodech neobyčejně velké. Nejen proto, že do mlá-
deže vniká tolik zvěstí o velikých nepoctivostech ho-
spodářských a vnucuje pocit, že nekalost patří k vel-
kému slohu v hospodářství, nýbrž také proto, že zří-
zenci ve svých úřadovnách vídávají bohužel dosti
často věci, jež v nich nemohou utvrditi víru ve věrnost
a poctivost.

Shora byla řeč o hospodářské důležitosti sil mrav-
ních. Dnes je nezbytněji než kdy jindy, mluvit také
o zcela osobní důležitosti poctivosti, aby mladý člověk
svou svědomitost nečinil závislu na tom, jak jednají
jiní. Žel, že se velmi mnoho lidí domnívá, že poctivost
je leda obětí, přinášenu jiným — a proto ubývá

u nich přísné poctivosti tím více, čím ošizený je zámožnějším a může škodu oželeť. Ve skutečnosti souvisí naprostá zdrženlivost vůči majetku bližních co nejhlouběji se spásou naší duše: že naše žádostivost i vášně mají neposunutelné hranice, že nenasytný pud po přivlastňování a držení má pevný řád, toť pravá péče o duši naši, naše první osvobození z temných sil sobeckosti a základní výchova poslušnosti vůči svědomí. Z tohoto duševního významu poctivosti lze také vysvětliti úkaz, že nepoctivost projevuje se na venek zvláštním úpadkem ve výrazu tváře. Pozorujíce bedlivě takové obličejce, poznáme teprve úplně, proč se poctivost vlastně týká »spásy duše« a proč jí není činiti pouze s majetkem bližního a řádem právním. U lidí nepoctivých bývá všudypřítomnost vyšších sil duše porušena, jednání se vyprostilo z nadvlády svědomí, a stalo se hříčkou okamžiku a příležitosti. Proto stojí v písmě: nepokradeš, zůstaň čistým, je tvou záležitostí, zůstať neúplatně věrným, i kdyby se kolem tebe podvádělo sebe nestydatěji. Státi se samostatným v poctivosti, státi se ve věrnosti odborníkem — toť nejdůležitější a nejprvnější povolání mladého člověka. Nikde se patrněji nejeví rozdíl mezi člověkem a zvířetem než v tom, co nazýváme naprostou spolehlivostí. Pozorujte dobře vycvikaného pudlíka, jenž nese domů koš s uzeninou. Na cestě jej přepadnou jiní psi. Brání svůj koš se zuřivou věrností. Když ale mu psi koš převrhnu a pustí se do uzeniny, hned je zdrženlivost pudlova ta tam. Nepomyslí si: »vy si to vypravte se svým svědomím — já zůstanu čistým« nýbrž polyká po plné hubě. Zde je hranice zvířectva: majetát charakteru začíná teprve za pudlem.

Kolik lidí se ale bohužel zastavilo už na úrovni pudlů! Je sebevýchova poctivosti, záležející v tom, býti vědomě věrným i ve věcech nejnepatrnějších, poněvadž v této věrnosti je takřka veliké přiznání se k poctivosti a rozhodné odmítnutí i nejmenšího vyjednávání s nepoctivostí. Jako se kazí zuby, když pozbyly sklení, začíná i člověk až příliš snadno upadat docela, jakmile překonal stud před nejnepatrnější nepoctivostí. Je velký a důležitý úkol, aby člověk, procitna ráno přemýšlel o tom, kde vlastně už začíná nepoctivost a co znamená dokonalá poctivost!

Na konci této úvahy budiž ještě stručně ukázáno na vlastnost, jež právě pro začátečníky v kupeckém povolání mívá rozhodující důležitost, jest to dochvilnost. Je známo, že u Napoleona I. se neudržel nikdo, kdo se v této věci neosvědčil spolehlivým až na vteřinu. Ale úspěch výkonů nezávisí naprosto na dochvilnosti jenom ve válečnictví. Dochvilnosti vyžadují vůbec veškera povolání, v nichž součinnost sil lidských je vysoce vyspělá. A vyspělá je právě v ohromné síti hospodářství světového. Veliké smluvené pokuty zajišťují nejpřesnější dodržení lhůt dodávkových a každý spolupracovník musí se přispůsobiti těmto lhůtám. Nedochvilnými platiteli zavinuje se úpadků bez počtu. Dochvilnost je tedy nejzákladnější přispůsobení se hospodářství světovému. Kdo zde je zcela přísný na sebe, získá si zcela jistě důvěry svých představených — a vychová především také sebe k přesnosti ve všech výkonech svého povolání.

Veliký význam věcí nejnepatrnějších jeví se opět také zde. Kolik svého vlastního osudu má mladý člověk v rukou, jestliže se v rozhodujících letech donucuje

k prospěšným návykům a nedá si žádným druhem namluviti, že lehkomyšlnost je ctnost mládeže. Nikoliv, lehkomyšlnost je v základech známka slabosti, projev duševní malátnosti — a proto by měla býti daleka junáckých mladých lidí! Proto právem píše Ruskin: »jsem málo shovívavý k lidem, kteří tolik rádi omlouvají lehkomyšlnost a bezmyšlenkovost mládeže. Mnohem milejší je mi bezmyšlenkovost stáří, a zasluhuje skutečně shovívavosti. Kdo ale omluví bezmyšlenkovost ve věku, kde na každý obrat našich osudů mají vliv naše vlastní rozhodnutí? Lze omluviti bezmyšlenkovost mladíka, jehož budoucí štěstí závisí snad na využitkování jedné hodiny? Omlouvati lehkomyšlnost mládí, když může příznivá vteřina rozhodovat o celém životě, když každý úkon je kamenem do základů budoucnosti a každý náš sen může rozhodovat o bytí a nebytí? Ať si je pro mne lehkomyšlnost a bezmyšlenkovo stáří, nikdy ale mládí!«

POVOLÁNÍ POLITICKÉ.

«— — A není nikoho, kdo by si v jejích službách byl zachoval duši čistou — —«. V těchto slovech Valdštýnových je vysloveno všeobecné vědomí neobyčejných pokušení politické činnosti. Rovněž tak všeobecným je názor, že v povolání politickém nemá osobní svědomí nijakého práva žádati, aby se na ně dbalo, poněvadž krví a směšnostmi skončila by každá politika, která by ve velikých národních a společenských otázkách životních se rozpakovala, proti pochybnostem svědomí uplatňovat rozhodnou sobeckost. »Potřebujem lidí, kteří milují vlast svou víc než svoji duši« pravil kdysi florentinský básník.

Je to správné nebo žije konec konců také vlast z neúplatnosti duší? I tehdy, jestliže tato neúplatnost vede zdánlivě k záhubě? Není lidská společnost v nejhlubších svojích základech přece jenom odkázána na lidi, kteří raději se ctí ztrácejí, než aby získávali nečistými prostředky?

Netážeme se: co bude v budoucnosti? Neoddáváme se přeludům o bezmocnosti lidského svědomí, až se rozpoutají veliké vášně sociální. — Tážeme se pouze: na čem spočívá vpravdě skutečné a trvalé zdraví azdatnost státní společnosti? Kdyby skutečně bylo pravda, že zákon mravní v tolik rozhodujícím oboru lidského žití vede leda k rozkladu a shroucení, mohli bychom se pak ještě nechat vésti svým svědomím?

Tyto otázky nedáváme se stanoviska idealistického, nýbrž realistického. Tážeme se, zdali t. zv. reální politice neschází snad ještě zcela důsledný socialismus, který politické činy neposuzuje dle chvilkových výsledků, jimiž se zablýsknou na velikém jevišti dějin světových, nýbrž jich posuzuje dle toho, kolik rozkladných chtíčů odpoutávají v lidu a kolik velikosti duše ničí? Nejsou síly mravní snad přece síly stát udržující a to síly prvního řádu, s nimiž se nesmí zahrávat, aby nebyly ohroženy základy veškerého společenského života? Neotřásá se svědomitostí ve všech jiných oborech, jestliže ji sesměšní v jediném oboru? Není v učení o posledním soudu hluboký smysl, že bude souzeno na konec všechno, co se uplatňuje proti zákonům mravním — ne sice na povrchu života, ani ne pohromami viditelnými, nýbrž v hlubinách skutečnosti, kde zdánlivý úspěch není už ničím a kde za tvůrčí bude uznáno toliko to, co se skutečně zrodilo z tvůrčích sil duše?

Lidé moderní, slyšíce, že dějiny světové jsou soudem světa, mívají většinou pocit, že to patří mezi staré pohádky, jimiž se strašívají děti. A souhlasí s tím leda v tom smyslu, že soudem světa bývá odsouzena právě politika, která poslouchá mravních zákonů: úspěch světový prý mívá vždy největší bezohlednost, nebo jak pravil Bedřich Veliký: »Pán Bůh je vždy na straně největších bataillonů.«

Tyto názory se nedají tak snadno vyvrátiti. Mohou se odvolávat na okamžité úspěchy a patrný prospěch a z těchto povrchních dojmů berou vždy novou posilu. —

A přece veškeré hlubší tušení lidstva zná se ku hrozně moci a významu zákonů, které mluví svědomím. Všichni velcí věstcové života cítili s neklamnou jasností, že o smrti i životě národů na světě rozhodují konec konců přece jenom síly mravní. Náboženství a díla básnická jsou plna neuniknutelné a úžasné moci vyšší spravedlivosti, která se ozývá v temných hlubinách duše a lidem nevázaným a proradným hrozí kletbou a zničením. Ano, v nejhlubším vědomí lidstva jsou tyto zkušenosti mocnější, reálnější a živější, než veškerý vítězný jasot chvilkových úspěchů a veškeren lesk velkých činů.

Má též hluboký smysl symbolický, že bible středem lidských dějin činí první hřích, poznání dobra a zla a veškerých následků, a že každý jednotlivý skutek uvádí s nimi v souvislost a ukazuje jej v jejich světle i významu.

V literatuře antické je vytušeno totéž poznání. Jak Aeschylosa Klytaemnestra v noci vykřikne z hrozných snů a pronáší slova: »Kdyby se všechny vody světa

slily, nesmyly by ruky vraha«. A jak Agamemnonu oznamuje se osud: »Nezapomene Bůh vraha národů«. A vyvírá z nejsilnějšího dojmu o neuniknutelné realitě mravních mocností, když Sofoklův chor prosebně spíná ruce a volá:

»O nebudme jen nevěrnými
prazákonům, jež sídlí na jasných výšinách,
jež nezplodila síla mužů smrtelných!«

Zde je vyjádřen pocit, že zákony svědomí se zrodily s výšín moudrosti a rozhledu, kde mizejí všechny klamy života pozemského a s kterých jasně viděti všechno, co udržuje základy života.

Jest si konečně vzpomenouti na královská dramata Shakespeares-ova: Vidíme, kterak na čas celé jeviště života zabírá nestydatá chtivost moci, mstivost, ctižádost a vášně — potom se však všechno najednou bezmocně shroutí, vidíme, kterak Richard III. už nemůže unést svoje zločiny, vidíme, jak lady Macbeth bloudí tichou nocí a manžel její bojuje s hroznými příšerami svého svědomí!

Všechny tyto úchvatné obrazy soudu vyplynuly z hlubšího nazírání a vědění, než je politický bystrozrak okamžiku, který věci z celku životního vyzvedá a všímá si toliko povrchu dějů. A přece není pravé kultuře lidstva nic důležitějšího, než aby se lidé svými činy podřídili věstcům a pochopili, že dobro i zlo jsou skutečnosti, které se sice nevypočítávají jako plochy země nebo tuny vývozného zboží, ale do životních kořenů národa zasahují pronikavěji než veškeré reality světa viditelného.

Ve vědeckém zdravotnictví stále více a více zdoláváme číře hmotařskou nauku o zdraví a pochopu-

jeme, že také fyzické ústrojí a soustava nervová jsou především odkázány na oživující energii ducha a že obrozeny mohou býti jedině duchem — a že nic z toho, co ubíjí charakter, neprospívá nikdy trvale zdraví tělesnému. Přijde doba, že tohoto stanoviska psychotherapie bude užito v nauce o zdraví ústrojí společenského a lidé pochopí, že dosavadní naše moudrost o »národním zachování« je s hlediska reálně-politického ubohým a krátkozrakým břídlstvím: také stát nežije z pouhého fyzického brání a držení, nýbrž z duševní a mravní ušlechtilosti své politiky celkové — ze vzpružení, které touto celkovou politikou dostávají všechny vyšší snahy v životě národa. Kde ale na velkém jevišti státních činů sesměšňují se mravní mocnosti a obětují modle viditelného úspěchu, kde vzrůst pozemků cení výše než vzrůst právních citů a tyto právní city měli by pěstiti a povzbuzovati jako vzácný kapitál veškerého národního zdraví a kulturní zdatnosti — v tomto státě dožijí až příliš brzy, že nejbezohlednější chtivost moci pozbude posledního studu také ve vnitřním životě národa, a že duch krátkozrakého uplatnění sebe nabude převahy nad hlubokou reálně-politickou moudrostí, která je vyjádřena slovy: »Kdo chce život zachovati, ztratí jej.«

Uvolniti politiku od zákona mravního — je totéž jako odloučiti plavbu po lodích od znalosti moře. Pravdy mravní obsahují nejhlubší rozhled v tom, co udržuje lidskou společnost v základech. Kdo se vymaňuje z těchto pravd, vymaňuje se ze samé skutečnosti životní a bude jí odsouzen.

Björnson pověděl pravdoucí pravdu: »pravím ti, že země, jež jinému odňala, co bylo jeho, že taková

země brousí zlodějům páčidla, že přiosťruje ostrá slova představených, že vypuzuje svědomí z jeho práv, a to v rodině i ve společnosti.»

Stát není ústrojí tak jednoduché, aby vyžil pouze z hrubých pohybů sebezachování, v nichž naše »realistické« státnictví spatřuje vrchol prohlédavé schytralosti. Ústrojí státní je odkázáno na nesmírné zálohy nezištné obětavosti, mravní úpornosti vůči pudům a žádostivosti a konečně živého citu pro právo, jenž nás má k tomu, abychom se vzdali raději všeho, než abychom svého bližního vyhnali z majetku. Jenom na takovémto základě ustojí nesmírně spleťtá pospolitost života i práce, zorganizovaná ve státě moderním! A kdyby některý stát mohl vytlačit všechny své sousedy z majetku — neměl by síly, využítovat toho, co nabyt, neboť také veškerá kulturní práce technická i hospodářská spočívá na zjemnění svědomí — čeho se nabývá na úkor tohoto zjemnění, ochromuje a ubíjí také nejhlubší produktivní síly národní zdatnosti pracovní a všude dosazuje na trůn nezodpovědné lupičství, nestydaté prospěchářství a na konec lenivé požitkářství. Takové bývají konce, nevěří-li se v dějinách světových ve světový soud, tak projevuje se věcný význam zákonů nepsaných.

Je stará důmyslná zvyklost, stavěti budovy veřejné z bezvadného staviva a slohem co nejušlechtlejším, aby byly hlasateli vyšší důstojnosti a důležitosti životní pospolitosti státní. Kdy asi pronikne konečně do svědomí národů a zodpovědných státníků pravda, že také veřejná politika veliké země musí se projevovati ne hruběji a malicherněji, nýbrž ušlechtleji a velkomyslněji než politika života soukromého, a že stát nemá

důležitější a povinnější »representace«, než aby jeho akce a projevy byly také oporou a posvěcením charakterové velikosti u jedinců a nemátly jejich svědomí kultem úspěchů chvilkových.

Doufejme, že není už příliš daleka doba, a veliké národy kulturní zavedou velký sloh také do method národního uplatňování se a nebudou již žít malichernými prostředky, které jsou sice známkou národní úzkostlivosti, ale ne politické moci a kultury — doba, ve které budou mocné národy mít konečně velikou odvahu k velkomyslnosti a politikové skutečně věcní se budou řídit státnickou pravdou Gladstonových slov: »Co je nesprávně mravně, nemůže být nijak správně politicky.«

POVOLÁNÍ VYCHOVATELSKÉ.

Všimneme-li si veliké většiny dnešních povolání, zvíme, jak právě v dnešním úporném boji o bytí, jsou plna malých i velkých nebezpečí pro charakter, jak nemilosrdně na člověka doléhají, aby ze svého lepšího já odhazoval kus po kuse a zabředl do uctívání věcí zevnějších. Zcela jinak je u povolání vychovatelského! Téměř všechny jeho požadavky rvou člověka ze světa, jaký jest, zpět do světa, jaký by býti měl: povolání vychovatelské je neustálou, uchvacující výzvou, vrátiti se ku svému nejlepšímu já a růsti k nejvyšší svědomitosti. Srdci lidskému, dosud ještě nadobro nezatvrduvšímu, jsou děti velikonočními zvony, které volají ku vzkříšení všechno, co v lidech tihne vzhůru. Jsou lidé, kteří se tisíckrát rouhají pravdě — ale když se na ně upírají oči dětské, pudí jich to silou neodola-

telnou, aby vydali svědectví tomu, co potupili a zapřeli. Ba mnohdy lze viděti, jak se rozzuří dokonce také rozhodní zločinci, objeví-li u svých dětí začátky neřesti — dřímá v nich jako ve snu neuvědomělé přání, aby ve svých dětech povznesli se nad sebe a nad hroznou zbědovanost pudového života.

Velikost povolání vychovatelského je tedy v tom, že nás činí pečlivějšími v denních návycích, pozornějšími v řeči a budí nová předsevzetí, jež nás vytrhují z nehybnosti vnitřního vzrůstu.

Tento vliv povolání vychovatelského na nás dáváme úmyslně do popředí této úvahy, poněvadž v naší době pro samou výchovu příliš se zapomíná na to, že nejúčinněji nevychovává se přímým naváděním svěřenců, nýbrž nepřímou methodou »sebevýchovy vychovatelů«. Nepoměrně větší vliv na děti má to, co na sobě pracujeme než to, co k nim mluvíme. Ne tím, co zakazujeme jiným, nýbrž co sobě zakazujeme, stáváme se pořádkující mocí v životě!

Často si dává matka v hlubinách své lásky a starosti otázku: co učinit pro dítě, jak je uchrániti pokušení, jež dorážejí z nitra i z venku? A začne hloubati nebo se pustí do knih vychovatelských — a správnou odpovědí na její otázku byla by přece jenom odpověď: snaž se poctivě, aby z tebe bylo to, čím chceš míti své dítě — nejlepší jeho ochrana od pokušení spočívá v tom, abys donucovala svou změkčilost, nervósnost a vášnivost den co den k nějaké oběti, třeba i sebe menší: tvoje nejskrytější sebepřemáhání bude tvému dítěti nejmocnějším andělem strážcem! Bez této práce sebevýchovné bude tvoje každodenní chování odvolávat a potupovat to, co budou mluvití ústa! Každé

sebepřemáhání vysvobodí ze spánku veškeré vyšší síly tvoje, a budou ti zářiti z očí a posvěti každé slovo hlubší pravdivostí a výmluvností.

Nevychováváme jiných, jestliže sebe sami nedáme vésti svrchovanou pravdou a nevyprostíme sebe ze záchvatů pýchy i z tyranství okamžiku a nebudeme s nehlubší upřímností žádati také od sebe to, co chceme vzkrísiti v dětech. Neboť nehlouběji vychováváme tím, co jsme vykonali uvnitř -- a netrvaleji na jiné neúčinkuje to, co jsme vymyslili za dne, nýbrž to, čeho jsme se domohli bezsennými nocemi. A to, co jsme skutečně vykonali na sobě, vytvoří výraz našeho obličeje i tón hlasu a bude účinkovati na mladou duši autoritativně, t. j. jako skutečná přítomnost vyšších věcí. Na každém ústavě učitelském měli by v první hodině mladé lidi upozorniti na zrádnost hlasu i obličeje: jak z našich zvuků vyznívá veškerá slabost, surovost a zbabělost, již jsme se kdy dopustili a v ní si povolovali: každé naše slovo doprovází celý sbor spodních tónů a nepovědomá mimika našeho obličeje — a tyto spodní tóny a mimika obličeje vyvracejí často to, co mluvíme, a vyjeví rozpor mezi učením a životem naším, a tento rozpor nechápe nevědomky nikdo hlouběji, než nesmírně citlivá a dokořán otevřená duše dětská.

Fra Angelico, malíř, než vzal štětec, pokaždé se prý pomodlil a potom maloval božské postavy. Oč více musíme se modlívati my, abychom vytvořili živé lidi — jak musíme se od nejskrytější nečistoty očistit, majíce probuditi nejskrytější čistotu v dětech, jak musíme soustřediti se a splynouti s božskou pravdou,

aby slova naše zasahovala to, co je v mladých srdcích božského!

Mnoho vychovatelů láme si hlavu, jak nejlépe vyléčit prolhané děti — žel, že zapomínají často na první a nejdůležitější léčení: aby měli co nejprísnější dozor na svoje každodenní výpovědi. Nezřídka se zhrozí, když poznají, že nejsou sice lháři, ale že poví za hodinu často i šedesátero drobných nepravd. S takovou ať vychvalují pravdu jazyky andělskými — děti drží se praxe, jež odvolává vychválenou pravdu a navykají si na to, že veliké věci lze toliko oslavovati písněmi, ale nelze znečisťovati užíváním.

Co po výtce nazýváme charakterem, vzdělává se také nejhrouběji tím, že vychovatel začne pochopovati, co vlastně »karakter« jest a co žádá po nás ve zmatcích životních. — Tím, že staneme se bezvadně slušnými právě ve věcech nejnepatrnějších a nebudeme si dovolovati žádné výhody na úkor ušlechtilého smýšlení — jediné tím vzbudíme také v dětech vědomí, že v životě je cosi vyššího, než uchvacovati a držeti. Skromnost vzbudíme také pouze tím, že svou pýchu budeme stíhati až do nejzadnějšího koutku. Kolik matek ani netuší, že kladou u svých dětí nerozborné základy pýchy a sobeckosti tím, že si libují v bezbožném zbožňování svého potomstva, a považují své děti veskrz za zvláštnosti a oddávají se nejvýš vtíravému a neskromnému kultu vlastního těla a krve, jenž nemá nic společného s hlubokou a zodpovědnou láskou a kazí už děti nejútlejší: děti to všechno vyčtou z očí a prostoupí je naivní a vyzývavá sebejistota, která bývá sice zárukou mnoha úspěchů životních, ale v říši

hlubší pravdy je zavržena: »Srdcem skroušeným a poníženým, Bože nezhrdneš.«

Sebevýchova vychovatelů je základově důležitá ještě také z jiné příčiny. Veškera skutečná kázeň spočívá totiž konec konců na sebekázni poroučejícího. Pořádek udrží pouze charakter zkázněný. Nedonutí slova, ani křik, ani tresty: toliko silná vůle, jež v nás samých uklidnila čivy, zkrotila vášně a podmanila si chtíce — pouze vůle dovede u svěrenců podřízený svět vnitřní organisovati a naváděti k sebeovládání: všechno ostatní bývá jenom zdáním a na podívanou, ale nikoliv skutečným pořádkem. Kde z chování vychovatelů je patrné, že jsou vítězi nad sebou a mají neviditelný železný kříž za zmužilost, která přemohla nepřitele vnitřního — tu se mládež sklání s radostí.

Sám sebe přemoz nejprve, bys jiné přemoh' v boji, jak chceš je svojí podmaniti vůli, ne-li silou svojí? Kdo se chce věnovati povolání vychovatelskému, pro toho nejdůležitější přípravou je výchova vůle — vědomosti sebe důkladnější mu neprospějí pranic, nedovede-li silou soustředěné vůle povznésti svoji třídu nad rozháranost, hravost, lenivost a všechny jiné pudové vlastnosti mládeže a přenéstí na ni ducha sebranosti a sebevlády.

Ostatně všechna hlediska o vůdčích povoláních platí také o životním díle vychovatelském. Především také zde: co nejúzkostlivější úcta poroučejících k lidské důstojnosti chovanců! Právem zdůrazňují důležitost příkladu pro vychovatele, ale zapomínají bohužel až příliš často, že vychovatel musí dávatí příklad gentlemana nejen vůči dospělým, nýbrž že musí právě ve styku s dětmi ukazovati, jak lidé spolu mají zachá-

zeti. Juvenalova slova »maxima debetur puero reverentia«¹⁾ nelze budoucím vychovatelům ani s dostatek zdůrazniti. Největší přísnost možno sloučiti s největší uctivostí k dětskému citu pro čest. A nic děti tak nevychovává, jako když se s nimi zachází jako s gentlemany — vychovateli získá největší úctu, bude-li považovati za nedůstojno sebe, aby si všechno dovoloval u vědomí své nepopíratelné moci, nýbrž se podřídí formám slušnosti a uctivosti, jež žádá po dětech.

Také zde je třeba dlouholeté výchovy — kdo si rád odpouštěl formy gentlemana, když mu bylo jednati se slabšími, neukryje své nevychovanosti ani vůči dětem a svým příkladem bude hlásati zásadu, že člověk si smí povolovati tam, kde mu to neuškodí.

Mathiáš Claudius praví: »nemohu nic jiného vymysleti, než že musíme sami býti tím, čím chceme míti děti. A chceme-li jiné učiniti dobrými, nemám jiné rady, než abychom byli dobří napřed sami.«

»A víme-li, co to stojí, a přiběříme-li ještě svět a život, který se žije tam, kam děti mají přijíti a prožiti, seznáme, co musí býti protiváhou. Opravdu, rozmarnost toho nedokáže!«

POSVĚCENÍ POVOLÁNÍ.

Shora jsme udali jednotlivým povoláním řadu hledisk — na konec budiž připojeno ještě několik slov o povšechném pojmání životního povolání, jeho překážek, rozporů a úkolů.

¹⁾ S hochy musí se zacházeti co nejuctivěji.

Když Kristus vybídl Petra, aby jej následoval, pravil: »ode dneška budeš lidi loviti.« Tohoto vyzvání dostává se v jakémsi smyslu nám všem, když nastupujeme povolání i nejprostější. Záleží pouze na nás, zdali vyzvání poslechneme. Každé povolání je povolání vychovatelské, ošetrovatelské a léčebné, musíme pouze uměti ve svém povolání vztahy k lidem brát nejen úředně, nýbrž býti také pamětlivi toho, jak velice můžeme na jiné účinkovati duševně v dobrém i zlém, v malém i velkém. Kdo v tomto smyslu cítí se zodpovědným a dá si otázku: jak mohu svým příkladem v jiných posilňovati lepší přirozenost — oživit také v sobě božskou jiskru a najde i v nejnechutnějším povolání zcela nové a povznášející úkoly.

Náboženství a filosofie daly nám také ještě jiné hledisko, taktéž vysoce důležité pro obtíže v životních povoláních: abychom se stále víc učili, považovati tento život za školu tříbení, za očistu, v níž naše lepší přirozenost zbavuje se nečistých příměšků. Kdo hledá změkčile vždycky jenom svého štěstí, kdo v »omelette aux confitures« vidí takřka symbol životního cíle, toho velice vyruší každá překážka, každé zklamání a protivenství od kolegů nebo představených a zničí mu čivy. To druhé hledisko dává naopak veliký klid vůči překážkám v životě, ba káže nám dokonce protivenství považovati za vítanou pomoc — tak jako si sv. Kateřina sienská vybrala hubatou staruchu, ošetrovala ji a obsluhovala, aby její přítomností zdokonalovala se v lásce a mírnosti.

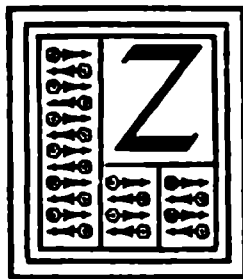
Kdo pozoruje dnešní život a vidí, jak lidé, z nedostatku vyššího nazírání na život, užívají se denními mrzutostmi a nervově hynou, ten zví, jak p r á v ě úko-

lům povolání je nezbytno stanovisko v pravdě duševní, s něhož vnější události pozbývají důležitosti a všechny věci nabývají vyššího smyslu. Hmota nabyla přílišné moci nad námi — tím za dneška hyne tolik lidí: uzdravíme se jenom velikými úkoly životními — a čím více nás povolání nutí, zabývati se hmotou, tím naléhavěji potřebujeme vyššího pojmání života, abychom se uklidnili a utvrdili myšlenkou svého vyššího určení. Toto stanovisko je také pro hygienu povolání často důležitější než zevnější prostředky zdravotní. Také zde platí slova: »Ne pouhým chlebem živ jest člověk.«

MLADÍ MUŽI A MLADÉ DÍVKY.

ZACHOVATI NEBO TŘÍŠTITI?

ZE všech vztahů lidských jedině u manželství oslavuje se začátek a posvěcuje zcela zvláštním způsobem a nejslavnostnějším odvoláním na cit zodpovědnosti. Bylo by si jenom přát, aby člověk udělil hlubší posvěcení také jiným důležitým vztahům životním, a to tím, že by si ujasnil, kolik moci nad životními osudy bližních dává mu každý bližší vztah k nim, a jak rozhodujícím na utváření jeho vlastní duše je způsob, jak zachází s bližními.

Na vztahy lidí v povoláních životních jsme se dívali v tomto osvětlení. Též styk mladých lidí rozličného pohlaví patří ku vztahům, jež potřebují zvláštní posvátnosti a posvěcení, aby požehnání jejich mohla účinkovat a zažehnala nebezpečí pro charakter.

Tímto posvěcením nemohou si mnozí mladí lidé mysliti nic jiného, než závistivé a pedantické omezování svobody a proto se vrhají tím rozhodněji v náruč těch, kteří hlásají: »co se líbí, je dovoleno.« My ale pravíme: dovoleno je, co činí opravdu silným. Povolovati sobě, činí však slabým. Tříštění je rozvrat, omezování sebe zvyšuje energii. Kolik příležitostí, otužovati vůli a zjemňovati srdce, nebývá právě v prvních poměrech obojího pohlaví? Jak málo kdy využítkuje se těchto příležitostí, aby se osobnost otužila vůči moci okamžiku a ješitnosti! My věru nechceme život potlačovat, nýbrž vybavovat, chceme bohatství

místo chudoby, sílu místo slabosti a radost místo zdumčivosti. Chceme ukázati, kolik vyšších sil zůstává ladem, kolik bezkarakternosti se vytvořuje, zapředeli někdo takové poměry bez pevného předsevzetí, že jimi bude vzrůstat sám a druhého povznášet, že nebude žít okamžiku a vzácná léta promarnovat nasládým pohráváním si a temnou snahou, líbiti se, a nebude se z velikých citů vydávat drobnými penězi a nevzdá se všeho, co sluje zachováním, sebranností a otužováním vnitřního člověka.

Je bez odporu správné, že jakýsi nenucený styk mladých lidí obojího pohlaví je zdravější než umělé odlučování. Vzrůstající pospolitosť při sportu i práci navazuje se takový častý styk také sám sebou. Ale všechno záleží na tom, aby v tomto styku dbalo se určitých pevných mezí v tónu osobních vztahů, a to nikoliv ze šocáctví, nýbrž ve jménu ryzí a veliké lásky, jež povstává toliko v duších sebraných. Aby člověk mohl správně milovati, potřebuje charakteru a kultury duševní — totiž soustředěnosti života citového, ostražitě rytířskosti, vůle a zjemněné vnímavosti, jichž nikdy nemívají lidé, kteří neprošli školou zdrženlivosti v každém smyslu, nýbrž se domnívají, že naučí se milovat, budou-li si dovolovat všechno, a využijí sladkých hodin všude, kde k nim přijdou.)

Pravá škola lásky není tedy užívati už předem to, co až později má dáti plný svazek doživotní, ani ještě si pohrávati s přitažlivostí pohlaví, školou lásky nejsou ani tak zv. přátelství prohaných intimít a sentimentalit, nikoliv, pravá »škola lásky« záleží v tom, abychom se napřed stali pány své nevázané zamilovanosti a měli vůbec svou změkčilou závislost na dru-

hém pohlaví v přísné kázni: plné mužnosti, vůle, rozhodnosti, nabude jenom muž, který tuto zkoušku bere zcela vážně — žena celá, zcela vnitřní, zcela nesobecká a přece zcela osobní bude jenom z dívky, která si nelibuje a neoddává se malichernému mlkování, nýbrž věrně sebe zachovává pro velikou a poslední důvěru.

Tím neodsuzujeme výjimek. Ryzí láska v mládí je osud, jenž může býti také pln požehnání — jestliže má znak zbožné mlčenlivosti¹⁾ a nepředbíhá ani si nezahrává. Čím byla Beatrice Dantovi, tím každé hlubší duši jinošské může býti spanilá a čistá bytost dívčí, totiž silou sebrannosti a mravní svobody — pomíjejitelné může býti podobenstvím nepomíjetelného, pozemská krása výzvou ku všemu dokonalému — podmínkou však je, aby tato láska se nesnížila do ovzduší žvatlavosti a žádostivosti, nýbrž zůstala v neklidnější říši duše, kde se všechno pozemské odlučuje od země a stává obrazem věcí věčných.

ZODPOVĚDNOST.

Dějiny vyprávějí nám hrozné věci o »šílenství«¹⁾ císařů římských, o zhoubných účincích neomezené moci na duši. Jen že při tom často zapomínáme, že zde neběží o vzdálenou a ojedinělou zkaženost, nýbrž o zjev všelidský, jež v malém vidáme všude: Velká většina

¹⁾ Mladík, jsa ve věku, v němž člověk velmi zřídka dospívá plně ujasněnosti o vnitřních svých potřebách, nemůže sebe ani dosti přísně zkoumat, než doživotně se zaváže s dívkou. O velké »škole mlčení«¹⁾ jsme mluvili na jiném místě — cvičiti se v mlčení nelze nikde vhodněji než v pokušení, abychom se v těchto stycích ukvapili k závažným slovům.

lidí pozbývá hlavy a také svědomí, ucítí-li, že má velký osobní vliv na jiné. Zdá se, že vědomí moci má do sebe cosi opojujícího a ochromuje jemnější síly duševní pronikavěji a trvaleji, než nejsilnější dávky alkoholu.

Ruský básník Dostojevski vypráví podivné věci o zhořvařujících účincích moci na povahy mírné a dobromyslné.

Je velmi poučeno pozorovati, jak vědomí veliké osobní moci mívá také ve vztazích mezi pohlavími často zcela zvláštní zhoubné účinky na charakter a omamuje velikášstvím, v němž hyne vzdělanost srdce i zodpovědnost. Jsou mladí mužové, zdají se zcela prostými a skromnými — a tu objeví, že jejich zevnějšek činí dojem na ženy; hned jsou jak vyměněni; tvář i chování k ženám prostoupí vědomí osobní neodolatelnosti a zároveň touha po moci vždy větší. Tato jediná touha ubíjí v duši rytířkost, úctu k cizímu právu, kde kterou vzpomínku na matku i sestry: a na konec nemohou už ani žít, a nepokoušeti se očima, posuňky a řečí o slabost nebo koketnost některé ženy — hladově číhají na znamení pozornosti nebo obdivu, jejich sebevědomí žije toliko z těchto svědectví druhého pohlaví. Až do jaké vnitřní spustlosti může tato zdánlivě nevinná dobývačnost muže dohnati, o tom si učiníme pojem, když slyšíme, jakým tónem mluví takoví lidé o ženách, a vidíme, jak nesnesitelně se k ženám blíží: nemají naprosto šlechetného prvku bratrské péče a pozornosti, ani bratrské posvátnosti, jež by se měla vznášeti nad poměry mezi pohlavími a žehnati vzájemné styky jejich — a místo všeho toho nevidět než vyzývacou a dobývací drzost,

chladnou i nesvědomitou hru, jež vyvívá z nejnižšího pohrdání ženami a bývá přece bohužel tolika nevědomými a koketními ženami vykládána jako osobní vyznamenání. Taktéž je velká řada mladých dívek, jimž určité přednosti vrozené staly se kletbou, a jsouce opojeny svým zevnějším vlivem a dojmem na muže, pozbývají všeho, co bývá základem nejhlubší a nejúspěšnější moci žen v životě, totiž klidu duševního a nedotknutelnosti, která také u mužů posilňuje všechno, co zoveme nedotknutelností a co vytváří pravou mužnost.

Poukazující na tyto věci, nemluvíme ovšem k povrchním povahám, které pro vnitřní chudobu jsou docela odkázány na triumfy zevnější, nýbrž k povahám, které jsou zrozeny k něčemu lepšímu, ale jsou dnešním duchem času vydány nebezpečí, odpadnouti od svého pravého určení a oddati se nepořádku a ješitnosti — z bezmyšlenkovosti a že se včas nerozpomenou na to, čím jsou povinny sobě i jiným.

Bylo by si přáti, aby mladí lidé naučili se »osvíceně« užívatí velmi silného vlivu, jež mívají pohlaví na sebe právě v letech mladých: tento vliv vzrůstá v nevyrovnatelnou moc výchovnou všude, kde se velké protivy nerozplynou do sebe, nýbrž každá část charakterně uhájí svou svébytnost a žádá i po druhé části, aby zůstala dokonale věrnou svojí svéráznosti. Jak rozhodně bude mladík působiti na tvoření charakteru dívčina, jestliže v ní nebude povzbuzovati neženskosti a schvalovati povolnosti, jež by byla na úkor ženské důstojnosti a zdrženlivosti! Jak může mladé dívky blahodárně posilovat na správné cestě, nedá-li si žvástem ani módou časovou zabráňovati, oslavovati lásku po-

kornou a sloužící jako nejvyšší sílu a důstojnost žen, a nelítostně odpírati úctu všelikému sebekultu ženskému. Kolik viny na ješitných a zvrácených snahách ženského světa má muž nedůsledností svých úsudků i vkusu, dvoře se proti svému lepšímu poznání vždy znovu a znovu ženám povrchním a pozbýváje u přítomnosti drzých a sebevědomých podmanitelek až příliš snadno nezvratné náklonnosti k ženám prostým, tichým a nesobeckým!

Z těchto vzájemných vztahů jde bez odporu nejhluběji její vzdělávací vliv, jež může míti charakterní ženskost na mladé muže. Většina žen nemá ani zdání, jakou pomoc mohou dáti mužům, kteří se snaží o vnitřní kulturu, ba jakou moc mohou míti dokonce i na povahy surovější, jsou-li cele ženskými a v ničem se neodchylují od zákona své ženské důstojnosti.

V dějinách zalidňování »divokého západu« v Americe setkáváme se často se zjevem, že za divokých a nespořádaných poměrů horníků a prvních přistěhovalců udržovala často jediná čistá a charakterní žena v pořádku celou nevázanou společnost. Zcela spořádaná a zralá duše ženská účinkuje na muže vždy jako pronikavá výzva k poslední špetce uctivosti před vyššími mocnostmi v životě.

Zena měla by si podstatu tohoto svého výchovného účinku na muže zcela ujasnit, aby nezašla na zcestí ve svém správném vzdělání. Goethe mluví v dodatku k svojí Ifigenii o »svatém klidu ženy« a léčivé moci a Pastalozzi chce, aby dívky především byly vychovávány k »vnitřnímu klidu«. A vskutku se nemůže ženám ani dosti zřetelně říci, jak pro energii mužskou, která se žene na venek, je důležitá síla, která se sou-

střeďuje v nitru a působí v klidu a klidem. »Vnitřní klid« jest: sprostiti se neklidu sobeckosti, a také neklidu reformního idealismu, rozplývajícího se v dálavách a ženoucím se netrpělivě od jednoho neproveditelného úkolu k druhému — neproveditelného proto, že ve vnitřní nestálosti a nicotnosti je poslední příčina zevnějších zmatků. Vnitřní pokoj je: denně se zapíratí ve věcech nejbližších a nejtišších a míti vědomí, že pouze odtud lze svět obrozovati. Není náhodou, že svou nejhlubší vděčnost za dílo křesťanství Němci nevědomky tak rádi vkládají do slov: »Stille Nacht — heilige Nacht«. Neboť spása a vykoupení přichází pouze ze svatého zátiší.

Chceme-li si zpřítomniti, jak mužná síla potřebuje protiváhy sebrannosti a uklidnění a osvobození z násilnické netrpělivosti, všimněme si postav v Goetheově »Ifigenii«. Je v ní líčena tragika právě krátkozraké energie, slepoty i ve snahách nejšlechetnějších a neschopnosti, potříti jedno zlo a nevyvolati zla druhého: kdežto žena, jsouc zcela prosta neklidné honby za činy i nervosní pronikavosti mužovy — očistila se sama od demonického poskvrnění; zachovává se zcela čistou od nesvědomitosti násilníků, zůstává neochvějně věrnou nejvyšším silám duše a všechno ostatní ponechává Prozřetelnosti. Tím osvobozuje také jiné od úzkostí krátkozrakého uplatňování sebe.

Dnes mnoho mluví se o vzdělání žen — a zapomíná bohužel až přespříliš na nejdůležitější a nejhlubší dílo výchovné: totiž aby se v ženách povzbudilo a utvrdilo, co je v nich nejsilnějšího a nejvýraznějšího, aby byly takto důstojně připraveny na neobyčejnou zodpovědnost v kulturní součinnosti obou pohlaví.

Mluví se mnoho o vzdělání mužském — a zapomíná na nejvyšší úkol ve výchově mužů, na pravou zkoušku vnitřní zralosti: aby pochopili, čím je žena jejich poslednímu a nejvyššímu vzdělání, a měli sílu a důslednost, vytísnouti ji k nejvyšší její důstojnosti a v ní utvrditi, a nersváděti k povolnosti vůči svojí nižší přirozenosti.

PŘÁTELSTVÍ.

Často namanuje se otázka, zda je mezi mužem a ženou možno také pouhé přátelství, nesmíšené s jinými pocity? Zvláštní zájem na této otázce mívají mladí lidé, kteří se stýkají důvěrněji a vřeleji a rádi by své styky před sebou i před jinými ospravedlnili posvátným jménem přátelství.

Není vrcholem šosáctví, kaziti sobě i jiným takové styky zásadami?

Než odpovíme na tuto otázku, objasníme skutečnost. Kdo si nechce ničeho namlouvati, musí připustiti, že přátelství bez lásky pohlavní je mezi mužem a ženou možno pouze velmi zřídka a to ještě jenom u lidí zralých a mnoho protrpěvších. A to prostě proto, poněvadž mužové a ženy, mezi nimiž není pohlavní přitažlivosti, nepocitují obyčejně ani silné osobní přitažlivosti, jež vede k pravému přátelství.

Ale což je na škodu, zachvívají-li přátelstvím také struny lásky? Zahyne snad proto svět? Je láska čímsi nečistým, aby jí přátelství pozbývalo ceny a ušlechtilosti? Jistotně že ne! A varujeme před tak zvanými přátelstvími mezi mladými muži a dívkami, varujeme právě ze samé péče o veliké a hluboké city lásky,

které vyrůstají z takových přátelství a bývají v nich po léta trýzněny a na konec udušeny — poněvadž jedna strana si skutečně nepřeje než přátelství a trochu mladistvé poesie a nemá ani zdání o tom, co roznítíla v části druhé a není také ani s to, aby splácela stejné stejným.

A tato jedna strana, která beze škody odstupuje, bývá ve veliké většině případů muž. A poškozenou, často doživotně zraněnou stranou bývá dívka. Proč? Snad proto, že ženské pohlaví bývá zamilovanější a proto také neschopnější přátelství? Nikoliv. Nýbrž právě proto, poněvadž láska ženy ještě nevypělé volívá daleko méně dle zcela osobních potřeb erotických, nýbrž už pouhou blízkostí a účastí rytířského muže cítí se povinnou a zavázanou. Toliko z tohoto důvodu nejsou radna přátelství mladých lidí rozličného pohlaví. Zakazuje jich právě ostražitá, prohlédavá rytířskost a žádá co největší odměřenosti a důsledné zdrženlivosti v intimnějších osobních známostech v těchto letech. I kdyby taková přátelství nekončila tragickou roztržkou, na ráznost charakteru a na sílu i soustředěnost citovou mívá venkoncem škodlivý vliv to, že se v nich city nejasně směšují, že je polovičata i láska i přátelství, že se jimi matou vzájemné závazky a konečně že bývají zamženy sebeklamem.

VOLNÉ MRAVY.

Z toho, co bylo shora řečeno, vyplývá nezbytnost pevných zevnějších forem a mezí ve styku obou pohlaví; takové ustálené mravy a předpisy styku, které

si člověk zcela dospělý, prohlédavý a charakterní sám určuje, jsou zcela nezbytny pro člověka nezkušeného a nevypělého, poněvadž volají od slepé hry k zodpovědnosti a udržují ve spojení s vyšší znalostí života. Kdo nezná života a nezná sebe a také hlouběji nepřemýšlí o tom, čím je povinen svým bližním — bude na pevné, ustálené mravy hledět jako na vyhraněnou pedanterii a) zastávat proti ní »práva svobodné osobnosti«. Je jisto, že pevné mravy nebývají bez nadšázek a úzkoprsosti — kdo však nechápe hluboce oprávněného jádra takových předpisů a mezí a nevidí, jak blahodárně jednotlivce poučují a vychovávají životní zkušeností celých pokolení a pomáhají malými obětmi a sebeomezováním uchrániti se zcestí a nevědomých vin — kdo toho nevidí a nešetří, přispívá sám k tomu, aby jenom pedanté zůstali strážci a vzdělavateli mravů: ve skutečnosti měli by právě lidé živí a silní toužiti po kázni a omezení, jaksi ze zdravého pudu života a síly, sami měli by budovati pevné řady, které ochraňují slabé, vzpamatovávají bezmyšlenkové, a nevázané schvacují — a neměli by svoje nevázané a slepé já činiti sobě zákonem a nezbytné dílo pořádku přenechávati lidem malým a úzkostlivým, kteří se dávají do něho toliko prostředky malými a úzkoprsými. Mysl skutečně šlechetná bude míti vždy v uctivosti formy i mravy, nejen proto, že taková vázanost je oporou slabých a záštitou proti surové sobeckosti, ale též proto, že nikdo neví, nebude-li také kdysi potřebovati takové opory, aby svému nejlepšímu já zůstal věrným a prošel bezvadně obtížnými okolnostmi. Člověk vyšších snah bude formy zevnější ctíti také už proto, poněvadž zevnější poslušnost a společenské o-

hraničení nám vůbec připomíná, že jedinec musí být členem vyššího celku a musí celku sloužiti, chce-li se vyšinouti nad vlastní jednostrannost a slepotu. Osamocení je zakrnění — samostatným a osamělým může bez nebezpečí být pouze člověk, který se už vybavil ze svého sobectví a poddal pravdám všeobecným.

Svobodná poslušnost vůči všemu, co udržuje celek, bývá proto vždycky znamením, že člověk je zrozen pro velký sloh ve svobodě — nehledá svobody ve věcech zevnějších, nýbrž ve vnitřním povznesení nad omezenost subjektivního chtění, subjektivních potřeb a zkušeností. A právě na to je podřadění jeho já zákonům, které udržují celek životní. Tak zvané »volné mravy« bývají proto vždycky znamením buď přechodné nezralosti, nebo základní nesvobody vnitřní — což je znamením, že jedinec je nehybně přikován ku svému já a neschopen žiti a jednati s většími obzorů.

Vážnost k mravům má však také ještě hlubší význam individuální. Kdo při svých činech myslívá na všechny a stará se o všechny, rozšiřuje a prohlubuje nevědomky také pečlivost o vlastní život. Vědyť i v jeho duši číhají v hlubokých skryších veškera nebezpečí, od kterých chce uchrániti jiné. A kdyby tam číhala také jiná nebezpečí, než mají bližní, tož přece každé sebeomezení je záštitou a posilou vůči veškerým pokušením. Život v pravdě »sociální« je proto vždycky pro zdraví naší duše hygienou všeobecnější a prozíravější.

Výrazu »volné mravy« užívá se většinou o mladých dívkách, které ve styku s mladými muži nemívají nijakého ohledu na obyčeje a řeči a touto »emancipací od velkého davu« se hrdě ohánívají při každé příle-

žitosti. Nechápu, proč by mladá dívka neměla s mladým mužem dělati společné výlety, jej navštěvovati v bytě, choditi s ním do divadla a dovolovati mu v řeči i chování všelikých důvěrností. Nemá se pohrdati klepy a užívatí veselých chvil, kde a jak se nahodí? Míti »volné mravy« je vlastně tolik, jako nemíti »žádné mravy« a má to býti jakousi vyspělostí nad poslušný dav. Kdo zná srdce lidské, ví, že ve skutečnosti bývá z této volnosti až příliš rychlé otročení veškerým ješitností, že vydává člověka na pospas choutkám a činí závislým na nápadech smyslnosti a náruživosti. Člověka, který bojuje proti mravům a formám, aby se emancipoval od davu a mohl jím pohrdati, bylo by se napřed otázati, kolik má asi ještě sám nezřízených náklonností, nevázaných chtíčů a plebejských pudů a zda-li by neměl začíti napřed emancipací od chátry ve svém nitru a pak teprve zřeknouti se ochrany zevnějších řádů, jež si velké zástupy lidu zřídily proti svojí nespolehlivosti, správně poznávající sebe samy. »Čistému je všechno čisto«, říkává se. Zcela správně. Ale kdo je už zcela čistý a pevný? A neužije každý nespolehlivec tohoto hesla, aby si odstranil poslední překážky svých nevázaných náklonností? Kdo nemyslí na jiné, není ještě zcela čist, nýbrž dosud ještě opojen sobeckostí a vydán na pospas temným nebezpečím nižšího světa.

Lidé »volných mravů« zapomínají, že úcta k mravům je společenskou povinností aspoň tak důležitou, jako je ostatní sociální práce pomocná: pevné obyčeje byly vytvořeny, aby chránily lidi temperamentní proti nim samým, aby lidem bezectným ztížily řemeslo a lehkomyslným postavily hráz. A dále zapomíná právě živá

mládež až příliš často, že od podstaty ušlechtilé ženskosti nelze odloučiti jakousi zdrženlivost, a že zevnější formy jsou také na to, aby tuto zdrženlivost vždy oživovaly a posilovaly. Kdyby měly dívky volných mravů jenom potuchu o tom, že veškerá něha a důstojnost jejich je nerozlučná od zdrženlivosti, a že ženy nejkrásnější a které jsou nejvíce k pomilování se stávají zrovna ošklivými, pozbudou-li jejich pohyby a posušky jemné vázanosti a ostychu: a třikrát by si rozmyslily zřít se poddanství forem, v nichž má kořen všechno, co je u ženského pohlaví charakterního a co je základem soustředěnosti, uklidnění a zkrocení oproti pouhé neurvalosti vůle a žádostivosti! Kdyby jenom tušily, jaké hluboké pohrdání a vystřízlivění u mužů vzbuzují »volné mravy« žen, i když jim tleskají a pochvalují si, a jak hrouťi svrchovanostní práva žen!

Mladé dívky vážnějšího charakteru ať spatřují svoji hrdost v tom, zůstatí v ovzduší »volných mravů« zcela nedotknutelně pevnými a nestyděti se za nedotknutelnost. V době, ve které tolik žen věnuje se povolání, je dvojnásobně důležité, aby ženy byly charaktery a nedaly se posměšky ani tupením zmásti v tom, že nejvyšším povoláním ženy je vždycky čistota. Ve vztazích pohlaví záleží však tato čistota v tom, aby náležely jednomu a nikomu jinému, a tomuto jednomu také jenom v posvěceném svazku doživotním, tedy ne ve volných mravech a nedůstojném oddání se, nýbrž v souhlase s úctyhodnou formou, jež je symbolem a pomůckou charakteru, věrnosti a sebrannosti v životě. Paní, která mnoho roků pracovala sociálně v obydlích chudiny východního Londýna, vypráví o několika továrních dělnicích, jež v nejsurovějším prostředí »zů-

staly čistými jako andělé boží«; vyjadřuje se o nich slovy: »in it, but not of it« — »prostřed světa a přece ne součástka světa«! A opravdu, za našich dob, kdy pevné pravdy zdají se kolísati, mají takové charaktery ženské zcela zvláštní poslání: mají ukázati, že jsou nehmotná dobra, která jsou důležitější než všechny nároky smyslného světa. Po shroucení starého světa nic lidí tak úspěšně nevracelo ze smyslné rozháranosti k sebrannosti duševní jako ženská čistota, jež s hrdinou důsledností a jistotou celému světu zkaženosti odporovala.

VZDĚLÁNÍ VKUSU.

V ničem není pravé vzdělání vkusu potřebnější a více rozhodující o osudu než právě v oboru, o němž je řeč. A sice především proto, abychom unikli osudnému poručníkování pouze vnějšími přednostmi a půvaby, jímž jsou naše úsudky o jiném pohlaví až příliš ohroženy — zvláště pak úsudky mužů o ženách.

Najde se kde směšnější protiva, než když muž, přes veškeru vážnost své přirozenosti a veškeru sebejistotu svého intelektu, z čista jasna rozohní se pouhými zevnějšími půvaby ženy, a přehlížeje veškeru vnitřní prázdnotu své vyvolené, s vážnou tvář a nevolnickou bedlivostí přijímá otázky i výpovědi, jež našeptává koketnost a cit.

Ba nevidět často bohužel také muže, kteří mají duševní cenu, ale v tomto oboru nevychovali se a neukázali, jak až příliš často podléhají zmatkům převrácenosti, již Mefisto vůči Faustovi vyjadřuje slovy: »za nos tě vodí dívčina«.

Vytvořiti si spolehlivý vkus v tomto oboru není věc tak jednoduchá. Neboť slepota a nejistota úsudku o podstatě druhého pohlaví souvisívá velmi často s tím, že nejdeme docela vážně za tím, co je ryzí a nepomíjitelné, a stydlivě holdujeme zdání a přes všechno vyznávání věcí vyšších, v určitých případech vědycky přiznáváme rozhodující cenu věcem zevnějším — nebo po nich alespoň pošilháváme s utajenou změkčilostí. Ale jak mohou takoví lidé býti s to, aby u jiných lépe vystihli to, co je vyšší? A kdyby i vystihli, nebáli by se soudu, jímž pouhá přítomnost duše ryzí odsuzuje všechno, co je prázdné a nepravé? Kdo se od ryzího, byť i sebe tajněji, odvrací, prozradí se nejspíš volbou vůči druhému pohlaví a bývá za to velmi potrestán nízkostí a prázdnotou, jež přináší doživotní svazek s tím, co není ryzí. Muži nerozhodní, kteří se nevymanili z kultu věcí zevnějších, bývají takto trestáni povrchními ženami, jež jim musily v úkradkové volbě připadnouti — nebyly by nikdy nabyly moci nad nimi, kdyby si byli vychovali úplnou rozhodnost mezi pravdou a lží, zdáním a podstatou, časem a věčností.

Tím ale nemíníme snad říci, že by nebylo nezavinených zklamání — ta ale nebývají tak častá, jak se myslívá: neboť čím kdo rozhodněji a nezištněji směřuje k ryzímu, tím jemněji a průhledněji uvidí to, co je nepravé a povrchní — a nepotřebuje ani zvláštní znalosti lidí. Obezřetnou sebevýchovou můžeme ovšem jistotu vkusu a úsudků v tomto oboru velice zvýšiti — za prvé, budeme-li si nezištně a jasně zodpovídati to, co jediné má v životě cenu, a za druhé, zbystříme-li zrak pro zevnější známky života vnitřního

a budeme-li vnímavějšími pro výmluvnou mluvu malých věcí a nestřežených chvil v životě bližních. Je především věc sebevýchovy, abychom se zdržovali a ovládali zevně a neoddávali se očima, mluvou a celým chováním příliš ukvapeně a zrádně dojmům, které vycházejí od druhého pohlaví. To je však pouze první a nejzevnější obrana proti přesile půvabů: nejjistější ochranou od klamů je, očistiti se vnitřně od vnímavosti vůči klamně hře zevnějšího zdání a pomíjejících předností: kdo nemá síly, takto sebe spracovati, ani ráznosti, rozhodnouti se k tomu — ponese následky a nikdo mu nepomůže.

KRÁSNÉ TVÁŘE.

Ku vzdělání vkusu patří především také správná výchova vůči »krásným tvářím«. Kdysi kdosi pravil, že i v paláci lze být slušným člověkem. Zrovna tak by se mohlo říci: i pod krásnou tvář může sídliti duše zcela hluboká a prostá. Ale to bývá bohužel velmi zřídka. U lidí skutečně krásných je pokušení k pyši a ješitnosti tak neobyčejně veliké, že nebezpečí toto zdolá pouze duše velmi omilostnělá a neobyčejně vyspělá. »Je krásná — ale je si toho také vědoma«, slýcháme až příliš často. Proto lze na krásný obličej zřídka dívat se bez jakéhosi smutku: takoví lidé bývají obvykle mučenníky krásného zevnějšku — domýšlivost s celým komonstvem bezcitnosti a povrchnosti vyzívá jim z očí a hlásí se ze všech pohybů i slov. Správná sebevýchova měla by vážné muže vychovávat k tomu, aby si přes veškeru vnímavost krásna zachovali bystré oči pro znetvoření duše, jež tak často

bývá ovocem krásného zevnějšku, a touto vnitřní ohyzdností hned vystřízlivěli a vychladli. Kdyby si byli mladí mužové očistili city v tomto směru a kdyby si zrak bystřili více pro hlubokou a tajemnou krásu, již ryzí pokora a sebezapírání vyzařuje obličejů mnohdy zevně zcela nepůvabnými, byly by také krásné ženy uchráněny kletby domýšlivosti a usilovaly by o krásu duše, bez níž přece nejsou než obřelými hroby. Správný poměr mezi přirozeností a duchem není v tom, aby duch byl strhován do všech temných vznětů přirozenosti. Spíše by měl duch vládnouti tak silně, že by smyslnou přirozenost naučil, nedychtiti po ničem, co zavrhl. To je z mrtvých vstání těla!

KDO JE GENTLEMAN?

Na tuto otázku odpověděla kterási americká žena takto: »Gentleman je muž, jenž dovede mluvit se ženou a nedá znáti, že je mu v první řadě druhým pohlavím.«

Většina mužů nemá ani zdání o tom, jak skutečně šlechetné bytosti ženské stále potřebují takovýchto ušlechtilých mužů, kteří sebe vychovali tak vážně, že se dovedou dokonale prostě stýkati se ženou jako člověkem, a nejsou ustavičně vyrušováni ženou a drážděni k pohlavní koketnosti. Ba i mnoho »smíšených povah« ženských, jež se dosud ještě nevymanily z přání, aby si jich všude všímali také jako pohlaví a zevnější ženskostí aby činily dojem, bývají přece nevýslovně vděчны za rytířskou pevnost opravdových mužů, kteří je ženami teprve činí tím, že jich vážně pojímají. Tohoto duševního chování dosahuje se jenom proni-

kavou sebevýchovou. A je snad nejkrásnější odměnou mladých mužů za dlouholetou kázeň vůle a myšlenek, když vyspějí ku vnitřní svobodě, kterou se muž stává úplným pánem nad samcem. A je smutným ovocem smyslného užívání, že muž upadá do pohlavního otroctví, jež znemožní, aby jej ženy považovaly za dokonalého »gentlemanu«.

RYTÍŘSKOST MUŽŮ K ŽENÁM, KTERÉ MAJÍ SAMOSTATNÉ POVOLÁNÍ.

Pro vzrůstající se soutěž ženskou ve všech povoláních, začalo se mezi muži, touto soutěží postiženými, opět mluvit o tom, aby ženy, jež dnes vnikají do všech povolání mužských se snahou po úplné rovnoprávnosti, konečně přestaly žádati pro svoje pohlaví vyjimečných ohledů: ženy se samostatným povoláním stojí prý mimo rytířskou mužů a tato rytířská dává se jako náhradou jenom ženám, které plní povinnosti svého pohlaví.

Jak se k tomu staví hnutí ženské? Zdá se, že u mnoha statečných a samostatných žen vyvinula se jakási podrážděnost vůči důkazům mužské rytířskosti a dvornosti — je to velmi pochopitelné, uvážíme-li, kolik panské mravouky a kolik hluboké neváženosti k osobnosti ženské se pojívá k takovým povrchnostem. V této podrážděnosti má nemálo samostatných žen chut, přijati ba žádati nerytířské chování mužů.

Obě strany zapomínají, že zde neběží jenom o zevnější dvornost a služby, jež se prokazují pouze pohlaví a jejichž náběhy vidíme již u zvířat, nýbrž že běží o cosi mnohem hlubšího, a že obě pohlaví mají

největší zájem, aby se to zachovalo a zmohutnělo. Lze říci: dvornost platí »Evě«, rytířskost »Marii«. Pravá rytířskost totiž nevyvívá z poměru k ženě jako bytosti pohlavní, nýbrž zrovna naopak z duševně mravní vyvýšenosti muže nad oblastí pouze přirozené, jež se zcela zvláště zosobnila v úctě mariánské za ranného středověku. Zde bylo ponejprv holdováno ženě, ale hold se nevztahoval na stránku ženskou a pohlavní, nýbrž na »věčně-ženskou«: totiž na vyšší přirozenost ženinu, jež byla obrazem »mater gloriosa« nejkrásněji oslavena a proměněna, již také Goethe ve Faustovi zvěčnil jako nezbytnou vůdkyni snaživého člověka. Když lidé křesťanstvím uchvácení ve středověku v určitých silách duše ženské začali spatřovati »symboly« nejvyšších cílů osobního vzdělání a očistění, a k vůli »královně nebeské« začali ženu vyvyšovati za královnu a pro ženu dokonalou oslavovati a uctívati ženu nedokonalou, když jim Maria pomohla objeviti v ženě věci vyšší — teprve potom stal se poměr muže k ženě zdrojem velkolepě povznášejících účinků: vidíme, kterak těmito zmírňujícími a zjemňujícími vlivy vytvářejí se nejvyšší a nejušlechtlejší typy mužnosti skutečně silné — protože dobrolně svázané. Vzpomeňme si na př. na nádherný zjev lantkraběte Ludvíka, chotě sv. Alžběty, a na jiné vzory »rytířů bez hany« — lidí to, v nichž nejsilnější a nejprísnější síla mužná spojovala se s téměř ženskou čistotou a útlostí svědomí i celé bytosti, a kteří svou dokonalou pokorou dokazovali, že strohými muži-pány pohrdají jako zbytky zaostálé mužnosti. Rytířskost v tomto nejvyšším smyslu a podstatě není než mužnost, která je požehnána duchem nejvyšší mateřskosti a v tomto duchu hledá pravé cíle, osvědčiti

se a dovršiti. Který ryzí muž nevítal by každou příležitost, vychovati sebe v tomto smyslu a svoji sílu zušlechtit — a která ryzí žena zakazovala by mužům takovou služebnost?

Tento hold »věčně-ženskému«, vzdávaný ženě jako symbolu všech těchto zušlechťujících a povznášejících sil, nemá nic společného s povrchní dvorností jež není než ucházením o Evu. Tento rytířský hold je také cosi jiného než pouhé ohledy manžela na manželku a matku dětí: má zdroj hluboce náboženský, vytryskuje z touhy po osvobození, po dokonalosti a očistě; tato touha táhla Danta ku Beatrici, touha tato musí svou přirozeností to, co je v ženě nejlepšího, pocítovati jako podobenství věcí věčných, jako vyzvání sobecké neurvalosti, aby se přemáhala a utišila.

Není z největších výkonů křesťanství, že v mužích vychovalo tyto pocity a vyjasnilo, očistilo a zjevilo jim protiváhu ženy v ženě samé? Marii proti Evě! Marii na ochranu Evy — a na ochranu starého Adama v nás! A mohl by ušlechtilý muž chtíti odložit tyto pocity, když žena vnikla do světové soutěže pracovní? Není pravé dobrodiní, že v životě práce, mravně vždy víc a více pustnoucím, naskytuje se opět příležitost, otužovati vyšší síly duševní?

Kdo už někdy slyšel, jak podivuhodně působily šlechtné a čisté ženy na muže zdánlivě nadobro sesurovělé, uzná, jak hluboko v mužích vězí potřeba nejen kultu ženskosti, nýbrž právě kultu »věčné ženskosti«, a nabude pojmu o rázu mužů, kteří dnes hlásají odstranění rytířskosti! A to ještě vůči ženám, které dohání bída, vydati se ústrkům života, a dvojnásobně potřebují, aby byly ctěny jako ženy a tím pamatovány

na nejvyšší svoje poslání — právě čím více jsou v nebezpečí, pozbyti své »věčné ženskosti« v boji o bytí! V této otázce se také často zapomíná, že každá ochrana slabých je zároveň ochrana silných — ochrana proti slabosti a zvrhlosti, jež ohrožují sílu nevázanou a nevychovanou. Teprve nároky slabých na pomoc, trpělivost a ohledy pomohly silným, že zkontrolovali chtíce a narušivost, že vybavili vyšší vlastnosti, ba vlastní sílu zvýšili a zdvojnásobili, poněvadž síly se soustřeďují a zachovávají ve zdraví nikoli povolností nýbrž vzmužením se: ochrana slabých je pravá hygiena silných — po stránce fyzické, duševní i mravní.

Požadavek rytířskosti, jež vychovává k tomu, aby muži dobrovolně dbali práv, jichž nelze vynutiti, je asi nejvíce rozhodující událostí jejich mravní kultury. Ze cvičení v této rytířskosti přechází blahodárná suggestce na veškeré výkony i návyky. Ba, řekl bych málem: poslušnost k vyšším a jemnějším silám životním vůbec posiluje se rytířskou služebností vůči něžnému a bezbrannému pohlaví, poněvadž muž nevědomky podrobuje také útlým a bezbranným nárokům svědomí. A toho všeho že bychom se chtěli vzdáti?

Nikoliv — nechce-li muž býti rytířský k vůli ženě, ať je rytířský sobě k vůli! A myslí-li žena, že už nepotřebuje rytířskosti pro svou osobu, raduj se z ní a vychvaluj ji k vůli muži, jenž bez této služebnosti zakrňuje jako muž i jako člověk!

Není nesmírně důležité, když se u mužů probouzejí neurvalé a bezohledné vášně, aby zrovna tehdy probouzely se a pěstily také pocity a úkony nesobecké pomoci a zodpovědnosti? A není rovněž zrovna tak důležité, aby tato rytířskost nevyjímala ani jediné ženy

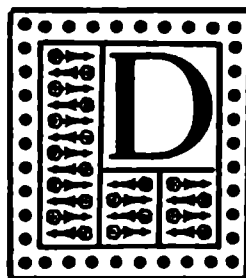
a každé byla prokazována a osvědčována? Nebyla by každá výjimka školou sesurování rytířských citů, na jejichž rozkvétání spočívá vyšší kultura?

Novodobá žena, družně pracující s muži, může ovšem odmítnouti obtížná bláznovství dvornosti tím více, vycházejí-li ze spodních sfér mužskosti — ty vycítí jemná žena vždycky; ale s druhé strany ať s radostí přijímá a povzbuzuje, co vyvívá z pravé rytířskosti, a nepovažuje za ponížení pomoc, která holduje nejlepší částce její bytosti a připomíná, aby, co má nejlepšího, také zachovala a učinila střediskem svých životních úkolů.

OTÁZKA POHLAVNÍ.

VLÁDA NAD PŘÍRODOU A VLÁDA NAD SEBOU.

NES mluví se i píše mnoho o ohromných triumfech lidského ducha, jenž zkrotl a zužitkoval síly přírodní. A mluvíme především kulturní práci ohně a divy techniky elektrické. Ale nejmocnější a nejméně zkratitelné síly přírodní nejsou ve světě zevnější, nýbrž v lidském nitru. Co nám pomůže vítěziti nad živelními silami venku, když ve vlastním našem já přirozenost zotročuje ducha? Co nám prospějí divy technické, nejsme-li inženýry sebevlády? Nezvyšuje moc nad dary přírody leda požívavost? A neubíjí se tím pozvolna ale jistě také duch i vůle, jež nám dobyly moci nad přírodou?

Zde stojím zase u Promethea, přikovaného ku skále a drásaného supem! Nejtěžší boj přirozenosti s duchem bojuje se v životě společenském. Zde podstupuje moc ducha vůči hmotě nejvyšší zkoušky. A není tento boj ducha o moc a svobodu pro povznesení a ustálení lidského života mnohem důležitější než nejpodivnější technické ovládnutí ohně, páry a sil elektrických?

Zel že naše doba neprovedla ovládnutí přírody — této velké myšlenky — také v životě pohlavním, nýbrž právě zde klesla zpět do velmi smutného a malátného naturalismu. Zdá se, jako by si lidé v životě

pohlavním chtěli oddechnouti po námáhách duševních a chtěli se nechat ovládati přírodou, a měli by činit zrovna naopak. Ve velké části literatury pohlavní je na př. zcela odporně čistí o styku a požitcích pohlavních, jakoby běželo o čiré mechanické úkony, které se tak velitelsky pravidelně domáhají svých práv, jako třebaš činnost zaživací. Je snad luzovládou nejhoršího zrna, když veřejné mínění v tomto oboru nevedou velcí mistrové vůle a velcí učitelé lásky, kteří věděli, že velkých blažeností nelze dosíci a udržeti bez velikých odříkání — nýbrž je určují davy mechanických a smyslných lidí, vilná chátka všech vrstev, která nemá ani potuchy o tom, co nazýváme vzňšení těla duchem a nemá vůči temnému tlaku pudů pohlavních špetky duševního citu pro čest. Zde je opravdu třeba, prostoupiti život opět vznešenými a silnými požadavky zdrženlivosti a nedopustiti, aby pravé učení porušilo se slabostí lidskou.

Davy budou pohlavní otázku řešiti vždy jenom nedokonale — my ale potřebujeme hrdinného průkopnictví opravdových mužů, kteří svým životem osobním vydávají svědectví o převaze ducha a do říše zotročení vnikají s pevnými vzory a s odhodlaností následovati jich a zrovna tak potřebujeme opravdových žen, které si žádají mužů ale ne sameců, a pudovost, vilnost a malátnost mužů nepodporují, nýbrž žádají velikých důkazů vůle — jako žádávaly ženy za dob středověké »minny« neslýchaných činů od těch, kteří se ucházeli o jejich přízeň. Lidé dozrávají k lásce jenom otužováním duše ve velkém slohu — naukou moderní dozrávají však do léčebných ústavů čivových.

POHLAVNÍ MRAVOUKA A ZDRAVÍ.

Říkalo se se strany zdravotnické, že není možno a nemůže býti žádáno, aby se mladí mužové ve věcech pohlavních řídili jediné vyššími požadavky duše a společenského svědomí. Také smyslná přirozenost má prý kategorický imperativ, jehož nelze beztrestně přeslechnouti. Zdrženlivost je prý proti přirozenosti a škodí zdraví.

Toto tvrzení bylo na štěstí vyvráceno v posledních letech od tolika lékařských a psychiatrických autorit všech zemí tak jednohlasně a ochromeno tak důrazným poukázáním na ohromné a dalekosáhlé spousty zdravotní, jež nadělal neovládnutý pud pohlavní, že nepotřebujeme se pouštět do fyziologických důkazů, nýbrž odkážeme čtenáře prostě na některé spisy o této věci. Všechny tyto spisy dospívají konec konců k názoru, jež pronášejí následující citáty:

Prof. Forel (někdejší psychiatr na universitě v Curichu):

»Musíme zůstat při tom, že mladým mužům až do ožení je čistota nejen mravně a estheticky, nýbrž také vůči prostituci zdravotně nejprospěšnější —«.

Prof. Mantegazza (známý fyziolog italský):

»Všichni muži a zvláště mládež mohou dobrodiní čistoty zkusiti na sobě. Paměť je pohotová a houževnatá, myšlenky živé a plodné, vůle silná a charakter nabude energie, o které hyřilové nemají zdání. Žádné sklo nezabarvuje okolí barvami tak nebeskými, jako hranol čistoty, jenž vrhá duhové barvy na veškeré věci na světě a dává blaženost, jež nemá stínu a nevybledá.«

Prof. Eulenburg (učitel lékařství čivního na universitě berlínské):

»Pochybuji, že by kdo byl už pouhou zdrženlivostí pohlavní onemocněl, a stal se speciálně neurasthenikem, žil-li jinak rozumně. Tato vždy znovu a znovu opakovaná tvrzení považuji za zcela prázdný a maličerný žvast . . . Bojovati s tímto předsudkem je úkol lékaře důstojnější, než pomáhati na bludných cestách státního upravování a ochraňování prostituce; obojí má osudnou spojitost; neboť právě toto mínění o bezpodmínečné škodlivosti zdrženlivosti pohlavní, jež u laiků je velmi oblíbeno a bývá také od lékařů bohužel mlčky nebo i výslovně schvalováno, je neobyčejnou zhoubou zvláště mládeže dospívající, a žene ji přímo v náruč nezákonného obcování pohlavního, t. j. hlavně prostituce.

Místo upozorňovati na domnělé nebezpečí pohlavní zdrženlivosti, měli by raději opět a opět hlásati zdravotní řád životní, otužování, práce, tělesná cvičení, přemáhání škodlivých dráždivel a návyků, a především zbytečného kouření a pití u mužské mládeže a upozorňovati na to, že kdo prohřešuje se proti tomuto přikázání, vychovává ze sebe neurasthenika, ať si už žije pohlavně zdrženlivě nebo ne, a tím hůře, nežije-li, poněvadž k ostatním škodlivostem přidává ještě nebezpečí nezákonného styku pohlavního . . .«

A Björnson praví:

»Myslím, že ještě nikdo neonemocněl zdrženlivostí, ale onemocněl, jestliže se obraznost výlučně oddávala věcem pohlavním. Naplň si jednostranně obraznost čímkoliv — a bude to tvoje zhoubka.«

Jakkoliv tato a podobná mínění jsou potěšitelná, ne-

smíme přece zásady pohlavního chování budovati pouze na nich. Vždyť kdo může ručit, zda vlivem pokračujícího specialismu, který úkony určitých ústrojí vyjímá ze souvislosti s celkovým životem tělesným a duševním, nevystanou školy, které budou hlásat opak toho a vědecky dokazovat?

Proto se musíme z těchto fyziologických důkazů vymaniti, a to tím, že se vzepřeme názoru, jakoby zdraví bylo vůbec nejvyšším účelem života. Dlužno raději zdůrazňovati, že zdraví je pouze na to, aby se sportovalo a obětovalo jiným vyšším účelům. Bdění a trampoty mateřské lásky, vědecké práce, ošetřování nemocných a jiné obětavé činy, poškozují mnoho a velmi zdraví — a přece netvrdil dosud nikdo, že by tyto výkony měly se zastavit k vůli zdravému zažívání, pravidelnému oběhu krve a silicímú spánku. Tedy i kdyby se někdy dokázalo, že zdrženlivost zdraví škodí, neměl by člověk proto ještě ani nejmenšího práva, aby učinil nejvyšším zákonem svých činů, vyhýbat se těmto úkonům, zdraví ohrožujícím, a ulehčovati si život upouštěním od pocitů a myšlenek, které život činí vůbec teprve hodným toho, aby byl žit . . Zdrženlivost by se pak počítala pouze mezi »oběti« — ale závadnost zdravotní nemohla by nikdy rozhodovati o její hodnotě pro život. Nebo je snad lidem někde na světě dovoleno, bližních olupovati, poškozovati a zneužívat, aby sami ušli zdravotním nebezpečím nedostatečné výživy? Tisícero mužů i žen žije poctivě a bez úhony až do hrobu a raději strádají a nechají strádati své nejbližší, než aby sáhli na cizí majetek. Ale mělo by býti dovoleno, sáhati bližním na čest a nevinnost a pomáhati udržovati nectné živ-

nosti k vůli svému zdraví? Nikoliv, jsou vyšší dobra než zdraví — této nezávislosti na starosti o tělo nedá si člověk odejmouti nikdy a tím jsou opravdu smutné důvody proti čistému životu odbyty jednou pro vždy u člověka, kterému blaho fyziologické není rozhodujícím účelem jednání.

Ale na štěstí lidské slabosti nemůže věda fyziologická dospěti tak daleko, aby s naprostou jistotou dokázala zdravotní škodlivost a hygienickou nezbytnost nezákonného styku pohlavního. Neboť neocenitelná zdravotní důležitost dobrého svědomí a tělo ochromující a činy rozrušující účinky hluboké mravní stísněnosti jsou činitelé, kteří vyvracejí věty a výpočty čistě fyziologické. Pro zvířata a nadobro pudové lidi přírodní je snad bezohledný pohlavní život zdravý — u lidí s vyšší kulturou nemůže být zdravý už proto, poněvadž v nitru vzbuzuje hluboké a palčivé rozpory, jež sahají na kořen úkonů životních, ochromují oběh krve a bývají příčinou »váznutí« celého ústrojí, a tomuto váznutí chtěli vyžitím pohlavním zabránit a uniknout. Neboť duševní přirozenost lidská patří také k naší »přirozenosti« a kdo se na ní prohřešuje, bývá zákony životními trestán daleko více než ten, který hřeší proti přirozenosti fysické; vždyť právě tato duševní přirozenost lidská není nijakým přepychem v domácnosti našeho bytí: v ní mají kořeny naše nejhlubší svazky s pospolitostí životní, ona zastupuje naše nejosobnější cíle životní, poslední proč našich snah i činů — bez ní pozbývá bytí fysické smyslu i ceny. Člověk však nemůže žiti a nepovažovati svůj život za cenný: tento pocit hodnoty je takřka základní »inervace« jež životu našemu dodává energii a pruž-

nost! Jak velice přece také živočišný život lidský závisí na síle, radostnosti a svobodě života duševního, vysvítá — kromě mnoha jiných známek — už z toho, že tolik mužů, kteří se vzdali namáhavé práce duševní a oddali odpočinku, v poměrně krátké době fyzicky se hroutí nebo bývají alespoň sužováni všelijakými zly, jichž dříve nemívali. Nedostává se jim velikých cílů vůle, pro které zapomínali na sebe a právě tím umožňovali nerušenou činnost ústrojí, tělo nemá už síly inervace, která je takřka vedlejším zdravotním ovocem intenzivních výkonů myšlení a chtění. Totéž nastává nezbytně i tehdy, když člověk zdraví udržující činnost ducha a vůle zarazí nějak jinak, když se totiž takřka vzdá vyššího »duševního povolání« a jeho povznášejících cílů vůle a oddá kultu života pouze fyzického a odhodí duševně-mravní přesvědčení z popudů smyslných. Kdo poškozuje a zneužívá cizího života na ukojení svojí žádostivosti, nemívá už hlubší síly a chuti, pracovati o cílech vyšších, nadindividuálních, cítí, že nemá na to už úplného práva, neboť pocituje rozpor mezi svým životem a ideami, které k takové práci dávají nadšení. Tím si ale zasypal největší pramen zdraví: neboť moci zapomenouti na sebe, nad to není lidem nic zdravějšího.

Možno tedy klidně tvrditi: všechno si dovolovati, a povolovati tělu a dráždidlům, je také zdravotní nebezpečí prvního řádu. A s druhé strany: všechno, co zvyšuje sebevládu a energii mozku vůči tělesnosti, je lidem trvale také opravdu zdrávo, neboť u lidí je také život živočišný mnohem více sloučen s organizací mozku než u zvířat, žijících pudově. Množství nových důkazů o této věci dodává právě nejnovější

směr lékařské vědy, totiž psychotherapie, léčení nebo mírnění tělesných a čivových chorob tím, že se na ně působí duševně i mravně. Úspěchy tohoto léčení dokazují denně a opravdu až překvapují, jak základní význam zdravotní má pevný charakter, silná vůle a přísná sebevýchova. Jaké to tedy bláznovství, tyto ústřední činitele zdravotní a léčivé síly prvního řádu poškovovati a odhazovati — k vůli zdraví! Právem řekl už August Comte, že by se měli lékaři, kteří dbají u lidí stránky zvířecí a nezdají se významu duše v domácnosti těla ani znáti — že by se tito lékaři měli nazývat jednoduše »zvěrolékaři.«

Zkušenosti lidí skutečně živých sbíhají se v tom, že pohlavní zdrženlivost má tajemný a neobyčejný vliv na intenzitu a pružnost našich výkonů duševních. V tomto smyslu mluví také Schillerův »Don Carlos« o těch, kteří v hýřivém objetí promarnili mužnou sílu, nejlepší to polovici ducha. A už dávno před křesťanstvím bylo známo, že zdrženlivostí uvolňují se zcela zvláštní dary a síly duše. A právě na tuto pravdu zapomínají ti, kteří pojednávají otázky života pohlavního toliko s hlediska fyziologického.

VOLNÁ LÁSKA.

V předešlém jsme obhajovali zdravotní význam zdrženlivosti. Kam až má ale zdrženlivost jíti? Které mravní požadavky mají v tomto oboru platiti?

Stará mravouka přísně zapovídá spojovati se pohlavně mimo manželství. Uvažuje-li se však o životě zraleji, je skutečně nemravné všechno, co minulost za nemravné označila? Nemohou lidé svobodní a vyspělí míti větší volnost v pohlavním spojování než dává doživotní manželství?

Což nebývají na př. mezi mladými lidmi poměry skutečně volné, na něž směji i vážní rodičové zamhouřiti oko? Nebývá poetických spojení, v nichž vedle smyslných styků vytváří se také skutečná náklonnost, nebývá poměrů, na něž může jiných hleděti bez lítosti, poněvadž své družce zjednal přece také krásných a bezstarostných chvil?

Jaká pedanterie, vměšovati do nich suchou mravouku? Zcela správně, suchou mravoukou by se neměli do nich vměšovati. Ale na místě je zde moudrost, která je prosycena slzami zoufání a proklínání, proléványi rok co rok obětmi této poesie. Což nekončívá přes polovice těchto volných poměrů tím, že dívka se oddá prostituci nebo si sahá na život? A ostatní dívky jsou přes veškerou odškodnění peněžní i sladké vzpomínání sníženy na ženy druhého řádu; jsou okradeny o poklad věrnosti a čisté mateřskosti, který v každé ženě je základem charakteru a životního štěstí. Běda, kdo má na svědomí takovou krádež a ještě si myslí, že ho omlouvá věta: »zdržím-li se já, učiní to jiný.« Jakoby v noci bylo dovoleno vléztí otevřeným oknem a krásti, poněvadž by tam jinak vlezl jiný a kradl! Ale nehledě k tomu: kdo bude s takovou jistotou předpovídati o budoucnosti dívky? Nejde mnoho slabých a lehkomyšlných dívek přece bezpečně životem, poněvadž dobrotivý osud je uchránil prvního svůdce, nebo svedl s lidmi skutečně rytířskými, kteří měli úctu k jejich cti a pokušení, žiti čistě jim učinili vábivější, než pokušení smyslné závratí? Nezapomínejme nikdy, že ze vnější formy rytířskosti vůči ženám nemají pražádné ceny, nejsou-li symboly a vyznáním hlubšího chtění péče a zodpovědnosti: že

vstáváme a nabízíme ženám své místo, že jim vybíráme nejčistší cestu, že jim odnímáme veškeré břímě a dáváme všude přednost — to mělo by přece býti jenom podobenstvím a zevnější známkou rytířskosti, jež chrání ženy také od jejich vlastních slabostí a veškerých nepřehledných důsledků těchto slabostí a nevydává pohrdání a mstícím mocnostem lidské společnosti, tak jako jich zevnějším křivdám života. Kdo má na svědomí některou ženu — měl by až do posledního dechu vytrvati na loďce života po boku ženy zneužité, jako zůstává kapitán na tonoucí lodi, dokud nejsou všichni ostatní v bezpečí. Tolstojovo »Vzkříšení«¹ úchvatně vyjádřilo požadavky bezvadné rytířskosti a vyznačilo, že k vyšší kultuře nepatří láska volná, nýbrž láska vázaná — vázaná hluboce vážnými cítěními věrnosti a zodpovědnosti, kterými hlásá, že jest nám činiti s člověkem a ne s potulným zvířetem. Je nemálo lidí, kteří rádi mluvívají o šosáctví manželství a o poetičnosti volného poměru a při tom se pohrdlivě vyjadřují o střízlivé a bezvýznamné zevněžnosti pevných forem. Lidé, jejichž poetičnost nestačí na lásku doživotní budou i v dočasném spojení leda šosáky požitku. A píseň o poetičnosti volného spojení zpívají také jenom lidé, kteří neznají skutečnosti. Poslední a trvalý dojem všech podobných spojení bývá přece vždy od základů ošklivý a prosaický. Neboť jak vypovídají a rozlučují tato spojení, to bije veškeru poetičnost do tváře a nechává nezbytně v duši každého muže mučivý osten — ovšem má-li vůbec smysl pro poesii. Hluboká ošklivost volného spojení spočívá právě v tom, že nemá posvěcení ryzí lásky a úcty a musí nemíti. Čím sobečtější spojení, tím prosaičtější.

Jedině poetickou je velká láska, která žádá věčné pospolitosti a věčné péče a zodpovědnosti — jediné z takové lásky vykvetá skutečné oddání se — všechna ostatní láska není oddání se, nýbrž vydání v šanc. Proto není manželství výkon pouze občanský nebo církevní nýbrž také erotický — je nerozlučný projev ryzí a hluboké potřeby lásky samé. Patří také k nejvnitřnější poesii lásky, aby muž měl úctu k ženě, s kterou se spojuje, a tato úcta bývá z hlubokého a pravého pudu, všem teoriím na vzdory jenom tam, kde žena setrvává na pevném řádu, který povznáší pospolitost požitku k pospolitosti života *). Dle tajemných zákonů je tato úcta k ženě dokonce příkazem pravé hygieny lásky: pouze taková úcta je protiváhou čírové a duševní skleslosti, jež bývá nezbytně spojena se stykem pouze smyslným a bývá nejsilnější právě u lidí hlouběji cítících.

ROZVOJ OSOBNOSTI.

Obhájcové volné lásky mluvívají rádi o svobodném rozvoji osobnosti ve volném svazku lásky a o doživotní lásce mluví jako o zřízení donucovacím, jež znásilňuje individuální vyžití se. Všem těmto blouznivům na vystřízlivění doporučujeme Schopenhauerovu kapitolu o »metafysice pohlavní lásky«, v níž tento bystrý filosof důkladně upozorňuje, jak je erotická zamilovanost vlastně neobyčejně neosobní, a jak často bývá právě jejím předstíráním a vášnivostí znásilňována pravá osobnost a donucována do služeb pou-

*) Tímto hlediskem jsou také odsouzeny snahy, které by mateřství nemanželské rády postavily na roveň mateřství manželskému.

hých účelů rodových. Že nenastává vyžití jedinců
nýbrž rodu, který si chce udržet život a zdvojnásobit
a jedince láká mohutnými vnadidly k této dani a tak
omamuje, že právě nejosobnější vzněty zdají se jim
býti ústředním prožitím osobního života. To je velký klam
přírody, jež většina lidí prohlédá ovšem až po činu. Ve
sbírce novell Boccaciových není prý vlastně také nic
jiného znázorněno než »výsměch a pošklebky rodového
pudu nad právy a nároky jedinců, jež tento pud pošlapal.«
Kdo ve střízlivých chvílích s tohoto hlediska všímá si
důkladně života erotického, jeho zaslepenosti, bez-
hlavé nevěrnosti a zřejmých i tajných bezkarakter-
ností, jistě se zasměje deklamovánkám o »volné lá-
sce« a svobodné osobnosti a prohlásí takové sebe-
klamy za obdivuhodné výkony pudu rodového. Jistotně
že Schopenhauer zachází daleko, považuje veškeru
lásku pohlaví za romantiku pudu rodového. Neboť
u lidí jemnějších druží se k pohnutkám čistě-erotic-
kým celá řada vyšších citů z nejosobnějšího života
duše, ale právě tyto vyšší city žádají také stálosti a věr-
nosti: věností projevuje se vlastní rozvoj osobnosti
i vítězství jedinců nad tyranstvím pudu rodového.
Přísné řády, které vyrostly z ducha stálosti, toť pravá
bašta svobodné osobnosti proti nárazům pudu, jenž
chce zachovati rod: řády zdají se, že nejsou než svá-
záním jedinců v zájmu společnosti — ve skutečnosti
jsou však především svázáním nevázaného a nálado-
vého pudu rodového v zájmu jedinců a všeho, co
v životě nazýváme charakterem. A zároveň jsou jediné
důstojným výrazem pravé a hluboké lásky, jejíž ry-
tířské pečlivosti nemůže učiniti se zadost pomíjejícími
nýbrž toliko pevnými řády.

VĚRNOST.

Shora jsme se zmínili o útocích některých moderních spisovatelů a spisovatelek na zákon věrnosti ve vztazích mezi pohlavími. Všechno, co na takové nauky lze namítati, je tak výmluvně vyjádřeno v hluboké básni Angličanky George Eliot-ové »mlýn na voru«, že bychom zde rádi stručně podali rozmluvu dvou milujících — jako doklad kultury svědomí, hodný toho, aby ho mládež znala a uvážila:

»Jtěpán a Zdenka, oba zadáni jiným, byť i dosud ne ve formě nejposlednější, vzplanou k sobě hlubokou vášní a rozmlouvají o svém rozporu takto:

» . . . Já nemám určitých závazků . . . A nejsi-li ty bezpodmínečně zadána Filpovi, pak jsme oba volni!«

» . . . To nejsou vaše pravé pocity — cítíte zrovna tak jako já, že city a naděje, jež jsme vzbudili u jiných, jsou skutečným závazkem. — Vždyť s takovou mohl by se zrušit každý závazek, kde by nebylo na to zevnějšího trestu — a přestala by věrnost«.

»Závazku nelze dostáti«, zdůrazňoval vášnivě. »Je proti přirozenosti; přetvařovali bychom se, oddávající se jiným. A to je také nesprávné: vždyť je učiní bídnyými a nás také. Zdenko, to musíš uznat — a uzná-váš«. —

Zkoumavě sledil po souhlasu v jejím obličejí; silně, mocně i něžně svíral jí ruku. Chvilí mlčela a hleděla upřeně do země; potom zhluboka oddechla, pohlédla na něj vážně a lítostivě a pravila:

»O, jak je to těžko — život je velmi těžký. Někdy se mi zdá správným, oddati se nejsilnějším citům, ale zase s druhé strany — křížují takové pocity vztahy

dřívějšího života a narážejí na pouta, jež s námi spojují jiné a hrozí, že je zpřetrhají. Kdyby byl život zcela snadný a jednoduchý, jak asi byl v ráji, a my mohli vždycky napřed uvidět bytost, pro niž — — totiž, kdyby život neměl povinností, než přijde láska — pak by láska byla znamením, že dva lidé jsou určeni sobě. Ale vidím a cítím, že tomu není tak; jsou v životě věci, jichž se musíme odříci a mnoho nás musí odříci se lásky. Mnohé je mi těžké a temné, jedno však vidím jasně, že si totiž nesmím hledat štěstí na úkor jiných. Láska je cosi přirozeného, ale soucit, věrnost a vzpomínky jsou také přirozeny, a tyto city by žily ve mně dál a mstily se, kdybych je neposlechla. Utrpení, jež bych způsobila jiným, pronásledovalo by mne jako strašidlo — —«

Po několika dnech sejdou se milenci opět při zahradní slavnosti, při níž společnost projíždí se v lodkách po řece; oba jako ve snách vzdalují se ve člunu od ostatních, proud je unáší v dál — dávají se unášeti, mijí hodina za hodinou, oddávají se půvabům samoty: najednou se setmí a na zpáteční cestu není ani pomyšlení — vstoupí na loď, a ta je doveze příštího dne do sousedního města. Štěpán znovu zapřísahá milenku, aby s ním utekla a považovala náhodu za hlas osudu — ta však je neoblomná a stále rozhodnější, i rozpře se mezi nimi rozmluva:

»... Dokázali jsme, že cit, který nás táhne k sobě, už až příliš přerostl každý odpor; tento zákon přírody platí víc než kterýkoliv jiný; je-li to někomu proti srsti, za to nemůžeme my«.

»Tak se věc nemá, Štěpáne — jsem přesvědčena, že je nesprávné, co pravíš. Také jsem zkoušela, uklid-

niti se, a často zkoušela, ale neuznávám, že by tento názor jenom zakrýval proradnosti a ukrutenství a ospravedlňoval, zpřetrhati i nejsvětější svazky na zemi. Nevíže-li nás minulost, co bude s povinností? S takovou by nebylo pro nás jiných zákonů než chvilkové choutky».

»Jsou však závazky, jichž nelze splnit pouhým rozhodnutím se«, pravil Štěpán a vyskočil a zase pobíhal sem tam. »Co je to zevnější věrnost? Byli by nám druzí poděkovali za cosi tak prázdného, jako je stálost bez lásky?«

Zdenka neodpovídala hned; bojovala uvnitř i zevně. Konečně odpovídala, vášnivě obhajující své přesvědčení proti sobě i proti němu:

»Zdá se to správným — na první pohled, ale zahledíme-li se dál, pak to není zcela jistě správné. Věrnost a stálost znamenají něco zcela jiného než činiti, co je nám právě nejsnadnější a nejpohodlnější; znamenají, že se zříkáme všeho, co se přičí důvěře, kterou v nás mají jiní — a také všeho, co způsobuje trampoty lidem, které na nás odkázal směr našeho života. Kdybychom bývali — kdybych já bývala lepší, šlechetnější, byla bych si tyto nároky tak živě uvědomovala — byla bych je neustále cítila na duši, — tak jako mne nyní tíží ve chvílích, kdy se svědomí ve mne probouzí a nebyl by mohl ve mne vzniknouti pocit opačný; býval by hned udušen — byla bych se tolik modlila o pomoc — byla bych utekla, jako se utíká před hrozným nebezpečím...«

»Velký Bože!« vyrazil konečně, »jak bídná je láska ženy proti lásce muže! Já bych se pro tebe hned stal zločincem, a ty zde sedíš a klidně odvažuješ důvody

pro a proti. Ale nemiluješ mne; kdybys cítila pro mne desátý díl toho, co já pro tebe, pak by se's nemohla rozmyslet ani okamžik, máš-li obětovati mne. Že mne olupuješ o štěstí života, nepadá u tebe na váhu.«

Zdenka svírala téměř křečovitě prsty, jež měla na klíně zkříženy. Líkala ji veliká hrůza; bylo jí, jakoby časem mohutné blesky šlehaly kolem ní a jakoby hned na to rozpřahovala ruce do temnot.

»Nikoliv — neobětuji tě — nemohla bych tebe obětovati« pravila, když opět nabyla řeči, »ale nemohu uvěřit, co považuji — co oba považujeme za křivdu na jiných, že bylo by pro tebe štěstím. Nemůžeme ani sobě ani jiným štěstí voliti; nevíme, co jest a kde jest. Máme pouze volbu, zda chceme nyní poslechnouti své vášně nebo se jí zříci, — z poslušnosti k hlasu Božímu v nitru našem — z věrnosti vůči citům a vjemům, jež posvěcují život. Vím ovšem, že taková věrnost je nesnadná; hodně často jsem jí nemívala, ale cítím, kdybych od ní navždy upustila, že bych neměla světla, jež by mi osvěcovalo temnoty tohoto života.«

»Pak si odejdi — nech mne — netrýzni mne déle — nesnesu toho.«

Bezděky se naklonila k němu a podávala ruku. On sebou trhnul jako před rozžhaveným železem a opětoval:

»Odejdi — nech mne.« —

Zdenka ani nevědouc, co činí, odvrátila se a vyšla z komnaty; tělo provedlo, o čem duch už nevěděl. Jako ve snách sestupovala se schodů — přešla dvůr — mījela zapřažený kočár — octla se na ulici, ubírala se dále až došla k poštovnímu povozu, do něhož vstupovali cestující. Možná že pošta odjížděla k do-

movu! Ale ptát se ještě nedovedla; vstoupila pouze... Slova George Eliot-ové jsme jistotně neuvedli proto, abychom obhajovali nerozlučnost zasnoubení. Naopak: čím více zastáváme se nerozlučitelnosti manželství, tím více musíme snoubencům usnadniti, aby se mohli v čas rozejíti, jestliže svou volbu poznali jako omyl. Manželství není pouhý tanec, nýbrž pospolitost životní, a to tak intimní, že se nijak neobejde bez silné přitažlivosti přirozené, nemá-li na vzájem zraňovati a rozhořčovati. Právě proto, abychom v manželství mohli zachovávat nejen vnější věrnost nýbrž i myšlenkovou, máme povinnost, abychom velmi vážně se zkoumali, nežli se doživotně zavážeme. Ovšem že v tomto oboru pro hlubší rozpory není strohých a všeobecných pravidel — zákon mravní může lidi leda napomínati: nejednejte z bezohledného a nízkého hladu po štěstí — jednejte z nejhlubšího citu zodpovědnosti a zůstaňte věrnými sobě, v rozvazování i ve svazování. Kdo se octne v takových okolnostech, musí čtáti knihy opravdu moudré a dospěje k neuprosnému poznání sebe a bude jasně rozlišovati věci důležité a nedůležité v životě lidském. Právě v tomto smyslu jsme citovali slova básnířky; ujasňují, co je věrnost svou nejvnitřnější podstatou, a ukazují především, že věrnost není utlačování života osobního, nýbrž že právě věrnost zastává se nejosobnější bytosti člověka proti opojnosti vášní a výmluvnosti okamžiku.

SEBEVÝCHOVA.

Mluvili jsme na jiném místě zevrubně o smyslu a hodnotě askese. A ukázali jsme především, že askese není zachmuřený ústup ze života, nýbrž cvičení a otu-

žování vůle, jež nám teprve skutečně dává královskou vládu nad životem a nad námi samými. Takového vyškolení a vystupňování vůle je zvláště třeba v oboru pohlavním. Za jedno, že z něho přicházejí nejsilnější pokušení. Potom však také proto, že chování naše ve věcech pohlavních má největší vliv na veškeré naše chtění. Mravnost by tak často neztotožňovali s mravností pohlavní, kdyby vítězství nebo porážka v životě pohlavním neměly toliký dosah na jednání a povolnost lidí. Ze smyslné pudy nevycházejí z vlastní osobnosti nýbrž z oblasti rozplozovací, právě proto má jejich vláda nad lidmi do sebe cosi utlačujícího a vůli oslabujícího. Člověk, který je zde povolný, pozbývá až příliš snadno nejjemnějšího citu pro čest i osobní iniciativy ve všech oborech. Navyká si na »vládu cizí«. Ale dovede-li duševně zde se uplatnit, mívá to symbolický význam pro všechny ostatní úkoly a rozpory. Tento povšechný otužovací význam vůle vůči pohlavním chťicům bývá až příliš snadno přehlédnut lidmi, kteří by rádi v tomto oboru reformovali a kteří staré mravouce ukvapeně vytýkají přílišnou přísnost: vždyť pohlavní morálka je vysoké učiliště života lidského. Její příkazy i zákazy působí daleko za hranice malého oboru vztahů pohlavních a dávají lidem konkrétním příkladem takřka podobenství, jak zacházeti se všeobecným velikým rozporem: mezi »přirozeností a charakterem«.

Velká taktická chyba pohlavní sebevýchovy bývá však v tom, že do popředí duše bývá posunováno přímé zápolení o zdrženlivost, a bezprostřední boj se smyslným pokušením. Právě v tomto oboru, v němž je tolik důležitě, odvracet pozornost jinam, musí ne-

přímá askese má přednost před působením přímým. Vyhledávejme boj se všemi možnými zamilovanými návyky a slabostmi, ukládejme si vážné strádání, otužování, mlčení, trpělivost, opovězme boj lenosti, cvičme svou vůli pořádkem a přesností — slovem chápějme se nejlepších a nejrozmanitějších příležitostí, jimiž můžeme osvědčit se pány těla a pudů a ducha cvičiti ve vládnutí a přirozenost v poslušání. A všude začínějme od lehkého a jednoduchého, a radostí ze stoupajících úspěchů budeme nabývati síly k věcem větším.

Tím uklidníme se pohlavně, že nás to až překvapí. A budou-li pudy probouzeti se znova, hned začneme vůli otužovati v některé věci a nebojujme pouze dobrým předsevzetím — chopme se něčeho nepříjemného, jež máme po ruce, nějakého pořádání, čištění nebo namáhavé práce tělesné.

Dobrá četba tu neprospívá tolik, jak se myslívá. Úspěch mívá obyčejně jenom tehdy, když k ní připojíme bezprostředně nějaké »následování« t. j., když se podvolíme nějakému malému sebezáporu. Bez tohoto následování zvykáme ducha, vznášeti se nábožně nad životem, kdežto by jej měl mocně prostupovati a ovládati. A to jest také zvláštní mravní nebezpečí moderní kultury rozumové. Blouznění je na nic — vše záleží na cvičení. Mudrci všech věků ukázali nám tuto cestu.

KULT NAHOTY.

K otázce »zachování« patří také, abychom si zásadně objasnili kult nahoty, jenž má dnes do života býti

uveden pod všelijakými krásnými jmény a uměleckými záminkami.

Na jiném místě jsme řekli o nesvobodné pruderii všechno, co nás uchrání nedorozumění, jako bychom následujícími vývody chtěli bráti v ochranu veškeré nadsázky, jež v této otázce vyšly od jednotlivých průkopníků mravních zájmů. Nám běží zde o zásadní otázku, již míníme pojednat právě s hlediska uměleckého.

Moderní umění dnes bojuje prudké boje o právo, smět zobrazovati krásu těla lidského. Říká se mu: nahé tělo lidské není ani mračno ani kámen, k nimž nás nevábí jiný zájem, než estetická záliba. Tvary obnaženého těla dráždí žádostivost, která láká pohlaví ku spojení. Tento pud je už i bez dráždění dosti velitelský — proto člověk duševní necítí, že by takovou podívanou byl povznášen a osvobožován, nýbrž s bolestí cítí, že se mu smyslná závislost připomíná a utužuje. A utužuje ještě obzvláště tím, že umění zobrazuje pouze tvary a vnady vybrané dokonalosti a lidem podává takto Faustův nápoj lásky, vysoko vystupňovaný smyslný prelud, jímž v »každé ženě vidí Helenu«. Má umění povinnost, nevšímati si tohoto svého účinku a volati jménem svobodné tvorby: čistému je všechno čisto — ať žije krása? Smí býti slepo k tomu, že je ve skutečnosti bohužel velmi málo lidí čistých a skutečně silných, a že nahá krása ženská velkou většinu lidí neočistí ani neupevní, nýbrž uvolní a podnítlí nečistě obraznost? Neměla by umění taková tvorba přece býti zakázána — ne policií a zákonem, ale myšlenkou na hlubší původ a smysl jeho celkového

poslání, jež je zřejmo z děl genia? Uvažujme o tom s tohoto hlediska.

Sevšeobecnělo, že umění nemá býti pouhou fotografií skutečna. V čem ale je toto záhadné »více« pravého umění? Je zajisté předně ve »více« umělce samého, jenž skutečno pozoruje. Umělec je více než fotografický stroj, a také více než vilné pohlaví; žije, jsa prochnut nejhlubším soucitem s veškerým tvorstvem, má účast na veškeré tragice a velikosti lidské, ba má obojí v sobě hlouběji, než my ostatní prožíváme. A právě proto může a musí vyjadřovati to, co prožívá, musí vyjadřovati svět duše ve světě hmoty a již tím projevovati převahu osobnosti nad hmotou. A tak vlastní jeho dar je v tom, že dovede sloučiti skutečno života vnějšího se skutečnostmi vnitřního života: všechno pomíjejitelné stává se pouze podobenstvím a svědectvím věcí vnitřních. A teprve tím učiní celé skutečnosti životní zadost. Neboť k životu nepatří pouze život, nýbrž také bolest nad životem a vítězství. A k zobrazení krásna nepatří jenom krása, nýbrž také demonické hoře, jež z ní vyplývá a vítězství nad ním — umělec, skutečně universální, žije v celku a tvoří z celku: jinak než fotografická čočka, která zaznamenává pouze svět zevnější.

Ale právě proto, že ryzí umělec tvoří v takovém smyslu a z takové hloubky, je mu zcela nemožno hleděti na nahou krásu a nemíti účasti, a to umělecky vystupňované, na tragice, již vzbuzuje ve vnitřním člověku, a na silách, které snaží se tuto tragiku usmířiti a rozřešiti. A tyto vnitřní zkušenosti a skutečnosti projevují se poměrem umělce k nahotě. Budťo nahotu zahálí nebo tak produševní a sloučí

s vyšší touhou člověka, že potom už nezotročuje a nedráždí, nýbrž utiňuje a osvobozuje. To je ono »více« umělcovo.

Když v tomto smyslu hledíme na výšiny umění, vidíme jak zobrazování nahoty vůbec ustupuje nadobro do pozadí umělecké tvorby — protože obnažený člověk vyjadřuje pouze hmotu člověka, umělec ale už tím, že tělo zahaluje, snaží se naznačiti povýšenost člověka nad pouhým přirozenem. Není přece náhodou, že umění řecké, jsouc na vrcholu, dává všude přednost zahalenému tělu a nikoliv nahotě, jako na př. na překrásném vlysu v Parthenonu.

Kde však ryzí umělec zobrazuje nahotu, zobrazuje ji venkoncem ve smyslu shora uvedeném, hluboce produševněnu. Cítí, co je v nahotě demonického, sám zápasí s tímto demonickým — a neprožívá pouze boj, nýbrž také vítězství vášnivěji než my. Proto jsou jeho nahoty vždycky pomníky vítěznými, a vyprávějí o triumfu ducha nad tělem. Sochy velkého období umění řeckého nejsou pouzí »svlečení lidé« s nahým a neduševním výrazem tváře, jak jich zobrazuje většina moderních. Naopak na nahém těle sedí tvář bohů, jsouc takřka duševní protiváhou moci těla. Ba i hlava Venušina není pouze hlavou krásného těla, nýbrž tělo je spíše symbolem a chrámem božské ušlechtilosti, jež mluví z tváře a vyvírá z duševní touhy lidské, utiňuje všechno tělesné a podmaňuje demony bohům. V docela jiném smyslu zobrazoval nahotu Michelangelo. Jeho ženské postavy nejsou »modely«, zobrazují daleko méně tělo než síly duševní, které nám dobývají vlády nad tělem. Tvoří »těla oslavená«. Na-

hotu staví do rámce vznešených představ, smyslné spojuje se světem nadsmyslným.

A kdo je muž a kdo je žena,
se nebežtané neptají,
a jejich těla oslavená
rouch řasnětkaných nemají.

Ba ani u Ticiána nelze ještě říci, že by jeho nahá těla byla tak tělesná, že by mluvila k lidskému tělu a dráždila — žádostivost je svazána výrazem obličejů, otázkou, cítěním, jež pochází ze světa duše a není totožno se světem pudů přirozených.

Když s těchto hledisk díváme se na moderní kult nahoty v umění, poznáme, že tento kult je odsouzen nejen s hlediska mravního, nýbrž také právě s hlediska ryzího umění. Netečnost umění k zotročujícím účinkům neproduševnělé nahoty není znamením pravých a svobodných snah uměleckých, nýbrž znamením, že není ryzích osobností uměleckých. Neboť osobnosti umělecké uchvacuje vždycky »veškeré hoře lidstva«, tragedii lidské dvojbytnosti, záhady sfingy prožívají v nejvnitřnějším nitru a tvůrčí silou ducha dopracovávají se vyššího hlediska. A to se zjevně projevuje právě zdrženlivostí v zobrazování nahých těl nebo produševněním nahoty. Umění však, které se vymaňuje z nejhlubších zájmů duševních, nemívá už síly, vdechnouti hmotě život a duši: nedostává se mu tvůrčího dechu, jenž patří k božskému povolání vznešeného umění.

Na konec si ještě zpřítomněme, jak veškero přehnané vystavování a oslavování tělesné krásy člověka tak osudně odvádí od toho, co jediné je trvalé a cenné

a co jediné je s to, aby zušlechtilo také krásu tělesnou. Takovým kultem těla dráždí se jednostranně obraznost mužů a rozněcuje nároky, jichž život nemůže vyplniti a jež plodí nesmírně mnoho surovosti a malé i velké nevěry a přece spočívají na zcela bezcenných přeludech o věci, která je ze všech nejvíce pomíjející. Přemrštěné pěstění tělesných tvarů ženských, jež k nám znovu přichází z Ameriky pod vábivými názvy a propaguje se jako zvučné a hrdé náboženství, kdežto dříve patřilo do mlčenlivé říše ženských ješitností — je proto nebezpečím, jehož nelze pro veškeru vyšší kulturu podceňovati. A mnoho čistých žen, které takové věci klidně a z neznalosti životní vítají nebo mají účastenství na nich, nepozorují vlastně, že vyvolávají duchy, kteří mohou zničit snad už jejich vlastní život nebo život bližních. Měly by si ostatně také ujasniti, kolik úsudků o kráse těla není původu esthetického, nýbrž pohlavního, t. j. zcela nevědomky našeptává je pud pohlavní dle svých hodnot a zálib. Ani nevíme, jak velice bývá esthetické oceňování ovládáno posudky pohlavními. Velebitelům krásy tělesné doporučujeme vřele Schopenhauerovo pojednání o »metafysice lásky pohlavní.«

Na konec odpovíme ještě lidem, kteří se zastávají »nahoty« tvrdíce právem, že polovičaté zastírání dráždí daleko více než úplná nahota, jež přece přehnané přeludy obraznosti ničí. Ale zapomínají, že jednoduché žádostivosti netřeba podporovati proto, že žádostivost zhýralá je daleko horší. Obelhávati sebe v tomto oboru stalo se zrovna modou doby. Ve světě mužském je přece jenom velmi málo těch, kteří sebe tak vychovali a vymanili z diktatury pohlavní, že vy-

stavená nahota na jejich smysly už nepůsobí. Toto působení patří přece také docela do řádu přírody, jež k rozplozování vždycky dráždívá. Do řádu ryzí kultury patří však — a to právě ve věcech pohlavních — soustřeďovati a ne třístiti; člověk vyšších smah bude se proto nejen vzpírati mnohosti smyslných půvabů, nýbrž zmenšovati a odstraňovati také podněty ku vznětlivosti. Čím menší vliv na oděv má polosvět a větší vliv svět kulturní, tím více bývá jeho účelem, tělo důstojně a půvabně zahalovati a nestavěti na odiv — a to se úplně srovnává s nesmírným významem studu, jež dnes úplně pomíjejí: stud má v našem životě hluboký úkon, chrániti život pohlavní od dotěrného přemítání a vznětlivé žádostivosti a uchrániti předráždění a roztržštění. Kdo pro to nemá smyslu, přestaň vychloubatise »zdravou smyslností« — vědyť sám patří už k vlastní dekadenci, jež se projevuje otupěním velikých životních pudů zachovávacích a sebrannost a sebezápor nahrazuje chvilkovým opojováním.

Konečně je veškero moderní zbožňování těla leda smutným znamením základní neskromnosti, z jejíhož popudu se nepatrný člověk opojuje a kochá svou vlastní osobičkou — a také znamením, že zhrubly a zpovrchněly také zájmy umělecké, jež svým střediskem činí tělo, poněvadž pozbyly ducha. Kdo může zavřít oči před skutečností, že naše dnešní zobrazování nahoty až na neskonale malé výjimky není než tendenční vystavování nahoty na odiv — takže lze až příliš zřetelně vyčísti, že idea je zde pouze na to, aby odůvodnila obnažení, kdežto v pravém umění je tělesnost úplně ve službách veliké události duševní a touto událostí se takřka posvěcuje a zahaluje.

ZACHOVÁNÍ.

Kdo chce skutečně do předu a není dosud úplně jist svou silou, musí nejen pracovati o sesílení vnitřní síly — nýbrž musí také oslabovati a vyhýbati se podráždění z venku. V první řadě musí odvrátiti se od divadelních představení, jež rozněcují a živí nezřízenou smyslnost lidskou. Duše opravdu mužná bude proto vůči modernímu divadelnictví krajně zdrženlivá a klidně strpí výsměch a pošklebky lidí, kteří jsou příliš rozmařilí a od vnitřní své čistoty žádají příliš málo, takže si nemohou důsledně odříci každé smyslné polechtání. Ba i celá řada vážnějších oper a her moderního divadla má tak málo pravého umění a v mnoha částech hudby nebo básně je bohužel tak zřejmě prostoupena smyslným nevolnictvím a předrážděností autorů, nebo bývá někdy předváděna s takovou ubohostí jemnějšího citění, že podněcuje přece jenom nižší stránky posluchačstva a to právě poetickým přeludem, jímž se všechno okrášluje a zahujuje*). Stalo se dogmatem, že všechno to dlužno napřed vidět a slyšet, a teprve potom že lze o tom mluvit — nechejme, ať si jiní mluví, a budme hrdi na svou nevzdělanost. »Měj odvahu býti moudrý« — tato slova mají zde větší platnost než kdekoli jinde. Kdybychom jenom věděli, jak hluboce naše jednání i naši stálost určují obrazy, jimiž živíme svoji obraznost! Naslouchejme a dívejme se pouze na to, co

*) Veškeré tyto poznámky nejsou ovšem namířeny proti velkému a ryzímu umění divadelnímu. To, co je skutku geniální, má dokonce daleko více vzdělávací síly než pouhá mravouka.

je nejlepší a nenamlouvejme si, že patří ku vzdělání, dívati se na špínu při osvětlení elektrickém.

Totéž platí i četbě. Žijeme v době zdravotnictví, a přece je zdravotnictví právě v takových otázkách ještě docela v plénkách. Nemůže být nic nezdravějšího, než uměle předrážďovati pohlavní oblasti, jako předrážďuje toliká část moderní literatury. Mnozí lidé ani netuší, jak velice se pro mravní porážky všeho druhu připravují tím, že v obraznosti neustále obírají se pohlavními představami. Rozhodně tomu předcházeti je proto základní činitel duševního i fysického zdraví. V tomto smyslu dlužno býti k veliké části moderní literatury zábavné zrovna tak abstinentem jako vůči otravě alkoholem. Tak literatura mluví sice neustále o »zdravé smyslnosti« — skutečně zdravá smyslná náruživost, jakkoliv je to paradoxní, je veskrz čistá, úplně zachovalá, mlčelivá a sebraná. Kde je smyslnost žvatlavou a žádostivou, tam už bývá slabost, roztržštění a chorobnost a nepomůže zevnější kult těla a síly. Tyto chorobnosti ale bývají velice nakažlivy — neboť pudý samy neznají míry a od neovládaného požitku bývá všude pouze krok k rafinovanosti a bující zvrácenosti. Platí tudíž také zde stará posvátná slova: »sustine et abstine«. Vnitřní podstata pravého umění je posvěcena duchem tvůrčím: produševňuje hmotu, křísí tělo a tělesné zduchovňuje — umění nepravé dobývá ducha hmotou, duši zotročuje smysly, oslavuje tělo a hmotu. Komu vskutku záleží na tom, aby duševně vzrůstal, bude vždy jemně rozlišovati, zda má před sebou umění ryzí nebo nepravé a chrámům umění nepravého bude se vyhýbati s neúprosnou důsledností.

Míti obraznost čistu, je duševnímu zdraví proto tak nesmírně důležité, poněvadž smyslné půvaby nabývají nad lidmi největší moci teprve tehdy, až dobudou duše a naplní ji svými mátohami. Proto také duše lidská není sama sebou útočištěm před smysly, nýbrž mohutnou ozvěnou smyslů: Není-li duše vyššími obrazy opatrována, chráněna a zaměstnávána, je pouze na to, aby v ní tisícero ozvěnou odrážela se každá choroba, každé neštěstí, každá urážka i vášeň. To platí především o zveličování smyslných potřeb obraznosti. Obrazy, které se ustálí v obraznosti, jsou neničitelné — v dobrém i zlém: proto se braňme otravě, dokud ještě čas.

Duševní chování, jež jsme tu doporučili, nevede nijak k nesvobodné pruderii. Tato pruderie bývá docela naopak ponejvíce znamením zkažené obraznosti. Právě kdo si uchránil obraznost a smyslné půvaby odučil vrážeti stále do života duševního, ten nezabřeде do pohlavního přecitlivění, jež se jevívá nesvobodným výrazem očí a vůbec celým chováním a svědčí o smutném rozporu mezi vůlí a činy.

ČISTOTNOST.

Člověk, chtěje vnitřně mohutněti, musí věděti, kolik vnitřní pomoci může dostati z návyků vnějších. Není náhodou, že právě největší a nejúspěšnější hrdinové vnitřní dokonalosti kladli tolikou váhu na zevnější formy a návyky. Proč bychom také ke každodenní sebevýchově neupotřebili velikých účinků, jež mají zevnější věci na život duševní? A sice tím, abychom vykonávali zevnější úkony, jež jsou nám podobenstvím a vzorem života vnitřního? Každý zevnější návyk je

takřka suggestivní léčba, která připomíná vůli, aby se postarala o návyk vnitřní. Tolo platí obzvlášť o čistotnosti. Jako nečistotnost bývá nakažлива vnitřnímu člověku, tak dobývá se také čistotnost do nitra, stupňujíc potřebu toho, co je čisté a zatvrzujíc nás proti tomu, co duši poskvřňuje. Pro hoje se smyslností má proto zcela neobyčejnou cenu, navyknouti si silnou a pronikavou čistotnost zevnější. Ba i jakýsi kult zevnější čistotnosti má význam v dobách největšího nebezpečí, jenom že nesmí vycházeti z ješitnosti, nýbrž z vážné touhy po vnitřní zachovalosti. V Björnsonově výchovném románě »Dům Curtův« je tato methoda sebevýchovy velmi zdůrazňována a sice právě jako protilek silného, ba chorobného dědictví nevázané pudovosti.

Lící se v něm matka, očekávající dítě, když manžel teprve nedávno v návalu násilnické zběsilosti vzal si život. Matka se obává, že násilnické pudy budou přeneseny na dítě, ale utěšuje se předsevzetím, že proti vrozeným směrům přiběře na pomoc veškeru moc výchovy. Mezi pomůckami této výchovy je v první řadě neobyčejná čistotnost zevnější, jež v mladém člověku udržuje a utvrzuje vskutku posvátné city pro čistotu.

Jistotně že tyto zevnější věci lze upřílišňovati a posunouti až příliš do střediska — ale přes to jsou přece velikou pomocí, obzvlášť když se konají u vědomí svého vnitřního významu. Že je mnoho lidí, kteří jsou zevně velmi čistotni, ale uvnitř jsou a zůstávají velmi nečistotnými, to nenamítá ničeho proti těmto návrhům. Neboť velmi zde rozhoduje pohnutka, jež vnější čistotu vyvolala.

Máme vodu ješitnosti a vodu očistění — vodu smrti a života!

JAK ŽÍT TĚLESNĚ?

Do tohoto oboru myšlenkového patří také stručně poukázati na zdravotní základy pravé sebekázně. Řídíme se souhlasnými radami zkušených lékařů. Především dlužno zdůrazniti, že přílišné pěstění zvlášť úkonů našeho těla zcela jistě stupňuje převahu zvlášť části v oboru pohlavním. Hned v první řadě stupňuje tuto převahu tak zvaná silná strava. Sotva která jiná pověra má kořeny tak hluboké jako přesvědčení o nezbytnosti silné výživy, při níž dbá se ještě zvláště toho, aby složení součástí bylo hodně »vydatné«. Přebytky, jež se takto hromadí, bývají nejen zárodkem pozdějších zhoubných nemocí, nýbrž dle zkušeností stupňují zároveň zvlášť žádostivost. Je, jakoby přílišným pěstěním tělesných potřeb začínala růsti veškerá drzost našeho ústrojí tělesného. Především varujeme požívatí přespříliš stravy bílkovinné, jež pohlavní potřeby neobyčejně podněcuje. Komu je velmi zápasiti se smyslnými chťiči, tomu naléhavě doporučujeme, uskrovniti se co nejvíce v pokrmech masitých. V knize o výchově vůle, sepsané pro studující mládež, praví Francouz Payot velmi pravdivě: »Jíme příliš mnoho, naše strava je příliš hojná a příliš silná; vykrmujeme se jako koně, které jsou na plemenitbu, jak praví Tolstoj. Lze viděti studenty, že vstávají od jídla červení, s hlavou naběhlou, za hlasitých řečí a neurvalé veselosti — dejme si otázku, zda jim bude ještě možno za pracného zažívání pra-

covati duševně a zda v nich čirá zvířecnost nenabude převahy.«

Proti požívání lihovin bylo výstižně promluveno už s tolika příslušných stran. Ze rozněcují nižší skupiny nervové a srážejí zároveň energii vůle i ducha, o tom není sporu a mělo by také neabstinentům postačiti, aby byli krajně zdrženliví — běží-li jim ovšem vůbec o to, aby otužili a zvýšili sílu své duše, která je nejvyšším a nejvydatnějším zdrojem pravé veselosti a radostnosti života.

»Pudy dlužno zpracovati«, praví Nietzsche, a odkazuje na třetí bod pohlavní »dietetiky« — totiž abychom se postarali o silný tělesný pohyb tělocvikem, sporty, vycházkami a gymnastikou doma. Přece však nelze ani dosti vážně býti upozorňovánu na to, že upřílišněnou kulturou těla posunuje se zase tělesnost příliš do popředí života i myšlenek — a že pak tělesné potřeby nabývají opět odvahy a zpupnosti. Vedle mírných sportů je velmi důležité, pracovati rukama v domácnosti nebo v zahradě. Ostatně už Pestalozzi právem upozorňoval, jak každá práce i zručnost rukou účinkuje konejšivě na násilnické pudy — mělo by proto právě pro mladé lidi v duševních povoláních veliký význam, kdyby pro svoje volné chvíle naučili se nějaké práci ruční, jež by konala také dobré služby ve výzdobě a úpravě domácnosti.

ČETBA.

Otázka pohlavní vyvolala v novější době neobyčejně rozsáhlou literaturu. Nemusí každý, kdo má vážné snahy, poučovati se z literatury? Na to lze pouze odpověděti: nedejte se svou zvědavostí voditi za nos.

Úplně postačí, míti nejvšeobecnější rozhled — ve zvláštních případech a okolnostech lze jednotlivosti rychle dohoniti. Právě vůdčí díla o otázce pohlavní bývají plna odporných jednotlivostí o pohlavních nemocích a poblouzeních. Kdo je povinnen plniti svou obraznost těmito protivnými představami, není-li toho naléhavá potřeba? Život je tak krátký a čas tak odměřený, že bychom měli býti se svým časem opravdu hospodární: vždyť kdo dnes ještě dostane se k tomu, aby si přečetl díla velikých vůdců lidstva? Kdo čte dnes životy lidí v pravdě svatých, jež jsou pro stoupence každé víry i každé nevěry přece tolik povzbuzující, poněvadž pojednávají o nejdůležitějším úkolu lidstva, jak vymaniti se z tyranství těla a náruživosti? Je důležitější, čísti podrobná pojednání o zvrácenostech zvrhlých jedinců než na př. poznati vznešený život sv. Frantiska z Assisi? Opravdu, opravdové poučení o věcech pohlavních nezáleží v tom, abychom byli poučeni o hanebných nápadech pohlavního pudu lidského a prohlédli nejvnitřnější hmotné postupy tohoto oboru, nýbrž záleží v tom, abychom se dozvěděli o vznešených nápadech lidského ducha, jak překonávati tyto hmotné věci ve velkolepém slohu a jak život i lásku smrtelných lidí oblažiti svobodou nadzemskou.

PŘIROZENOST A DUCH.

Máme dnes celou řadu spisů, které pojednávají o tak zvaném poučení pohlavním a domnívají se, že poslouží věci, když nauku o pohlavních povinnostech začnou tak nadšenými chválami o plození, až by člověk myslil, že konají se přípravy k novému uctívání Astarty a Priapa. Při tom házejí nejtěžšími obžalobami

po staré mravnosti, poněvadž káže přirozeností pohrdat a pudy rdousit, a plození ličí jako oblast hříchu a ďábla.

Nauka křesťanská není zodpovědná, že jednotlivci neoprávněně upřílišňují. S pohrdáním přirozeností nemá co činiti – vždyť hned od začátku, dobře vědouc proč, vzpírala se upřílišněnému utíkání před přirozeností, jež se neustále do ní vtíralo z pozdní filosofie pohanské. Vždyť sv. Pavel praví výslovně: »což nevíte, že těla vaše jsou chrámem Ducha sv., který přebývá ve vás? Oslavujte a noste Boha ve svém těle«. —

Křesťanství ovšem nemodlaří pudům přirozenosti. Neboť vzniklo za úplného rozvratu společenského a vidělo až příliš zřetelně, kam lidi zavádí přirozenost, nejsou ovládána. Proto nás vůči přirozenosti povzbuzuje: »Bděte a modlete se«; nenechává nás v nejistotě o nebezpečných protivách mezi pouhou přirozeností a duševními a mravními zájmy lidí a nařizuje tuhý boj s tělesností: ale ne proto, aby byla tělesnost zardousena a ponížena, nýbrž pouze donucena, podrobiti se a duch byl vychován k povolání vladařskému — dle slov: všechno si podmaňte!

Také v nauce křesťanské nerozumí se »hříchem dědičným« nijak pouhá tělesná přirozenost lidská, nýbrž toliko hluboce vkořeněná náklonnost lidí, voliti si tělesnou přirozenost vůdkyní a měli by ji vésti duchem! A moderní zbožňování přirozenosti chybí osudně právě v tom, že nechává lidi v nejistotě o tom, co by v životě mělo vésti a co by mělo býti vedeno. Opravdové »poučení« pohlavní musí nám především ujasniti, jak plození jako pouhý zjev přiro-

zenosti jest nedostatečno a neuspokojivo a jak se zušlechťí a povznáší z temného otroctví toliko tím, že posvěťí se věností a zodpovědností a poddá duševním ideálům lidstva. Nebo je snad plození ústrojně přirozenosti, jež promrhává tisícero zárodků a zachovává pouze některé, jež za regulující zásadu ve svojí domácnosti užívá vzájemného hubení celých druhů — je to snad čímsi dokonalým ve smyslu lidských ideálů? A je snad pouhý přirozený pud mužů k ženám, jenž se řídívá puvaby tolik zevnějšími a měnívá tak bezohledně a způsobem tak pokořujícím, jenž plodí tak hanebné surovosti a bývá příčinou tak smutných zvráceností pohlavních, jenž tak často muže snižuje až k zvířatům a ženy za holý zdroj požitků — a to že zasluhuje, aby bylo zbožňováno? Ba i samo mateřství, jehož pudy jsou jistotně mnohem více v soulase se světem mravním — je fyziologický jeho mechanismus skutečně tak k nevypsání obdivuhodný a dokonalý? Kolik hrozného a bezohledného utrpení a umírání nevyvívá z tohoto mechanismu — jež nemá smyslu a je nemesitelné, nezírá-li se na život z vyšších hledisk! Přenechejme tedy zbožňovati přirozenost těm, kteří života neznají nebo nechtějí znáti a otvírejme oči skutečnosti. V této skutečnosti má základ silný rozpor mezi přirozeností a duchem, rozpor to, jež by životu odcizení a od světa odloučení učenci rádi vymluvili, jež však od pradávna hlásala všechna velká náboženství i vážná filofie — neboť rozpor tento prožívá každý hlubší člověk, jenž bojoval se sebou poctivě a těžce a sám zažil příkré protivy života.

A právě lidí mladých nelze ani dosti důrazně upozorňovati, že tvořícímu se karakteru odnikud nehrozí

toliké nebezpečí jako z mlhavého uctívání přirozenosti: člověk jím pozbývá přísnosti vůči vrozeným vlohám a náklonnostem, pozbývá ušlechtilé zdrženlivosti vůči svým chtíčům — houževnatý odpor, jež zoveme charakterem, nezbytně ochabuje a rozplývá se tímto nejasným sbratřením duševních pohnutek a přirozených popudů.

Neříká nám nejjednodušší pozorování života v oblastech tělesnosti, že tělesné pudy lidské nemají zákona omezení a zachování v sobě, nýbrž že jej vesměs čokají od ducha? Stará mystická představa, že také příroda touží po vykoupení, po královské vládě ducha, nabývá odtud nového smyslu. Kdo toho neví ze zániku pohanství, může to poznati z mnoha zjevů života moderního, jak přirozenost, jsouc přenechána sama sobě, po srázných cestách rostoucí rafinovanosti bez záchrany zvrhá se v perversitu. Takto právě kultem holé přirozenosti dospívá se k nepřirozenostem: »duchů, jež jsi vyvolal, se už nezbudeš!«

RYTÍŘSKOST.

Je bohužel mnoho mladých mužů, kteří si myslí, že svou mladou mužnost nezasvětí a nedokáží ničím lépe, než když svedou někde ženu nebo zneužijí a potom se domnívají, že tím byli pasováni na muže. Ve skutečnosti však dokazují pouze, že jsou slaboši — pravá mužnost žádala odjakživa po svých učennících vyšších důkazů síly: žádala neslýchaných bojů, hrdinství, statečnosti — a nikoliv odhazování zbraně, pokleslosti a rozkošnictví. Kdo dychtil kdysi po šlechtictví pravých rytířů, musil slíbiti, že se zasvětí ochraňování slabých a utlačovaných a toto smýšlení musil

projevovati především vůči ženám. Vy jste nyní dospěli do let, v nichž tělo i duch váš všechno už nespotřebuje ku svému vzrůstu, nýbrž má přebytky. Nejzřejmějším důkazem těchto přebytků je však právě rytířská pečlivost o slabší. A proto je nehoráznost tvrditi, že dobu nejvyšší plnosti sil třeba užívatí také jenom pro svůj život a slabé ženy vrhati do bídy a hanby, jenom aby se utišil žalostný skřek chtíčů a byla z toho hodina rozkoše. Nikoliv — to není než důkaz, že jsme dosud vlastně ještě slabé děti, jež nemohou odolat svůdnosti mlsů, a důkaz, že nejsme ještě muži — neboť býti mužem znamená dovésti pomáhati a chrániti. Jsouce základně rozdílni, mají zralý muž a zralá žena cosi společného: totiž lásku ke všemu, co je bezmocné — lásku, která vyvírá z přebytku sil. Proto je mezi mateřskostí a rytířskostí veliká podobnost. Nejvyšší mužnost projevuje se silou něžné starostlivosti. Proto také mohou muži pro své nejvyšší vzdělání tolik vyžískati od ušlechtilých žen: Muž má největší sílu pomáhati — ženy mají jemnější soucit, vědí, kde třeba šetrnosti a pomoci a jak je třeba. Ruský básník Dostojevski zavádí čtenáře do lazaretu věznice sibiřské, v němž leží na zemi mrtvý vězeň, jsa obnažen. Nikdo se o něj nestará mimo mouchy. »Měl také kdysi matku«, prohodil o něm poddůstojník, jenž měl stráž. Proč mu asi přišla na jazyk tato slova? Proto, že myšlenka na lásku matčinu je asi nejhlubší svědomí mužů a muži se stydí, když je někde člověk bez slitování zapomenut nebo zneuctěn. »Měla také kdysi matku« — přijdou-li někomu na jazyk tato slova o některé slabé a lehké dívce, bude také hned věděti, co po něm žádá rytířskost a pravá mužnost:

nežádá pouze ohledů a služeb zevnějších, nýbrž pomoci, již je nejvíce třeba, pomoci pro duši i tělo, pomoci proti vlastní slepotě a bláznovství — pomoci, jak ji podává člověk zcela silný a v sobě utužený.

Máte-li nyní úplnou volnost a můžete chodit do hostinců, kdy se vám zachce: myslíte o každé číšnici, jež vás obsluhuje, že je vám svěřena — a je vám též skutečně svěřena: mezi tolika lidmi nevázanými, kteří se k ní dotírají, lísají a házejí očima i vtipy, hledá nejlepší a nejvnitřnější její duše vůkol rytířského člověka, aby jí pomohl a choval se k její ženskosti s úctou a nepovzbuzoval, vydávati čistotu v malém i ve velkém, až by nezbylo ničeho. Snad nenajde nikoho — doufám, že najde vás dříve, než bude pozdě a bude tajně povznešena, nedotknete-li se jí ani prstem ani důvěrným posuňkem, nýbrž se budete k ní chovati uctivě: snad se vám i vysměje — pak želte, že jste nepřišli dříve a pomyslete, kolik mužské slabosti bylo třeba, aby dívka klesla tak hluboko, a odpovídala na úctu už jenom úsměšky.

Jde nyní světem učení, jakoby patřilo k povýšenosti i ušlechtilosti lidí, jiné zneužívat, aby sami se vyžili. Nikdy nezapomínejte: to dovede kde který pes také. Ušlechtilost — rytířskost — mateřskost — tyto tři patří do nerozlučného svazku.

KARAKTER.

Jenom nevěřte, že je tak snadno býti rytířským k ženskému pohlaví. Neboť tato pohotovost ochrany a podpory nenazývá se nadarmo »rytířkostí«. Člověk musí býti už obrněn železem, aby dovedl býti rytířským. Neboť co muže činí slabými a neschopnými rytíř-

ského přispění, je právě smyslná potřeba ženských půvabů. A tato potřeba se vkrádá i do pomoci samé a zneužívá díků i odvislosti, aby nabyla práva na důvěrnost. Kolik tu třeba přebytku síly, aby muž nepracoval vždy pro svou vlastní potřebnost! A potom je bez počtu mužů, kteří mají větší touhu líbiti se než ženy, a pomáhají teprve tehdy, až vidí, že činí na ženy dojem. A snaha, činiti dojem, ovládá všechno, co u přítomnosti žen mluví a podnikají. Neustále nadhánějí pro sebe — na rytířskost nemají síly, jsou až příliš zabráni sami sebou a nestarají se, že svým chováním posilňují všechno, co v dívkách, s nimiž se stýkají, je koketného a lehkého. Takové mužské kokety, jež se sobě zdají velmi rytířskými, jsou nejnerytířštější slaboši na světě, podávají dívkám ruku, kde se jenom naskytne příležitost — ale co to je ve skutečnosti, podati člověku ruku a jaký význam může mítí ryzí a věrná duše lidská — o tom nemívají zženštilci ani potuchy. Jak se utěšíme v Goethově Hermannu a Dorotě karakterní rytířskostí jinochovou, ve výjevu, v němž dívka, sestupující po schodech, klopýtne a spočine na chvíli v náručí Hermannově:

Hruď bila na hrudi, líce na líci. Tak zůstal stát,
ztuhlý, jak socha z mramoru, zkrocen vážnou vůlí.

Svojí mužností nesl hrdinnou velikost ženy.

V životě bývá bez počtu příležitostí, že blízkost nebo důvěra mladé ženy nutí muže dokázati, zdali je bezkarakterní nadháněč nebo zdali každé jeho slovo a každý pohyb je zkrocen »vážnou vůlí« — v takových chvílích se projeví, kým člověk jest a odměňuje nebo mstí se všechno, co člověk na sobě vykonal nebo zanedbal.

Co vlastně charakter jest, to zkusí člověk teprve tehdy, až pocítí, jak za těžko je člověku tělesnému býti důsledně rytířským, kolik tvrdosti k sobě a kolik bdělosti je třeba, aby veškeré skutky a řeči, ba i výraz očí ovládl jediným velkým předsevzetím, že ženě pomůže a nevyužítkuje její slabosti. Všechno, co nazýváme »pohráváním si s dívkou« pochází také jenom z této bezcharakternosti, jež nám ze smyslně lahodné důvěrnosti nebo z koketnosti káže činiti a mluvit věci a vysílati pohledy, jež naše nejvnitřnější svědomí odsuzuje — ale nemáme síly, jednati dle svědomí. Mladí muži, kteří mají náhodou přitažlivý zevnějšek, jsou zde v největším nebezpečí, že pozбудou mužnosti, nedostanou-li ze sebe včas velikou hrůzu, jež svolá pod svůj prapor všechno, co je v nich silného a utvrdí v předsevzetí, že budou se varovati nadhánění a slibování, jimž nemohou a nesmějí dáti vážných následků, a že si budou se železnou přísností dávatí vždycky otázky: co chci, co smím, čeho žádá zákon jejího a mého života? Jenom tímto stanou se hodnými důvěry a stanou se karaktery a muži celými.

PROSTITUCE.

Mnoho mladých mužů se dívá na prostituci se zdravým odporem a k smyslnému ukájení vyhledává si příležitosti čistších. Jiní si však povídají: »je bezprávím, svěsti dívku nebo svedenou přidržovati k neřesti — raději zůstaňme u těch, které jsou přece ztraceny a kterým neškodíme; půjdeme k nevěstkám ze řemesla.« Je pravda, že proti styku s nevěstkami nelze ničeho namítati s hlediska sociálního a mravního?

Nuže — je třeba opravdu jenom trochu přemýšletí a poznáme, kdo zabitému a oloupenému vezme ještě kus oděvu, že je též loupežník a zloděj, třebaže zabítý »byl přece ztracen«. Zrovna tak: kdo ženu sníží a zneužije, toho nijak nelze omlouvatí tím, že žena byla přece bez záchrany vydána tomuto ponížení a zneužívání. Cín se neděje pouze na ženě, nýbrž také v duši zneužívajícího, označuje jeho cítění vůči ženě a povzbuzuje jiné, aby smýšleli zrovna tak. Pomáhá prostituci udržovati na živu tím, že se s ní v nitru smiřuje. A to působí daleko do života. Stává se spoluvinníkem za zneuctění těla i duše lidské, že si většího ani pomyslití nelze. Ovládne-li se však a zůstane pevným, dá jiným příklad; tím, že odstraní prostituci ve svoji duši, stane se mnohým skálou záchrany a zachovalosti; neboť tím, co člověk jest a co vykonal ve svojem nitru, působí na bližní mocněji a hlouběji, než skutky a činy zevnějšími.

BŮH A BAJADÉRA.

»A nesmrtelní božskými rameny dítky své ztracené ku nebi zvedají výš.«

Ano — to dovedou snad pouze nesmrtelní. Nebo mateřská láska nesobeckých žen. Že muž zachrání nevěstku — to bývá bohužel velikou řídkostí. A proto říká mnoho mladých mužů: »poněvadž jsou přece jenom už ztraceny — proč bychom jim nedali vydělat?«

Na jedno však nepamatují: kdo se nikdy neposkrvil stykem s nevěstkami, nevěstek už nezachrání — ale uchrání jiné, státi se nevěstkami a mnohé zdrží od toho, aby nevěstky žádali a nevěstky z dívek dělali.

Kdo krotí sebe, krotí také jiné, kdo sobě povoluje, činí také jiné nevázanými. Každý jinoch, který zůstává čistým, bývá zachráncem mnohým, kteří klesají, podává pevnou ruku, ačkoliv o tom ani neví a toho netuší — z jeho očí, hlasu i slov vychází cosi, co činí jiné silnými a vzbuzuje i udržuje víru, že je cosi vyššího v životě, než uchvacovati a užívatí. Ve světě je neviditelný řád zachránců — jejich jest blaženost — zůstanou-li ve své síle skromnými a pokornými.

ČISTOTA.

Co je čistota? »Aby pohlavní vkus náš byl ušlechtilý« praví kterýsi filosof. Co to znamená? To značí, že zdrženlivý není nepřítelem života přirozeného — nechce pouze udělati se sprostým. Nechce jenom smyslně užívatí, nýbrž spojení pohlavní chce prožiti pouze jako symbol a ztělesnění jednoty vnitřní. A to sluje ušlechtilým smýšlením pohlavním.

Těm, kdo si vás dobírají za vaši čistotu, dejte jenom za úkol: zjednejte mi příležitost, abych nesnížil sebe ani jiných«. A nenajdou ji na celém světě nikde, než v zodpovědné pospolitosti životní. Mluví tolik o lásce a přece ryzí lásky ani neznají. Neboť kdo užívá bez hlubší zodpovědnosti a bez ušlechtilého vkusu, nezná velké lásky a zašantročuje její blaženosti: zná pouze lásku, která pochází z nižších řádů tvorstva — nejvyšší síla lásky se u něho dosud neprobrala k životu. Neboť ryzí a silné lásky nelze odloučiti od jednotnosti sil životních — zrovna tak, jako nelze pravé radosti odloučiti od dobrého svědomí.

ČASNÉ SŇATKY.

Mnozí mladí lidé omlouvají nevázaný život říkajíce: což kdybychom se mohli tak brzo ženit jako se ženili kdysi, bylo by všechno v pořádku — ale tak dlouho čekat nevydrží nikdo, a proto se také spokojujeme s jiným.«

Nuže, já myslím, kdo nezdrží čekat a sníží se k všelijakým nečistým věcem nebo bezkarakterním hříčkám, učinil by nejlépe, kdyby se neženil vůbec, neboť není pravým mužem, nýbrž rozmařilem, jenž nedovede ženě býti oporou a děti bude vychovávat změkčile.

Spíše by se mělo blahopřát každému, který se až pozdě dostává k ženění, neboť má příležitost, osvědčiti sílu své vůle v boji s nejsilnějším pokušením a státi se celým mužem. Sňatky příliš časně nejsou pouze ty, když mladík a dívka nejsou dosud tělesně úplně vyspělí, nýbrž ještě mnohem více ty, když muž si dosud neodbyl pravé zkoušky mužnosti a nepodal důkazu, že se dovede ovládat. Za starých dob žádávaly dívky od nápadníků hrdinský čin nebo dílo mistrovské, než se jim oddaly — dnes toho bohužel už nežadají. Ale muž by to měl po sobě žádat sám a měl by se radovat a ne zženštile hořekovat, jestliže mu osud dopřává sňatku teprve po dlouhé a tuhé době zkušební. »Nezahazuj hrdinu ve svojí duši«, praví Nietzsche a dává těm, kteří touží po manželství a lásce, tuto otázku:

»Mám, bratře, pro tebe samého otázku, tuto otázku spouštím do tvojí duše jako závaží abych zvěděl, jak je hluboká.

Jsi mlád a přeješ si dítě a manželství. Ale tážu se tě: Jsi člověk, který smí přát si dítě?

Jsi vítěz, podmanitel sebe, velitel smyslů a pán svých ctností? Takto se tebe dotazuji.

Nebo mluví tvým přáním zvíře a potřeba? Nebo osamělost? Nebo vnitřní nepokoj?

Chci, aby po dítěti toužilo tvoje vítězství a tvoje svoboda. Svému vítězství a osvobození postav živé pomníky.

Stav vysoko nad sebou. Dříve však musíš býti vystaven sám, v pravých uhlech na těle i na duši!«

»Jsem velitel svých smyslů?« tažte se sebe, kdykoliv se roztoužíte a děkujte Tvůrci, že jsou vám dopřány doby pokušení, abyste bojem sesílili. Nemyslete si, že tato askese patří pouze do minulosti a do klášterů; osobnost skutečně silná a svobodná vytvoří se pouze tuhou a dobrovolnou kázní; neboť osobnost není než zduchovnění a produševnění života tělesného: osobnost vyvírá z umělecké síly člověka, která »hroudu země« utváří dle duševních ideálů.

PRAVÝ PŘÍTEL.

V Goethových »Unterhaltungen deutscher Ausgewandterter« rozebírá malá společnost otázku: »co je mravní povídka?« Shodnou se v tom, že povídka není mravní svou tendencí, nýbrž spíše netendenčním líčením skutečného člověka, z něhož musí býti patrné, že člověk v sobě má vyšší síly, vznést se nad to, co je přirozeno. Jeden z přítomných vypráví takovou povídku: španělský kapitán lodní opouští svoji mladou ženu na dvě léta: přirozenost lidskou však považuje za příliš slabou a nemyslí, že by mu opuštěná žena

zůstala věrnou a proto jí dovoluje, najít si milence, kdyby jí čekání trvalo příliš dlouho. Žena odmítá rozhořčeně a slibuje věnost — ale za několik měsíců po mužově odjezdu probudí se v ní svěťáctví i pozývá k sobě příjemného mladého muže, po několika týdnech mu oznamuje dovolení svého muže a prosí, aby jí ukracoval chvíle. Mladík slibuje — jenže musí dříve vyplnit slib, který mu ukládá, aby se několik měsíců přísně postil a všeho možného odříkal. Smí si však tuto dobu zkrátit, bude-li s ním osoba spolehlivá prodělávati tato cvičení — chce-li se s ním proto postit, bičovat a těžce pracovat, pak oba dojdou cíle dříve. Ona slibuje; mladík k ní zavdy dochází a povzbuzuje; žena posty zhubení a těžce pracovat je jí nezvyklo. Ale jemu k vůli vytrvává a cítí, že v ní mohutní síla k přemáhání — a konečně pozná, kam mladík míří a děkuje mu těmito slovy: »Jak vám poděkovat? Dal jste mi pocítit, že kromě vášně máme v sobě ještě něco, co ji vyváží, že jsme s to, abychom si odřekli každé navyklé dobro a odvrátili se i od nejvšelejších přání. Vy jste mne do této školy zavedl omylem a nadějí — ale obojího není už třeba, když jsme se obeznámili s dobrým i mocným já, jež v nás přebývá tak tiše a klidně, a dokud nenabylo vlády v domě, dává svou přítomnost znát bez ustání alespoň něžnými vzpomínkami!«

LÉTA KLACKOVSKÁ. (MLADŠÍM BRATRŠÍM.)

Poznáváte z mnoha známek, že jste v době přechodu k mužnosti. Hlas stává se hlubším, na tváři začíná růsti první chmýří a celou bytostí vaší hýbá nepokoj

a vybíjí se rozmanitě na venek a neláká zrovna k bližšímu styku s vámi. Tažnému ptactvu na podzim bývá asi podobně, najednou padne do obvyklého jejich života stěhovavost a pudí, aby se za velkého lomozu a křiku slétali na vysokých stromech. U mnohých hochů projevuje se tento stav také skutečně velikým puzením do dálky, rádi by po lodi do Ameriky, do Austrálie — všechno, jenom ne klidně vysedávat a žít prosté práci a prostým povinnostem a den ze dne se přemáhat.

Jistotně jste už s vícero stran více nebo méně laskavě doslechli, že jste nyní v »létech klackovských« — a sami to víte nejlépe a nenamítali byste ničeho, kdyby vám někdo chtěl pomoci ukrátkiti poněkud tato léta pohoršení. Nuže — kdo chce nějaké zlo vyhojiti nebo zmírniti, musí především tázati se po příčinách. Povím vám proto něco o přirozených příčinách let klackovských a ukáži, proč celý pozdější osud člověka i jeho potomků závisí na tom, zda v těchto těžkých létech dostane tělo i čivy do své moci nebo ne.

Odkud vlastně celé toto povstalectví let klackovských? Před tím jsem pravil, že jsou přechodem do mužnosti. Ale to nezdá se jaksi souhlasit. Neboť mužností rozumíme přece obyčejně jakousi vážnou pevnost celé bytosti — tedy opak těkavosti a nevázanosti. Odkud tedy, že vznik mužnosti začíná chováním tak nemužným? A je toho vůbec třeba? Hledte: právě to bych vám dnes rád ukázal, že nikdy nestává se celým mužem člověk, který čeká, že mu mužnost z nenadání spadne s nebe i s vousy — a měl by přece sám o ni pracovati a denně ji vynucovati na svojí vrozené změkčilosti. Nejohroznější změkčilci se

prohánějí světem s nejkrásnějšími vousy a basy velmi hlubokými — všichni si pravděpodobně za let klackovských povolovali ve všem, poněvadž neměli ani zdání o tom, že pevnost nám nebývá darována, nýbrž se dobývá toliko bojem s povolností k sobě.

Ale neodpověděli jsme dosud na otázku, odkud se vlastně běře to, co nazýváme klackovskými léty. Ze není výraz »přechod k mužnosti« docela správný, to jsme právě poznali. Lépe a přesněji by se spíše mělo říci: přechod ku zralosti pohlavní. Víte asi všichni, co tím míním. Tělo vaše si nyní vytvořuje ustrojí a síly, jimiž se stáváte schopnými, míti později potomstvo. Tento vývoj tělesný rušívá ovšem často rovnováhu v ústrojí, a čím je mladý člověk větším otrokem svých občasných stavů tělesných, tím více to projevuje celým svým chováním. Jako je třeba už mocné vůle k tomu, aby člověk potlačil tělesné bolesti, aby jich jiní ani nespozorovali, tak je ovšem také třeba už účtyhodné vnitřní síly, abychom se duševně vyprostili z takových jevů těla, jako je dospívání pohlavní. A každý nemívá této síly.

Ale mimo to je ještě něco jiného. Přes všechny své vyšší myšlenky a pocity jsme upoutáni na zvířecí tělo a na těchž tělesných výkonech a pudech, jako jsou u zvířat, spočívá nejen naše výměna látek a výživa, nýbrž také rozmnožování. A pudy těla bývají často bohužel tak mohutné a velitelské, že člověka donutí do svých služeb, i když tomu lepší hlas v nitru odporuje. Jistotně jste už všichni dost často pozorovali, jak zvířecí výměna látek dožaduje se svého práva v jídle a pití a žádá obyčejně víc, než své právo a nedbá, zda nebudou snad zkráceni jiní, nebo zda člověk

sobě sám se nezoškliví — a všichni jste už jistě také prožili, jak velice člověk pak tajně trpívá, když se v něm nižší stránka uplatní na úkor duševních jeho tužeb. Ale máme ještě jiný obor, v němž tento boj zuřivá daleko silněji než v jídle a pití — totiž rozplozování. Zde bývají smyslné pudy ještě mnohem bouřlivější a osobivější než ve výživě — snad proto, že ve výživě běží pouze o zachování jedince, kdežto u plození běží o zachování celého druhu. Co vás nyní přivádí z klidu i rovnováhy, je právě vznik pohlavního pudu, jež máte společný bohužel s kdekterým zajícem a buvolem, a pud tento nemá k vyšším potřebám srdce a ducha více šetrnosti než povodeň k obydlím lidským. Všelijakými sliby a představami láká naši požívavost a mámí, jakoby v ukojení jeho bylo veškeré osobní štěstí utajeno: ve skutečnosti je mu však štěstí jednotlivců úplně lhostejno — ti ať si hynou, byvše zničení tělesně, špatným svědomím nebo otročením tělu, ať strhují s sebou do záhuby jiné — jenom když se muž spojí se ženou, o jiné mu nijak neběží. Zda dítě, jež se potom narodí, má rodiče zdravé a oprávněné, nebo zda přichází na svět v hanbě a potom po celý život je ukrýváno a odstrkováno — o takové věci se pud pohlavní nestará, nehledí v pravo ani v levo, nýbrž hledí jediné a pouze toho, aby si odpravil svou potřebu, staň se potom co staň.

Jako bouře ohlašuje se vichorem a rozvířením prachu, tak se tento pud ohlašuje nyní také u vás — a že vás svádí ke klackovskému chování, právě z toho už můžete poznati, že není člověku spolehlivým vůdcem, nýbrž že sám je bezohledným klackem, jehož třeba napřed vychovati, ale ne voliti za vůdce. Tak zvaná

»klackovská léta« jsou právě léta, v nichž se na něj lze nejlépe dostat i a včas donutiti k poslušnosti, poněvadž je možno přistihnouti jej hned při prvních projevech a ukázati, kdo je pánem v domě. Kdo dovede právě v těchto létech klackařských, v nichž to tolik svůdně láká, chovati se sprostě a nevázaně — kdo dovede se ovládat v řeči i skutcích — nepřekonal pouze nezbednost, nýbrž dokázal mnohem více, zkontroloval a zvítězil nad silami přirozenosti, s nimiž mnoho dospělých bojuje nadarmo — a možno říci, jako řekl král Filip macedonský, když syn Alexandr zkontroloval koně Bucephala, jehož nedovedl zkontrolovat žádný jezdec: »synu můj, hledej si většího království, Macedonie je pro tebe příliš malá!«

Ovšem, že se nesmíte klamati: boj, do kterého se dáváte, není snadný — je nezbytno povolati do zbraně veškeré síly i domobranu. Neboť pud pohlavní umí výborně získávat si obluby a tím také zotročovati. Víte, co míním. Je u mládeže rozšířeno tolik tajných návyků: povolíte-li jednou, hned je z toho potřeba čivů jako u pití — až příliš rychle stává se povolnost otroctvím, jež vymaňuje síly duše i těla. Proti takovým návykům nabýváme mnoho odpíravé síly už tím, že víme, co znamenají a jaký má účel bojovati s nimi: totiž, že neběží pouze o to, nepoddávati se nečisté rozkoši, nýbrž o to, aby vůle byla otužena a připravena na první nárazy pudu, jenž bezohlednou silou snaží se svrhnout vůli člověka s trůnu, a za rozum a lásku nastolit luzovládu slepých sil přírodních. »Vláda nad okamžikem je vláda nad životem« praví básník — a nic není více pravdivo právě o vašem prvním boji s mohutnými vnaidly: kdo se vzmuží a chvilkového drá-

ždění neposlechne, kdo zrak svůj pevně upře na toto předsevzetí a na poklady síly i svobody, jež mu z něho kynou, ten má vládu nad životem, t. j. bude mít na vždy sílu řídití své jednání nikoliv dle slepých popudů, nýbrž dle moudré úrady se svědomím: na svojí lodi podrží kormidlo v rukou.

Björnson sepsal román: »Absolonovy vlasy«. Líčí se v něm lidé, kteří hynou, ne že by v jejich charakteru žily temné moci, nýbrž že nemají vlády nad okamžikem a proto v životě nedovedou činiti nebo voliti všude to, co je v souhlase s trvalou náklonností a nejvnitřnějším srdcem jejich, nýbrž vždycky padají za kořist prvním půvabům okamžiku. Absolonovy vlasy znamenají: nespádl s koně, poněvadž byl špatný jezdec — ne, zachytil se dlouhými vlasy na větev a byl stržen s koně: osudným stal se mu nejzevnější povrch — a zrovna tak bývá s lidmi, kteří si nenavyknou dobýti své nejvnitřnější vůli zavčas úplnou vládu nad vna-
didly z venku. Mohou to býti nejlepší lidé, perly dobroty a ušlechtilosti — ale ušlechtilá duše nevládne, vládnou lákadla okamžiku a řídí život. Nač jsou tu pak perly? Házejí se sviním.

Proto buďte na stráží před smyslnými návaly okamžiku. Nikdy nezapomínejte, že je to sice jenom okamžik — ale že je jedním z okamžiků, z nichž se utváří osud člověka. Ale proto se přece nebojte pokušení, jež na vás v těchto mladých letech doléhají. Blaze tomu, kdo je pokoušen: toť oheň, v němž se zkouší pravá mužnost!

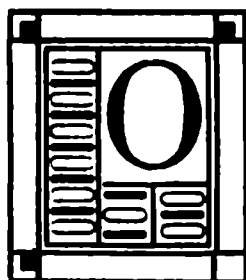
II.

OTÁZKY KULTURNÍ A ŽIVOT.

OCHRANA SLABÝCH.

PŘIROZENÝ VÝBĚR A LIDSKOST.

OCHRANA slabých náleží mezi mravní požadavky, na které se dnes z různých hledisk co nejsilněji útočí. Rada biologů tvrdila, že péči o slabé musí zvrhnouti se rasa, neboť se zaráží veliká očista přírody, jež vylučuje všude lidi nepřizpůsobené a tím vytváří a udržuje soulad mezi rasou a podmínkami životními. Nietzsche praví: »soudit udržuje, co je odsouzeno vymítní — zachovává na živu množství nezdařeného a dává tím životu podivný vzhled«. A s hlediska kulturně-historického tvrdí: v zájmu kultury, již vytváří a udržují jedině silní jedinci, musí býti silným zabezpečeno, aby se mohli bezohledně rozvíjeti: slabí ať hledají svou cenu v tom, když se těmto nezbytnostem dobrovolně obětují a dají ztrávit, a ošetřování sebe nebudou činiti smyslem života a ohledy na slabé nebudou síly silných připravovati o nejvyšší výkony. Příroda obětuje malé velkému — křesťanství obětuje velké malému. Tím vstupují malí do střediska kultury a naplňují nebe i zemi svou ubohostí. Dle názoru Nietzscheho potřebujeme proto ve jménu pravé kultury »přehodnocení mravních hodnot« a také přehodnocení našich ideálů výchovných. Tradiční svědomí není prý než »povstání« lidí zaostalých a slabých, jimž se podařilo, protože je jich mnoho, svoji potřebnost pomoci učiniti nejvyšším měřítkem dobra i zla: suggescí velikého počtu přinutiti do svých služeb také svědomí silných. Není nám třeba, než zničit toto

svědomí. V silných musí býti opět vychováno dobré svědomí k bezohledné moci. Toť budoucnost — toť pannenská země!

Uvažujme napřed o důvodech biologických. Odpověděli jsme na ně stručně už na místě jiném a zdůraznili, že hrubé vylučování nepřizpůsobených je ve společnosti lidské nahrazeno jinou zásadou a ta přizpůsobuje přírodě mnohem úspěšněji, ba činí lidi pány přírody: totiž prozíravost, poznání, technika a vzájemná pomoc. Nové metody přizpůsobování se přírodě a osvobozování od nahodilých podmínek životních spočívají ale veskrz na jemnosti a síle sociální organisace. Tato ale závisí zase na mravní kultuře, především na lásce, obětavosti a spravedlnosti. Z této příčiny je vzrůst péče o slabé v nejvyšším spojení s nezbytnostmi lidského boje o bytí. Péče o slabé je největším výchovným prostředkem ve společenské kultuře lidstva, v překonávání sobectví, ve cvičeních pečlivosti o cizí život, slovem ve všem, co se zove soucitem, solidaritou a pomocí. V kulturním životě lidstva je silný člověk člověkem nepřizpůsobeným, jestliže mu tato výchova a sebevýchova nebyla dopřána.

A odsuzují-li dnes z mnoha stran péči o mrzáky, hluchoněmé, slepé, blbce atd. jako bezúčelnou sentimentálnost, tož také nadobro přehlížíjí, že starostlivost a odříkání, věnované těmto ubožákům, jsou mohutným zdrojem lásky v soužití lidstva, a že vyvrhováním těchto znetvořených by otupěl a sesurovel cit a snížil také společnost zdravých na nižší stupeň lidskosti — už nehledě ani na důsledky, jež by z takových zásad nezbytně vzešly. Neboť proč by potom neměli zavčas

usmrcovat také lidi, znetvořené mravně, kteří přece sobě i jiným bývají daleko více na obtíž než lidé fyzicky znetvoření? A kde by pak byly vůbec hranice, u nichž by se musilo ustati vyvrhovati a odstraňovati? A kdo by rozhodoval o tom, co je zdravé a co abnormální? Konečně se také nadobro zapomíná, že to, co činíme pro slabé ve zdravotnictví a výchově, prospívá také tak zv. zdravým a silným, poněvadž ve skutečnosti každý zdravý a silný některým místem své bytosti náleží také mezi slabé a znetvořené. Z péče o souchotináře vzešlo také zdravým zcela nedocenitelné povznesení a očistění veškerých podmínek životních, a vychovatelské péči o nenadané máme co děkovati za nejvzácnější příspěvky k prohloubení celé výchovy!

Hledíme-li s takových hledisek na moderní kritiku mravní tradice, vidíme opět, jak neobyčejně lehkomyslně a bez znalosti duše a života a na základě zcela jednostranných a povrchních úvah se zde útočí na moudrost, jejíž hluboký smysl ozřejmuje toliko těm, kteří se k ní blíží s uctivostí a se strany zkušenosti vnitřní! Všechna zde odůvodněná hlediska platí také pro »problém Nietzscheův« jemůž však přece ještě budete věnovány následující stručné psychologické poznámky.

NIETZSCHEOVO »PŘEHODNOCENÍ VEŠKERÝCH HODNOT«.

»Na dobré a zdravé aristokracii je ale podstatné to, že ... s dobrým svědomím přijímá za obět množství lidí, kteří k vůli ní musejí býti sníženi a umenšeni na lidi neúplné, otroky a nástroje.«

»Dal jsem světu nejhlubší knihu, již má« — píše Nietzsche o svojem Zarathrustovi.

Kdo jest člověk, jenž smí odvážit se říci něco takového o knize, která zavrhuje všechno, co největší lidé všech národů a časů uctívali jako pravé a posvátné? Na čem zakládá autoritu takového vystupování?

Dosud za nejvyšší vůdce a zákonodávce byli uznáváni toliko lidé, kteří skutečnost pojímali nejen přemýšlením a usuzováním, nýbrž také hlubokým a hojným prožitím a utrpením, a znali rozmanitost lidských protiv, potřeb a osudů z nitra a přemýšleli i uvažovali teprve na základě vnitřních zkušeností.

V jakém poměru je Nietzschevo duševní vyzbrojení k tomuto nejvyššímu měřítku filosofického oprávnění? Že se otázka oprávnění v tomto smyslu dnes už téměř ani nedává, ukazuje snad nejlépe, jak je naše »realistická« doba v lidských věcech odcizena skutečnosti. A přece pro posuzování Nietzscheva myšlenkového díla mělo by býti rozhodující, že je právě jenom dílem myšlenek a nikoliv dílem života — výtvorem mozku osamělého a přepracovaného učenice, který života ani neznal a po bezohledných silách vůle a velikých vášních toužil právě jenom proto, že sám těchto sil v sobě neměl a proto o nich nemohl říci ničeho, co by bylo schopno života. A snad právě to, že těchto násilnických sil v sobě ani dost málo neměl, jej svedlo, aby si tolik naivně pohrával s ideálem bezohledné tvrdosti. Ozřejmí nám to nejvíce, obrátíme-li se na Goetha, který právě ve Faustovi pojednal o problému nadčlověka: Goethovy myšlenky o tomto problému pocházely ze života — sám měl v sobě cosi z nezkrotné vášně nadčlověka a prožil úchvatnými zkušenostmi s lidmi skutečnými, že člověk ušlechtilý nemůže přejít přes cizí život a nepřát

si v trýznivém popírání sebe: »ó kéž bych se nebyl nikdy narodil!« Neboť velkého soucitu nelze oddělit od veliké osobnosti: člověk malý a slabý spotřebuje veškeré síly pro sebe, nemá nadbytků, aby mohl prožívat cizí život; čím duše bohatší, tím vřeleji a rozmanitěji srůstá s bližními a přetéká do tvorstva. Účastenství pochází z bohatství a obohacuje. O nižších lidech však platí slova, jež Faust říká Mephistovi: »šklebíš se lhostejně nad osudem tisíců.«

Není snadno, Nietzschea vyvrátiti — důležitější je rozuměti, jak mohl člověk tak jemný a šlechtný dojít k takovým důsledkům. A je důležité, dáti si otázku, zda v jeho kritice naší doby není jádra pravdy, z něhož bychom mohli nabýti povzbuzení, abychom zkoumali sebe a postavili se na správné stanovisko vůči životu.

Nietzschův protest platí především zjevu, jež jsme na jiném místě pojmenovali »převahou společnosti nad jedinci.« Nemíníme převahu, již společnost skutečně zasahuje do svatyně jedinců nýbrž převahu, zaviněnou nesmělostí a nesamostatností jedinců samých i převládáním jejich temných pudů společenských. Nietzsche má pronikavý zrak pro veškeré shora uvedené neviditelné vlivy společnosti na vůli neustálenou a nejistou; ví, jak pošilhávají jedni po druhých, zná libovládu sousedů a schovávání pravého já a v tak zv. mravouce vidí omylem leda porobení jednotlivců pod životní podmínky davu. A proto shrnuje svá pozorování v trpká slova: společnost sesprostuje! Je to jistotně jednostranno, ale také velmi pravdivo, myslíme-li na lidi, kteří nemají charakteru ani určitých ideálů osobních a přijdou do společnosti. A buďsi

stanovisko vůči Nietzschevi už jakékoliv, na všechny způsoby měl by nás podnítiti k bdělosti vůči nebezpečím života společenského, nebezpečím, jež hrozí obzvláště povahám společenským a pomilování hodným. Nietzsche byl v odporu se životem a nadsazoval pouze v tom, že chtěl lidi úplně vybaviti z ohledů na společnost, zcela izolovati, aby za klikatiny věčného přizpůsobování společenského vůli jejich zabezpečil zase neochvějně a přímé snahy ku předu. Nietzsche ale bohužel operuje docela vybledlým pojmem sebevývoje a nedává si nikdy určité otázky, jak se člověk vlastně stává vyšší osobností, a zdali by se skutečně obešel bez společnosti, jež mu je školou a povzbuzuje k přemáhání sebe?

Nesprávnými a abstraktními naukami o prostředcích a cestách k životu opravdu osobnímu odvedl Nietzsche proto velmi mnoho lidí od skutečné kultury osobní a zavedl do pustin uctívání svého já.

Člověk, osvobodiv se z nízké souvislosti společenské, již vytvořují pudry ješitnosti a ctižádosti jakož i strach před společenským osamocněním a klatbou, tento osvobozený člověk může se beze všeho vrátit zpět do společnosti. A teprve nyní bude poměr společenský míti pro něho největší požehnání: láska, zapírání sebe a rytířská pomoc, jež nyní rozdává z duše svobodné, osvobodí jej z jiné nesvobodnosti jeho přirozenosti, totiž tyranství sobeckosti a veškerého neklidu smyslů i zvrácených a chorobných nápadů.

V tomto smyslu a na těchto výšinách společnost už nesesprosfuje, nýbrž povznáší nad všechno, co je v naší přirozenosti sprostého a zůstává hrozným

nebezpečím pro každého, jenž zapadá do sebe a chce se uzavírat se svým ubohým já.

* * *

Nietzsche chce, aby velcí lidé se donucovali, býti tvrdými, a tím oddalovali od sebe všechno, co je malé, aby udržovali »pathos vzdálenosti« a dav odkazovali do patřičných mezí. A to právě je myšleno zase zcela abstraktně. Neboť lidé, opravdu velcí, vzbuzují v jiných pocity svojí povznešenosti právě tím, že nemají nic společného s pudy, uplatnití sebe, jež u lidí obyčejných jsou neosvobozené a užívají prostředků hrubých, nýbrž raději hynou, než aby zašlápli a obětovali jiné. Právě tím, že Kristus vzal Petrovi z rukou meč, jež tasil na nepřátele svého Pána, uvědomil lidem svou ohromnou vzdálenost od lidského — příliš lidského.

Fra Angelico namaloval obraz: Kristus sedí na trůně, má oči zavázané, v rukou drží zeměkouli a žezlo. S obou stran plivají na Něj suroví pochopi a bijí. Kristus panuje, ačkoliv na Něj plivají — panuje právě proto, poněvadž se k obyčejnému nesnižuje ani jediným posunkem, slovem nebo stínem myšlenky: v tom záleží odlišnost od davu nesvobodných a neočištěných. Nadčlověk Nietzscheův směšuje se ale přece opět se »stádem« právě tím, že sestupuje na úroveň surových bezohledností.

Kdo si dnes stěžuje na přílišné pronikání lidí průměrných, ať se nedomnívá, že neskromné lze do patřičných mezí zahánět kamením a kopanci. Když se demokracie dopouští výstředností, bývá to vždycky jistým znamením, že nemá proti sobě opravdové aristokracie, duševní vyvýšenosti, nýbrž jenom vznešeně přestro-

jenou lůzu. Pravá vznešenost snad na chvíli podléhá, ale trvale přece vítězí nad světem a je silnější než chtění moci. Kdo je největším a nejnesmrtelnějším vítězem, Alexandr, Caesar, Napoleon nebo Kristus?

* * *

Ohledy, jež mají silní na lidi slabé, osvobozují silné z tyranství pudů a vášní: a v tom je tajemná pomoc. Kdo jako Nietzsche sebepřemáhání silných k vůli slabým pozoruje toliko z venku, abstraktním rozumem, neobjeví nikdy, v jakém smyslu mívá každá oběť v zápětí vzkříšení. Neboť jedině vnitřní prožití nám zjeví, že čin, který se z venku zdá jenom vydáním síly, ztrátou a obětováním, může být zároveň nesmírným nabýváním života a síly. Nietzsche vidí jenom dar silných — a nemá oči pro protidar slabých a musí svou neživotnou spekulací přijít proto k důsledku, že všechny naše ideály mravní směřují k odírání silných lidmi slabými, kdežto ve skutečnosti jsou k tomu, aby silné povznášely nad slabosti a uvedly plně do jejich vyšší přirozenosti.

Jistotně že se máme státi svým »já« a toto já hájiti, ale svého pravého já nabýváme jenom obětmi — já, které obětujeme, je jenom naše zevnější já, jehož vzněty a přání nám překážejí, dospětí k svému nejhlubšímu já a zůstatí mu věrnými. Proto láska není opakem pravého uplatnění sebe. Ve skutečném rozporu s rozvojem a uplatněním naší osobnosti je spíše právě životní názor, jenž všelijakými pyšnými slovy směřuje k tomu, aby nás sprostil ohledu i lásky — toto osvobození žene nás velmi rychle do područí našeho nižšího já, jež číhá jenom na to, aby byly strhány hráze jeho choutek a vášní.

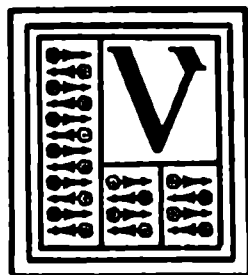
Jedinou cestou, na níž se mohou mladí lidé rychle a důkladně dostat přes oslňující nápady Nietzsche a jeho zbožňovatelů, je hluboké a upřímné poznání sebe. Kdo sebe sama nemilosrdně pozoruje, u toho musí zaniknouti kult vlastního já — ví neklamně, kterou cestou se brát, aby nad sebe sama vyrostl.

Nietzsche byl jistotně poslední z těch, kteří chtěli dáti svobodu nižší stránce lidské. Řekl výslovně: »Přeji si kolem své chyše plot z trní, aby do ní nevrazil dobytek.«

Ale nízké je v člověku samém, i v největším člověku, nevraží do jeho chyše z venku; proto potřebuje každý, i nejlepší člověk, trnový plot odříkání, aby se uchránil sprostého a stal střediskem ryzí kultury — právě největší lidé, majíce velké pudy a vášně, potřebují této školy často nejvíce, poněvadž by se hůře zvrhli než lidé méně nadaní. Nietzsche nechtěl jistotně nic sprostého, ale ve skutečnosti není ani jediné duše, jež by se mohla řídit jeho návodem a nepřijíti na zmar. A to je charakteristickým u všech moderních reformátorů názorů životních: duše jejich je dosud ještě pod hlubokým vlivem duševní ušlechtilosti podání, nekladou nám cílů nízkých, ba chtějí dokonce předstihnouti všechno, čeho se dosud ve velikosti duševní u lidí docílilo — ale jejich filosofie nepochází ze zdravého poznání sebe a z prostého smyslu pro skutečnost, nýbrž z abstrakcí: proto jejich návrhy a nauky vedou nezbytně k opaku toho, po čem ve svých nejlepších chvílích dychtili.

OTÁZKA RASOVÁ.

novější době si lidské rasy opět silně uvědomily svou velikou různost, ba vytvořila se dokonce zvláštní filosofie, která určitým rasám přisuzuje kulturní převahu nad ostatními a jiným rasám zase upírá veškeré možnosti vyššího rozvoje.

Stanovisko, které kdo zabere v těchto otázkách, není bez silného vlivu na osobní chování lidí ku bližním. Proto je velice potřebno, dáti v otázce rasové několik vůdčích hledisk v době, v níž osobní styk příslušníků nejrozmanitějších plemen stále vzrůstá. Ovšem že v rámci této knihy může běžeti pouze o několik zcela všeobecných bodů, jež by poměr ras povznesly z oblastí pouhé vášnivé nechuti a domyšlivé osobivosti a, zušlechtiti jej, učinily úkolem všeobecné i osobní kultury.

Jsou spisovatelé, kteří nemají hlubší znalosti duše lidské, jsou theoreticky jednostranní a kulturní práci celých století připisují jedině vlohám jedné rasy — a jsou jiní, stejně jednostranní autorové, kteří by problém rádi zjednodušili tím, že téměř úplně škrtají rozdíly ve vlohách ras i vliv vloh na dějiny.

Je bez odporu správně, že ve vlohách jsou velké rozdíly — je ale nesprávně a osudno domnívati se, že jediná rasa, na př. germánská, má v sobě jediná veškeré základní síly pravé kultury, a že je povinna v zájmu svém i celé kultury, aby se uchovávala čistou a vymítala všechny vlivy cizí.

Právě zevrubnější pozorování rozdílů ras vede nás spíše k poznání, jak každá jednotlivá rasa se stává

života neschopnou, zapomene-li, kolik má k poděkování jiným rasám a domýšlí se, že polovičatost její je čímsi celým a pobude oči pro nezbytnost, doplňovati a vyrovnávati svoji jednostrannost součinností s jinými rasami. Skromnost je základ nejen ryzí kultury, nýbrž i duševního a mravního zdraví a všeho skutečného pokroku. Pouze ten může růsti, kdo se považuje za potřebna doplnění — pokora je cnost silných, uvědomuje nevyčerpatelné úkoly sebezdokonalování; domýšlivost je nehybnost a rasa, která si namlouvá, že všechno dobré má ze sebe a všechno zhoubné odjinud, prodělává už těžkou krizi své kulturní existence. Neboť společnost lidská od nejvyšších výtvorů až k nejjednodušší práci hospodářské potřebuje součinnosti nejrozmanitějších živlů kulturních, z nichž by každý pro sebe byl nedostatečným základem: potřebuje aktivní energie i rozjímavosti, samostatnosti i úcty k podáním, kázně i umělecké pružnosti, smyslu pro pevné formy i bouření pro svobodu, individualismu i společenské podřízenosti, intelektuální bystrosti i živého soucitu.

Všechny tyto protivy nebývají nikde pohromadě u jedné rasy — a mohou býti poněkud vyrovnány pouze vzájemným doplňováním se ras a součinností. Tak na příklad Germáni snažili se už jaksí pudem jednostrannost svých vloh vyrovnati nejintimnějším stykem s románským živlem formy (latina, církevní zřízení, římské právo, italské umění, vlivy francouzské vzdělanosti). A nepozbyli tím svéráznosti: silná svéráznost nebojí se cizích vlivů, ba roste, zpracovávajíc cizí a ochranným spojením s cizími prvky kulturními nabývá mohutné schopnosti života.

Někteří moderní spisovatelé se namáhali o to, aby arij-

ská rasa byla považována za zdroj veškeré vyšší kultury a vliv semitský za porušení a přípravu k úpadku — ale právě rasa arijská, jistotně hojně nadaná rozumově a umělecky, potřebuje mohutné mravní energie rasy židovské, její náruživosti pro spravedlnost a neobyčejné síly duševní soustředivosti. Právě to, že svět antický zahynul v řecké střetnosti za krásnem, v sofistice a římském kultu moci, a že arijci indičtí zapadli do hloubání, jež se štítilo světa, ukazuje nejlépe, jak nezbytný byl genius židovský, aby vyrovnal jednostrannosti a nebezpečí vloh arijských. Co by bylo s národy západními, kdyby nebyly měly mohutného kulturního prvku semitského, který celá století na ně působil a vzdělával náboženskou výchovu! A co by z nich bylo bez osobnosti Kristovy, jež stála nad jednostrannostmi lidskými a měla v sobě veškeré prvky duše lidské — vidění i chtění, sílu i lásku, zachování i obrození — tyto prvky sloučila a dala lidstvu vzor dokonalosti vnitřní, která je neustále pozvedala nad omezující vlivy přirozeného okolí i nadání!

Jestliže se dnes rasy, zvláště úspěšné, považují za jediné omilostněné nosiče kultury, tož přehlídají přece až příliš, že typ člověka, který za dnešních podmínek životních má obzvláštní úspěchy politické, nepodal ještě nijak důkazu, že skutečně dostačuje hlubším společenským i výchovatelským úkolům uvnitř své kultury i na venek. Dnes mají na př. germánské rasy nad latinskými zdánlivou převahu v zevnější kolonisaci — ale není dosud rozhodnuto, zda rasy latinská a slovanská pro skutečné přizpůsobování a výchovu nevyvinutých ras nemají hlubších jakostí duševních než individualističtí Germáni. Na každý způ-

sob nemohlo kulturní zdatnost germánské rasy potkati nic nebezpečnějšího než učení jistých theoretiků ras, jež ji žene k tomu, aby se spokojovala sama sebou a omamovala svou velikostí, a tím začínala se ochuzovat o duševní i mravní svou pohotovost.

Právě veliké vlohy germánské rasy jsou velikým nebezpečím nebudou-li takřka chráněny a doplňovány výchovou opačných vlastností duševních — skromné oceňování sebe je základ takového doplňování.

Opravdu, vychvalování jednotlivých ras jako jediných nosičů kultury je leda znamením, že doba naše nemá hlubšího vzdělání duševního: neboť lidé by byli skromnějšími, pocítovali by živěji jednostrannost přirozeného nadání a sami by toužili doplniti se prvky cizími. Nemají zcela velcí lidé všech národů právě proto tak nehynoucí sílu vzdělávací, že je v nich přes svéráznost národní přece překonána národní jednostrannost, tak že stávají se osvoboditeli a vychovateli všem rasám a pozvídají je z omezené domýšlivosti k lidskosti?

Kdo nad kulturou ras nezná žádného ideálu vzdělanostního, kdo svou rasu považuje za cosi dokonalého, ten ovšem se bude k příslušníkům jiných ras chovati pyšně a pohrdavě — za to bude bezprostředně potrestán tím, že hlouběj a hlouběj bude se utvrzovat ve vrozené jednostrannosti a zůstane vyloučen z plnějšiho rozvoje lidskosti, jehož jedině schopným považuje svoji rasu.

Tyto úvahy platí také pro náš poměr k rasám polocivilisovaným a necivilisovaným. Nevíme, které dodatky celkové kultuře je jim určeno přinést. I když mnohé z nich nejsou schopny vývoje všemi směry,

přece se u nich už dnes projevují vlastnosti, které se bohužel často ztrácejí u jednostranné kultury rozumové a jsou přece lidem potřebnější než vědění a technika. Když americký duchovní kdysi černošům pohrdavě vytýkal, že by mu více imponovali, kdyby měli více odvahy, a postavili se na odpor se zbraněmi, odpověděl mu kterýsi vychovatel černošský: »Já bych raději chtěl aby celá rasa moje utonula v zátoce mexické, než aby násilí splácela násilím... Milton osleplý vnesl do světa více světla než veškerá děla.« To musí bělochům říci černoši!

O Číňanech praví dlouholetý znalec jejich dobrých i špatných vlastností: »za hlavní důvod posmrtného života duše bylo vždy uváděno, že hlavní její vlastnosti v tomto životě nenacházejí, kde by se správně rozvinuly. Je-li tomu tak, nesmělo by se míti za to, že nedostupná trpělivost čínské rasy má vyšší účel než aby překonávala jenom hrůznou bídu všedního života? Když dějiny učí, že vítězí nejzdatnější, pak má zcela jistě ještě velikou budoucnost rasa, která má tolik vytrvalosti a tolik životní síly!«

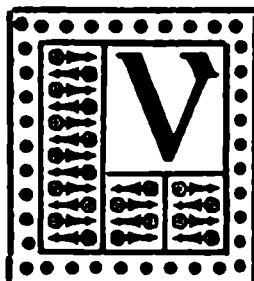
Jestliže mnohé rasy dosud nemohly se vyšínout bez vůdcovství ras jiných, není to ještě důkaz, že vůbec nejsou schopny rozvoje. Budou-li však zařaděny do veliké součinnosti ras, a takto chráněny od jistých nedostatků svého nadání přirozeného, pak jejich zvláštní jakosti budou moci rozvinouti se a budou úrodné i blahodějně. Tak zvané »vůdčí« vlohы nerozhodují samy o kulturní hodnotě člověka — jest duch skromného sloužení, který se právě svojí velikostí v malém stává mravní mocí v životě!

O zacházení s necivilisovanými rasami mějme vždy

na paměti slova Marka Aurelia, že »bezpráví dopadá zpět na svého původce, činíc jej horším.« Kterýsi koloniální politik anglický pravil kdysi: »jsem s bělochem proti černochem a s černochemy proti aligátorům.« Přehlédl, že jsme pro bělochy teprve tehdy, když jim odporujeme, kdykoliv popustí uzdy surovým pudům. Ochrana černých je zároveň ochranou slabých proti jejich utajené divokosti; neboť barbarství, jehož se dopouštíme, činí divochy z nás samých a ubíjí naše nejmnocnější síly kolonizační. Tato pravda měla by býti vůdčím hlediskem, jež vychovávající a kolonizující rasy musejí mít na paměti, nemají-li v úmyslu pustošiti, nýbrž vykonati trvalou práci kulturní.

OTÁZKA ŽENSKÁ.

Velikém duševním a sociálním hnutí, jež hýbá moderním světem ženským, působí jistotně mnoho pohnutek i myšlenek trvalé ceny. Ale pro neobyčejnou rozmanitost snah, které se v tomto hnutí projevují, je velmi nesnadno, zřetelně rozlišovati, co je opravdu zdravé a co nadsazováním a poblouzněním. A přece je to pro osobní život jak mužů tak žen velmi důležité, neboť hnutí to se silně rozšiřuje a vniká do nejosobnějších životních rozhodnutí a návyků obou pohlaví, rokuje o všech základních otázkách povolání, vzdělání a života rodinného a nutí nás důkladně zkoušeti své stanovisko v těchto otázkách, tříbiti je a ustáliti. Bohužel zavinil agitatorský ráz ženského hnutí, že se pracuje namnoze zcela neprozkoušenými a neočištěnými základními pojmy — mluví na př. o vzdělání a osobnosti, ačkoliv nedospěly k hlubší představě o podstatě těchto věcí. A povrchními představami dává se proto také mnoho žen zlákat, a zařizují si život i jednání dle nejasných hesel a zcela zevních hledisk.

VZNIK A PODSTATA OTÁZKY ŽENSKÉ.

Přehled o vzniku a podstatě ženské otázky je znesnadněn tím, že v moderních úvahách o tomto problému nebývá všude časně odlišováno od věčného. Veškeré životní a pracovní podmínky žen se rozhodně změnily zcela určitým vývojem dějinným. Ženy byly ze starých řádů vytrženy a octly se před požadavky zcela novými: to dalo podnět, aby postavení jejich

ve společnosti bylo od základů zkoumáno a práva i povinnosti znovu vyšetřeny a stanoveny.

Prvním rozhodným nárazem doby byl prostě rozvoj průmyslový, jenž hospodářskou výrobu vytlačoval z domácnosti krok za krokem, dal ji napřed řemeslům a potom továrnám a přinutil ženy, aby buďto šly také za průmyslem a domácnost opustily, nebo zůstaly bez chleba a bez práce. Čím více si ženy tímto nuceným výběrem uvědomovaly duševní, mravní i sociální bídu, již měl nedostatek životní práce v zápětí, tím energičtěji dožadovaly se povolání mužských, mužského vzdělání i svobody. Proti tomu však byla od mužů nahozena otázka, zda ženy touto rovností nepozbudou ženské svéráznosti, jež je nezbytná kultuře i domácnosti: žena patří do domácnosti a nikoliv do povolání mužů! Na to odpovídaly ženy, že je, mírně řečeno, prahloupý vtíp, doporučovati ženám domácnost, když přece poměry hospodářské a jiné okolnosti životní téměř polovici žen z domácnosti vylučují a donucují, aby si vydělávaly chleba samy. Za obvyklým vychvalováním domácnosti vězí také velmi nízké pojmání ženy: nehledí se na ni jako na lidskou osobnost nýbrž pouze jako na temnou bytost pohlavní, jež nemá duševního určení ani důstojnosti*): toto pojmání lze vyléčiti jenom vzory žen

*) Jednostranné vychvalování povolání mateřského dohnalo ovšem mnoho žen do stejně krátkozrakého přeceňování povolání mužských. Zmíněné jednostrannosti zastávají se ostatně nejen mužové, nýbrž také mnohé ženy, jež vychvalují mateřskou, jakoby byla jedinou cestou, na které se vybavují nejvyšší vlastnosti žen. Je však bez odporu nedůstojno, nejvyšší zdokonalení lidské osobnosti spojovati v takové míře s vyplněním určení přirozeného a činiti takto závislým na náhodách zevnějších. Jistotně smíme více tomu tvrditi, že ženy, jež

samostatných a s vlastním povoláním, jež by dokázaly skutky i životem, že žena není nijak pouhou otrokyní svoji přirozenosti. A co se týká vníkaní žen do povolání mužských, nezničí se tím ženská svéráznost, nýbrž rozšíří spíše svoji působnost — a domácí působení žen může vyšším vzděláním ducha a větší samostatností jenom získati.

Nutností práce žen přišly k rozboru veškeré základní otázky žen. Pokud jsou požadavky žen přijatelný? Kde je nesporné právo — kde jsou požadavky upřílišněny?

OPRÁVNĚNOST HNUTÍ ŽENSKÉHO.

Musíme si především ujasnit, jak daleko mohou všechny zde načrtnuté požadavky žen odvozovati své právo z určitých věčných a časných nutností kulturního rozvoje. Křesťanství, že spásu duše učinilo střediskem a osobní svědomí pak základem života, a že duševní určení lidstva nadřadilo účelům pouze přirozeným, stalo se největší hybnou silou, osvobozující jednotlivce od poručnickování lidí a temné služebnosti pohlavní. Po celá století nepozovaně přetvořovalo odporující řády společenské kvasem, jenž působil pomalu, ale byl nezničitelný, a dospělo nyní

potřebují mateřství, aby dospěly duševního zdokonalení, nebudou také ani jako matky msti vnitřní svobody a vyspějí k mateřství pouze přirozenému, jež se nadobro rozplývá v sebeckosti rodinné a charakter i schopnost lásky dokonce daleko více zúžuje a zabraňuje, než podporuje a očišťuje. Kromě přirozeného určení žen jest ještě celá řada povolání, která dle zkušenosti umožňují nejvyšší rozkvět osobnosti ženské a vytvářejí dokonce mateřskost ještě hlubší než bývá mateřskost, probuzená přirozeným povoláním mateřským, jež se vždycky obírává pouze »vlastním tělem a krví.«

konečně také k životním podmínkám žen, aby také zde společenské formy a názory uvedlo v soulad se svojí hlubší pravdou. Veliké a silné povahy ženské také v minulých staletích zachovaly vítězně věrnost svému duševnímu určení — nyní běží o to, umožnit samostatnost také slabším, a ženskou důstojnost důstojněji chránit opravou zastaralých názorů i odstraněním mužských výsad.

Nutnosti doby podporují tento rozvoj. Čím součinnost společenská stává se spleťtější, tím více iniciativy a svézodpovědnosti musí se vytvářovati v jednotlivcích. Poručníkování je ochromování individuální síly. — Pouze osvobození jednotlivci jsou duševně i mravně dostateční k vyšší službě sociální. Úcta k lidské důstojnosti pracujících je také hospodářsky základní podmínkou vyšší výrobnosti. »V malém, které řádně konám« praví Vilém Meister, »vidím obraz všeho velkého, jež se ve světě řádně vykonává«. Abychom však malé vykonávali řádně, konali a vykonávali je ve spojení s velkým, musíme napřed pochopiti plán celku a propracovati se k vyššímu vzdělání a samostatnému rozhledu. Rozšíření práv, vzdělání a zájmů není proto ještě útekem od malého, nýbrž pouze cestou ke konání malého v duchu velkého. Takové spojení nejmenšího s celkem je právě podstatou toho, co nazýváme »sociálním«. I nejnepatrnější činnost má dosah tak nesmírný, má takovou hojnost vztahů k životnímu celku, že může požehnaně působiti jenom tehdy, když vychází s největších hledisk. Tak splývá emancipace se službou sociální.

Tyto úvahy platí také o domácích povinnostech ženiných. Jak může nedospělý člověk vychováti jiné

k dospělosti? Jak může připravovat děti na svět a život, když světa ani života nezná? V Americe najdeme často jeden z nejkrásnějších poměrů, v Evropě v této formě velmi vzácných: totiž důvěrnou kamarádství matky s dospělým synem! Jak nedocenitelný význam má pro mladého člověka v kritických letech životních právě taková důvěrnost se zralou ženou! To je ale možno pouze tam, kde ženy vychovávají jako úplně rovnocenné mužům, kde manžel dává dětem příklad nejvyšší úcty k ženě a žena se naučí udržovati stejný krok s mužem také duševně. U nás se bohužel velmi často přihází, že syn už v tak zv. klackovských letech od matky se emancipuje a jde temnými cestami vlastními, omlouvaje se: »ach tomu maminka nerozumí pranic«. Jak důležité, aby maminka něčemu rozuměla! Souhlasím se Schillerem: »Ani církev, božství dcera, nezná nic vyššího, než matku se Synem!«, ale my si ještě dosti dobře neujasňujeme, jak právě nejkrásnější a nejtrvalejší poměr matky k synu tak velice bývá závislý na tom, aby žena byla povznesena k plné důstojnosti samostatné osobnosti duševní. Tak těsně souvisí právo žen a povinnost matek.

Osvobození žen od jakéhokoliv poručnickování má ještě jiný sociální význam: právě ženská svéráznost tolik nezbytná pro doplnění mužů a obohacení celé kultury, potřebuje ovzduší úplné rovnoprávnosti a samostatnosti, aby se mohla nerušeně rozvíjet a utvrdit. Poručnickování svéráznost porušuje. Ženská svéráznost nivelisuje se nejhůře tím, že ještě dnes tolik žen žije duševně z toho, co si vypůjčují od mužů, t. j. že v základních životních názorech nemají důvěry v právo

svého vlastního hlasu vnitřního. Tím se také mužům odebrává možnost, opravovat správně svoji jednostrannost, mezi oběma světy není pravého oddání ani vzájemného doplňování.

Tolik o povšechném kulturním a sociálním významu ženských snah o větší samostatnost a vyšší vzdělání ducha. Jak bylo již naznačeno, projevují se tyto snahy především požadavkem, aby povolání mužské stalo se ženám přístupným, a aby se změnilo postavení jejich manželské. Co do účastenství žen v povoláních životních, to o mnohém povolání můžeme mít jistotně své zvláštní mínění, ale bezpodmínečně musíme připustiti, že svobodným a nezaměstnaným ženám je spořádané povolání životní nezbytno — a to tím více, že tu vlastně běží o znovudobytí starých práv, o něž byly ženy oloupeny průmyslovým rozdělením práce. Poznání, že pravidelná intenzivní práce a pevné i účelné povolání jsou pro charakter nezbytny, platí přece zrovna tak pro duši žen, jako pro duši mužů. John Stuart Mill ve spise o nevolnictví žen upozorňoval právem na to, že zlo nezaměstnanosti žen neřádí jenom mimo manželství, nýbrž také v manželstvích, v nichž ženy už nerodí a s výchovou dětí jsou hotovy a nyní jsou odsouzeny více méně k nečinnosti a nechávají ladem ležeti tolik ušlechtilých sil... »... běží o ženy čtyřiceti- nebo padesátileté, které by svou znalost života a dovednosti výchovné, jichž nabyly v rodině, mohly po vhodném studiu upotřebit v rozsahu velikém... Ale nemluvíme nyní o tom, že by společnost takových služeb potřebovala, nýbrž jenom o smutném a bezúčelném životě, k němuž ženy jsou odsouzeny, poněvadž je

jim zabráněno, upotřebiti nabyté praktické způsobilosti, vésti jiné«.

Co se týče toho, jak myšlenky o osvobození žen uplatniti v poměru manželů, je především jisto, že dodnes jsou oprávněny žaloby, které John Stuart Mill ve zmíněném spise svého času vedl na muže — postavení žen označil za poslední útočiště, které v moderní společnosti zbylo poručníkování a právu silnějších. Ba, čím více ze společenského života morálka panská se zatlačuje, tím více pokouší se mnoho mužů, »vyžítí« svoje pudy moci v rodině a roztahovati se s bezmeznou nenuceností a naivní sobeckostí a přijímati veškeré oběti milostivě a bez díky. Tento druh mužů poznáme hned po tom, že není u nich hlubší rytířskosti a sebevlády, a také po nafoukané sebejistotě ve vystupování, která je pravým opakem ušlechtilého vzdělání. Už takové projevy nekultivované mužnosti ukazují, jak základním dobrodiním pro kulturu mužů je, povznést ženy k úplné rovnoprávnosti a k plné důstojnosti duševní osobnosti. Slova básníkovy: »nenech nikoho otročiti, nebo budeš otrokem sám« platí obzvláště o poměru manželském. Muž, který v životním poměru manželském udržuje názory, které zajišťují výsady jeho přáním, potřebám a choutkám a navykají samozřejmým nárokům na obsluhování — ten pozbývá nejlepší důstojnosti muže, jež se projevuje právě přísností k sobě a bdělou pečlivostí o slabší. Muž opravdový měl by proto vésti svatou válku se všemi zjevnými i utajenými výsadami mužů: svou mužnost projeví tím, že bude výsady dávat i nikoliv přijímat. Ustupky sobě trestávají se nejkrutěji na tom, který si je povoluje: nízké pudy vybuchí bez překážky všemi směry a spoutají

vyšší přirozenost. Tak mstí se nevolnictví na zemi. Muž, který trpí nedospělost ženy třebaš jenom ve formě nejnepatrnější, olupuje sebe o největší blaženosti obcování duševního a vespolečné výchovy k životu vyššímu. Ve vzdělaných rodinách anglických je žena velitelkou domu — v Německu a ve Švýcařích bývá střediskem muž: nikdo by ale netvrdil, že by toto velitelské postavení prospívalo jeho hlubší kultuře, a také nebylo slyšet, že by mužové angličtí svou rytířskou služebností byli utrpěli na mužnosti, nebo že by se ženy počtami byly staly neženskými. Naopak: /vědomím plné zevnější důstojnosti a rovnoprávnosti nabývají ženy nejjistěji vyšší služebné pokory a moudré poddajnosti, jimiž se přirozenost ženská nejkrásněji rozvíjí, jichž ale nejsnadněji pozbývají tam, kde musejí s nevychovanými muži bojovat o nejzákladnější svoje práva. Mill pronesl kdysi náhled, že společenské obrození lidstva nezačne, dokud nejzákladnější všech společenských poměrů, totiž poměr mezi muži a ženami, nebude státi na stejné spravedlnosti a dokud mužové se nenaučí, nejsilnější své náklonnosti sdíleti s bytostmi, vzděláním a právy rovnými sobě. A je nepochybné, že každý poměr, v němž se uplatňuje dosud právo silnějších, nezbytně porušuje charakter a tím také všechny životní formy společenské. Výsadní postavení mužů v manželství je semenišťem mužské umíněnosti*)

*) Tento účinek vyvází se jenom v hlubší pospolitosti rodinné tím, že muž sám sklání se před něčím vyšším a své postavení nepovažuje vůbec za výsadu osobní, nýbrž za nezbytný výkon v zájmu posvátného řádu. V tomto náboženském řádě života rodinného se však udrželo příliš mnoho zbytků pohanství, v němž byl muž pánem ženy, a příliš mnoho válečnické svévole, již lze vymástiti jedině odstraněním všech mužských výsad v právech i mravech.

a překážkou vyšších řádů společenských. Prává pospolitost začíná teprve tehdy, když se musejí sjednotit dvě rovnoprávné vůle. A čím svobodnější je rozvoj svéraznosti, čím zabezpečenější je u obou stran osobní smýšlení o životě, tím vzácnější a hojnější bývají výkony pospolitosti. Dobrovolná úcta k právům jiných je nejvlastnější základ sociální kultury — a manželství by mělo býtí nejušlechtilejší vychovatelnou takové pravé vzájemné služebnosti. Už Euripides projevuje takové vzájemné podřadění ústy jedné ženy v Trojánkách: »Věděla jsem, kde jemu patřilo vítězství nade mnou a kde mně nad ním«.

Z předchozích úvah vyplývá nejdůležitější a nezbytný požadavek, opřítí se vši silou všelikému poručníkování nad ženským pohlavím. Na této půdě měli by se sejítí přívrženci i odpůrcové ženského studia, volebního práva žen a jiných snah ženských. Člověk může býtí nejvášnivějším odpůrcem všech těchto novot, může je považovati za poškozování ženskosti, rodiny i kultury a přece si zásadně odpírati, souhlasit zde s nějakým poručnickovým zákazem. Čeho nelze zabrániti svobodnými protidůvody, musí býtí vyvráceno praktickým pokusem.

Následující úvahou bude pronesena a odůvodněna řada námitek proti určitým tendencím ženského hnutí. Bude dokázáno, že snahy žen nejsou upřílišně reformatorské, nýbrž nedosti reformatorské, t. j. že ženy se ukvapeně spokojují tím, že by směly jako rovnoprávné sáhnouti po vzdělání a povolání mužů. Není však nejvlastnější a nejvýznačnější emancipace žen obsažena právě v protestu zralé a vědomé ženskosti proti modernímu rázu práce a vzdělání? Teprve tímto

vníkly by skutečně ženy samy do povolání mužů, kdežto všechno ostatní je přece jenom vníkaním povolání čistě mužských do světa ženského? Nebo není bezpodmínečné přijetí pracovní i vědecké kultury mužů vsutku zase triumfem mužského poručnickování s celou neodolatelnou silou jeho suggestce? A není toto prosté zařadění žen do civilisace mužů snad »největší nevolnictví žen«? A konečně: zda nevrátí mužům dobrovolně a nemusejí snad vrátit největší část přístupných oborů právě ženy osvobozené, až poznají hlouběji svou sílu?

POVOLÁNÍ A VZDĚLÁNÍ ŽEN.

V posledních desíletích poohledly se ženy v mnohých povoláních mužských. Ne bez velikého sklamaní: práce moderní znesnadňuje lidem každý živý poměr k bližším i k životu. Pracující stává se článkem vysoce vyspělé techniky, byrokracie nebo vědy, a přidělená práce odvádí po většině daleko od bezprostřední lásky a zkušenosti. Přirozenost žen netáhne za práci abstraktní, nýbrž konkrétní, táhne za tím, co Ruskin nazývá duchem nekonečně rozmanité a nekonečně platné pomoci. Proto by ženy měly soustřediti veškeré síly, aby vytvořily a vyvrcholily povolání, jež jsou takřka rozšířenou mateřskostí nebo sesterskostí: totiž povolání osobní obsluhy, vedení domácnosti, výchovy, ošetřování a všeliké duševní, mravní a sociální pomoci. Ze všech těchto povolání bylo v novější době nejvíce znevážněno povolání, obstarávající domácnost — mluví se opovržlivě o oprašování a spravování punčoch a t. d., zasahují tím jistotně všelijak zaměstnávané, zahálčení v mnohých domácnostech, ale přehlížejí, že

skutečná a celá obsluha domácnosti, jsouc pojímána i studována s chutí, duchem a láskou, je životní úkol, který vyžaduje veškeré schopnosti člověka a obsahuje jistotně daleko více vnitřní vzdělávací síly než veškerá povolání učená.

Většina lidí se zcela mylně domnívá, že povolání vzdělává tím více, čím výlučněji se obírá předměty duševními. Ve skutečnosti však nejvyšší vzdělávací sílu mají povolání, která snázejí ducha se světa abstraktního, aby byl všudy přítomen a prostupoval konkrétní jednání lidské. V tomto smyslu doporučoval už Pestalozzi domácí práci ruční jako prostředek, vychovávat ducha-přítomnost a rozvahu. Práce ruční je zároveň prací duševní, jestliže ji vedou a ochraňují síly duševní. Pravé vzdělání je »přítomnost ducha«, a všechno, co ducha navádí, aby ochraňoval a produševňoval každodenní práce naše, vzdělává měrou nejvyšší.

Je sotva třeba ukazovati, kolik hlubokých zušlechťujících sil vybavuje především také osobní obsluha a péče rozličných stupňů kolik tu třeba trpělivosti, taktu, soucitu a sebezapírání, aby se vyhovělo rozmanitým individuálním potřebám a kolik tu příležitostí, poznati lidí a život! U těchto velmi nemoderních pravd buď již ještě důrazně upozorněno, že láska sloužící vzdělává k pravé moudrosti mnohem jistěji, než pouhé abstraktní přemýšlení a zkoumání; výchova k lásce, odporující naší nepokojné sobeckosti a svéhlavosti, a upevňující naši sebevládu, má také podivuhodně osvobozující i oživující vliv na naše myšlení, a osvobozuje je z tyranství těsného já a slepých jeho přání, vášní i ztrnulé omezenosti. Nemaje lásky, myslívá člověk vždy krátkozrace. Vždyť nemůže povznést se na vyšší

stanoviska, protože nedovede se vyšinouti nad sebe a svoje potřeby a nabytí vyššího rozhledu. Zná pouze to, co se týká jeho samého. Ba ani sebe nedovede pronikavě poznati — neboť poznání sebe vyžaduje zapírání sebe. Jedině láska činí naše myšlení všeobsáhlým, prostupuje jím všechny nejrozmanitější podmínky a potřeby lidské, kdežto u lidí, k lásce nevychovaných, bývá myšlení více nebo méně teorií sobeckosti nebo úzkoprsosti nebo projevem jednostranných a neživotných abstrakcí. Odtud veliká duševní zralost v myšlení mnohých žen, jež si vytvářejí myšlenky v životě osobního sloužení a slouží promyšleně —; odtud veliká duševní nezralost u mužů, kteří stojí na výšinách vědy a přece ve vlastních otázkách moudrosti smýšlejí a mluví jako veliké děti.

Kdo neucítil už mohutné mravní moci žen, které školou každodenního sebepřemáhání a vše produševňující pečlivosti vyspěly k docela velikému slohu života a názorů životních?

»Syn člověka nepřišel, aby mu bylo slouženo, nýbrž aby sloužil.«

Tato slova Krista, umývajících učenníkům nohy, mají hluboký smysl pro celý náš problém: Nejvyšší přichází k lidem v podobě služebníka, ukázat, že pouze sloužením může dospět k Nejvyššímu.

POVOLÁNÍ DOMÁCÍ.

V následujícím bude pojednáno o několikero vyhlídkách domácího povolání žen. Všimněme si napřed nejjednoduššího stupně — služby, »pomocnice v domácnosti«. V úvaze o sociální otázce jsme viděli, že se dříve nebo později dořijeme, jak dcery z tak zv.

lepších rodin budou vracet se zpět do služeb osobních. A to následkem vzrůstajícího se technického ulehčování nejhrubších prací, jakož i následkem společenského zlepšení veškerých podmínek pracovních i odpočinkových. V Americe vidět už začátky tohoto vývoje. Velmi bychom se mylili domnívající se, že soustřeďující technika zruší kdysi jednotlivé domácnosti a nahradí velikými domy společenskými. Stanovisko co největší úspornosti bude omezeno, jakmile narazí na dobra vyšší. Velkovýroba nenahradí nikdy pečlivé lásky a přispůsobení se potřebám jednotlivců. Už stále rostoucí porušování potravin povede daleko spíše k tomu, že si domácnosti jednotlivců znova dobudou oborů, jež byly už svěřeny průmyslu. Proto v budoucnosti nijak nevymře tak zv. práce domácí, v jistých oborech uhne centralisaci, za to však oživne tím mohutněji v oborech jiných, třebaže bude klásti jemnější nároky na vyškolení technické, na mravní výchovu a duševní pružnost pracujících a pomáhajících.

Je věcí žen, aby pochopily tyto potřeby a stále prohlubovaly ženské vzdělání pracovní a pro domácí povolání získávaly nových sil pracovních na základě produševněného pojmání práce. Proč by nebylo možno, aby se po příkladu organizace sester červeného kříže, vytvořila také svobodná organizace »sester domácí práce«, jež by po všech členkách žádala průkaz určitého vyššího vyškolení v pracech domácích, ale za to zajišťovala vyšší plat a lepší podmínky pracovní?

Kromě těch, které tuto službu činí základem své existence, je dnes ještě hojně dcer, jež nejsou odkázány

na povolání, ale přece cítí zlo zaměstnaného zahálení, hříčkové činnosti a své polovičatosti, a zřetelně poznávají mravní význam přísné, spořádané práce a dokonalé znalosti v některém oboru. Jakým vykoupením by bylo těmto dcerám, kdyby místo obvyklého pohrávání se vzděláním, místo sportu a často také místo akademického studia, naučily se opravdu solidně a odborně (snad také srovnávacími studii v cizině) vésti domácnost a konaly potom mimo dům otcovský praktické služby jako pomocnice domácích paní, jako vychovatelky nebo dokonce jako »dívky pro všechno« — kdyby měly doma příliš málo práce a mohly beze škody odejít. I kdyby nemohly z domova odejít, našla by se často ještě střední cesta: poloviční výpomoci, mohly by totiž pomáhati v cizí domácnosti, v níž je hospodyně nemocna, přetížena nebo na výdělcích mimo svou domácnost! Dělati zde pořádek a udržovati, vychovávat děti k tomu, aby matce pomáhaly, starati se o zdraví, čistotu a vkusnost — kolik tu příležitosti, rozšířiti svou znalost lidí, rozhlednouti se v nových poměrech a cvičiti se, zacházeti s lidmi! Kolik požehnání mohly by přinášeti takové dobrovolnice, jež by jinak na svém charakteru utrpěly zrovna škodu, kdyby měly příliš mnoho volného času!

Hilty dává mladé dívce v »Nových dopisech« návrh tohoto smyslu:

»Kdybyste na př. denně jednou nebo jenom několikrát v týdnu docházela k chudé rodině, v níž je mnoho dětí, a dohlížela, jak se jim daří, a pomáhala utrápené ženě poklízet nebo nakupovat, nebo bavit děti a vyučovat, byla byste tím více uspokojena než

koncerty a duchaplnými přednáškami... Znal jsem dívku z chudiny, nebyla nikdy za svého života na pravidelné službě, ale byla vždy pohotova, docházeti z domu do jiných domácností a za nepatrnou mzdu vypomáhati ve věcech, jež byly silám jejím přiměřeny. Konečně věděl v okolí kde kdo, že kde třeba, lze dostat dívku ku každé výpomoci na dny i na týdny, a že všude pracuje co nejlépe a nejvěrněji. A o tuto nepatrnou dívku, jež za života asi nikdy nepomyslela na lásku a vdavky a ještě méně na nějaké »životní požitky«, když zemřela po dlouhém a užitečném životě ve službách všech, bylo více truchleno, než o nejvýznačnější osoby kraje.«

Je jisto, že dnešní móda, opovrhovat domácím povoláním žen, souvisí co nejtěsněji s našimi nesprávnými pojmy o vzdělání a »kultuře osobnosti«. Pozbyli jsme zraku pro nejjednodušší pravdy psychologické. A nemáme pro samé abstrakce ani zdání, jak domácnost, jsouc obstarávána charakterem, duchem a láskou, zabírá veškeré vyšší síly duše a rozvíjí.

Naše hospodyňské školy jsou na nejkrásnější cestě, učiniti tuto pravdu základem své výchovné činnosti a vyspěti takřka ve vysoká učeliště činné lásky a ukázati, jak lze z kuchyně, od dětí, od poklizení a od stolu rodinného vnikati dle chuti do věd i do filosofie a míti při tom nenahraditelnou přednost, že můžeme vědění spojovati bezprostředně se životem. Ze jsou velmi prospěšny chemie, fyzika, zdravotnictví, dietetika a jisté základní vědomosti z lékařství (zvláště v nemocích čivových) je zřejmo už předem; služebnictvo nás zavádí do otázky sociální, výchova dítek do psychologie a vychovatelství do otázek mravních i nábo-

ženských. Také po stránce praktické lze se vzdělati co nejvšestranněji kursy pro domácí ošetřování nemocných, pro obdělávání zahrady a pro ruční zručnost v nejširším smyslu. Všechny tyto praktické kursy nutí zase k doplňkům theoretickým. Toto »studium domácnosti« zavádí také do esthetiky: vzdělává vkus studiem pravého umění a uměleckého průmyslu a t. d. Ale zůstane vždy nejdůležitějším, aby sebestudiem a vyhledáváním vhodných příležitostí vnitřního povznesení duch Marty byl vzděláván duchem Mariiným: abychom se povznášeli k vyšším dobrům duše a naučili hleděti na život s jejich výšin, abychom vždy zřetelněji si uvědomovali, že všechno je postaveno na písku, co zanedbává spásu duše a podřizuje ji věcem vedlejší, a pochopili, že starost o duši je nejušlechtilejší zdravotní věda, že šetřnost bez lásky a milosrdenství činí peníze kletbou, že pouhá pořádnost bez duševního života vede ku ztrnulosti, že přepych a esthetika mohou vychovati vnitřní sesurování zrovna tak, jako je vychovává kult hrubého a holého hmotářství. Pro pravou vědu o domácnosti není nic důležitějšího než ujasniti si, že veškerá hospodynská zručnost bez hlubšího vzdělání duše a duševního uvědomění slouží leda duševní smrti: hospodaření slouží lakotě, zdravotní věda — změkčilosti, umění kuchařské — požívatosti, pořádek — sobeckosti, dovednosti krejčovské — ješitnosti, výchova — zdání a všechno dohromady slouží sesurování a znepřátelení všech účastněných!

Vedle povolání domácího*), jež po stránce vzdělávací

*) Domácí povolání žen se velmi slibně rozšiřuje ve Švýcarsku, a sice hostinci a léčebnami, jež založily dámské spolky a vyloučily veškeré

může se stále prohlubovat a zabezpečovat a duševně rozšiřovat do nekonečna, jest ještě celá řada povolání jiných, jež jsou ve smyslu docela zvláštním přiměřena ženským vlohám a mohou býti rovněž vybudována a produševněna. Jsou to povolání ošetrovatelská a vychovatelská v nejširším smyslu. Patří k nim povolání lékařské, ošetřování nemocných, opatrování sirotků, starost o chudé, výchova pečlivosti a veškerá odvětví povolání vychovatelského, zvláště ovšem vytvoření charakteru.

POVOLÁNÍ OŠETŘOVATELSKÉ.

Co se předně týká ošetřování nemocných, bylo by také zde záhodno, aby služba Marty více byla povznesena k službě Marie. Aby se ošetřování nemocných přivedlo ještě více v soulad s duševními i duchovními potřebami lidí a těmito potřebami bylo inspirováno, mělo by největší důležitost, hlouběji promysleti veškeré jeho zodpovědnosti i příležitosti, a osvětliti požehnání, jež z něho mají ošetřující sami. Bylo by navázati na moderní hlediska i zkušenosti duševního léčení a co nejbědlivěji si všimati duševního vlivu a vlivu celé osobnosti ošetřujících na nemocné a vlivem tímto vychovávatí sebe — ba rozšiřovati své vzdělání duševní. Jedinci nemusejí vždycky vyčkávat až na veliké reformy, které uvádějí do pohodlných kolejí a

líhoviny. Vedou je vzdělané ženy, správu i obsluhu mají jenom ženy, zpropitné bylo nadobro odstraněno a tím nabyla celá obsluha rázu domácího. Zde byl takřka ze střediska ženské síly, z domácí pečlivosti a něhy podniknut první výpad do nepřátelského území líhovin a neplechy s číšnicemi — jistotně slibný to výboj pro povolání žen.

všechny povinnosti předpisují —; každý může svoje povolání reformovat bez průtahy, bude-li zvnitřňovat svou práci a zjemňovat cit zodpovědnosti. Zvnitřněné a produševněné ošetřování nemocných je nejušlechtilejší ze všech povolání lidských, poněvadž se obrací na nejušlechtilejší vlastnosti lidské. Nemocnice jsou vysoká učeliště útechy a nesobeckosti. Člověk zaslíbený doufá, že sobeckostí nadlidsky rozšíří svoji osobnost, kde ji však opravdu rozšířiti, ne-li v bezsenných nocích slitování? O ženách, které slouží v pravém duchu Mariině a službu svou stále prohlu- bují, platí slova, jež Tennyson věnoval ženám nejvyšším: »Prostá jenom hlína z prosté země, prohně- tená Bohem a slzami andělů zjemněná v dokonalou formu ženy!«

Kdo si zpřítomní, kolik tu třeba působit v malém i velkém, kolik vnitřní pomoci a léků poskytuje vůbec osobnost, od sebe opravdu vysvobozená a ve vyšším ustálená, třebaže nepromluví ani slova, ten pocítí, že jsme teprve v začátcích pravého ošetřování ne- mocných. O velikém pedagogu renaissance Vittorinu de Feltre se vykládá, že uzdravoval nemocné pouhým výrazem obličeje. Zrovna na př. v dětských nemoc- nicích je dosud mnoho neupotřeбенých příležitostí, posilovati duši.

Pravá ošetřovatelka musí se zabloubat do myšlenky sesterského pomáhání, musí ji zcela pochopit a pro- myslit a pak teprve bude opravdovou sestrou ošetřo- vatelkou i v jednotlivostech. Musí nejen své chování k nemocným, nýbrž také ostatní lidské vztahy pro- stoupiti duchem ochotné trpělivosti a nezištné péče. Každé slovo, promluvené v ostatních pracovnách

domu, patří také do ošetřování nemocných; každá povolnost k sobě a každé přemožení sebe vytváří výraz obličeje, má vliv na její hlas, rozhoduje o působnosti duševních sil jejích a tím také o hlubších účincích jejího ošetřovatelství. Její styk s lékaři, plný skromnosti ale nedotknutelné důstojnosti, má nejenom velikou výchovnou působnost na nevychované a koкетné mladé muže, nýbrž je přípravou a školou jejího ošetřovatelství, poněvadž každý pokrok v síle duševní má moc vyzařující. Býti milosrdnou sestrou přecitlivělých, rozčilených, těch, kteří se nedovedou ovládati, nemyslí a jsou pánoviti — utišovati jich, šetřiti, zaháněvati, strpěti a obracet, toť dokonalá sesterskost, dokonalé povolání ošetřovatelské. Obor lásky je nevyčerpatelný — láska nikdy nepřestává. A kdo by nepracoval raději pro celistvost nežli pro polovičitost? Co do organisace ošetřovatelství bylo by ještě podotknouti, že by se vedle vlastního, životního povolání ošetřovatelského, mělo dáti ještě daleko více příležitosti k volnějšímu ošetřování nemocných, a tím spíše, že je stále velký nedostatek ošetřovatelek z povolání, zvláště u chudšího lidu. Dívky, které se v tomto oboru vycvičily, ale potom se zase vracejí k rodičům, měly by se uvolit, zdarma nebo za peníze chodit obsluhovat nemocné na hodiny, na dny nebo na týdny a připojit se v té věci buďto ku spolkům, které se starají o domácnost, nebo utvořit volnou ornanisaci, jež by mohla být ve spojení s organisacemi z povolání. Proč by ostatně nemohly také studující dívky strávit část prázdnin jako ošetřovatelky v léčebných ústavech nervových, zvláště, jsou-li odkázány na vedlejší příjmy?

POVOLÁNÍ VYCHOVATELSKÉ.

Učitelství pozbylo za novější doby u žen mnoho přitažlivosti, poněvadž příprava i vyučování samo byly stále zatěžovány spoustou abstraktního vědění. V minulých dobách byla výchova domácí daleko více střediskem lidského vzdělání než dnes, tím vliv žen nabýval sám sebou velikých rozměrů; dnes abstraktní vzdělání rozumové zabírá mládeži téměř veškeren čas; a proto ve výchově převládá také vliv mužského rozumu. Učitelských sil ženských vtáhl sice do moderní školy rozumové veliký počet — ale dosud přejímaly účel a pomůcky vzdělání přece jenom od mužů, neuplatnily ve škole pedagogiky ženské a nedoplnily jednostrannosti vzdělanostních cílů a směrů mužských. A právě tato protiváha měla by býti vlastním úkolem vychovatelské činnosti žen. Proti výchově k vědě měly by se zastávati výchovy k lásce, a oživit a zreformovati celé vzdělání. Jako na př. ústav Pestalozzi-Froebelův v Berlíně začíná domácností, ošetřováním dětí a dětskými zahrádkami a veškeré vzdělání ženské mládeže navazuje na výchovu k práci a přivádí tím mládež v nejtěsnější spojení se služící zaměstnaností a skutečným životem, a z tohoto střediska konkrétní ženskosti podává celé výchově nové metody na spojení vědeckého vzdělání se životem — tak by měly ženy povznášeti svou vychovatelskou práci vždy víc a víc k uzavřenému a cílevědomému protihnutí proti jednostranné vládě mužů v oboru vychovatelském. A sice především tím, že by v hořejším smyslu metodiku ženských škol pokračovacích a hospodyňských povznesly k nejvyšší technické, mravní a vychovatelské

dokonalosti a dávaly takto stále většímu množství rodičů podnět, považovati takové ústavy za vlastní vyšší zakončení vzdělání svých dcer. Odtud budou pedagogické metody výchovy práce, a spojitost i rozšířeného vědění s konkrétními účely práce vnikat také do velké části vzdělání mužského, především do pokračovacího vzdělání pro praktická povolání (venkovské pokračovací vyučování naváže na př. na zahradnictví).

Ba i v rámci dnešní abstraktní školy vědomostní naskytají se rozmanité příležitosti, vzdělávati hlouběji duši a dávati praktická povzbuzení — je opět zvláštní věcí ženských sil učitelských, aby se cvičily a vzdělávaly, právě takto produševňující mravně celé školství. Čím více dovede učitelka působiti na duši a charakter a podřídit rozumové učivo vzdělávání svědomí, tím více se uchrání od duševního vypráhnutí, jež bývá s abstraktním školstvím nerozlučno.

V souvislosti s tím dlužno potírati zhoubný předsudek, jakoby vzdělání bylo totožno s »vyšším« vzděláním učitelským. Nelze pochybovati, že universitní studium má pro nejvyšší stupně určitých nauk cenu nepopíratelnou a je nezbytno už proto, že je žádá stát — ale neklamejme se, pravému umění vychovatelskému se zde nenaučí: delší abstraktní studium ničí spíše naši schopnost, působiti na mládež, ubírá nám síly, jasně znázorňovati věci, oddaluje od živého života a tím už kalí nesmírně důležitou schopnost vychovatelovu, rozlišovati hlavní od vedlejšího, plodné od neplodného a všude podávati chléb a ne kamení.

Skutečného vyššího vzdělání vychovatelského nabývá se v kursech a ústavech, které vědění těsně slučují

se životem, jako shora vzpomenutý ústav Pestalozzi-Froebelův, a nabývá se ho všude, kde prýští prameny pravé znalosti života a lidí: především v literatuře náboženské a též v dílech velikých básníků, potom také pozornou četbou velikých klasiků živého umění výchovného — a konečně těsným osobním stykem s dětmi mimo hodiny vyučovací, a tento styk bývá ženám mnohem přístupnější než mužům. Čím více je člověk pobádán, aby se soustředil na podstatné věci v životě, čím více pokračuje v lásce a čím konkrétněji učí se pozorovati a chápati skutečnost, tím výše stoupá výchovná síla i vzdělání. Kéž se ženy snaží, pojímají svoje vychovatelské povolání v tomto smyslu, a zorganizují je vzornou činností ve vzorných ústavech, aby mohly odtud působiti reformně na veškeré vzdělání. Co skutečně vzdělává, to nejhluběji vycítí ženy svým pudem — a běda jim a běda i kultuře, pozbude-li tento pud víry v sebe a postoupí kultuře pouhého vědění samovládu.

K nejdůležitějším a nejslibnějším vychovatelským úkolům žen patří ovšem také, spolupůsobiti z povolání v péči o sirotky, a starati se o výchovu v nejširším smyslu. Amerika je nám v této věci vzorem. Rozšiřuje se tam stále více zvyk, svěřovati zralým a vzdělaným ženám místa »Probation officer« (zkušebních úředníků), jež jsou takřka vychovatelskými poručníky nad mladistvými provinilci, projednávají s nimi jejich záležitosti, bdí nad tím, jak žijí a pracují, dohlíďají, jak chodí do školy, a zachraňují takto ročně od záhuby mnoho nevychovaných a nerozvážných hochů i dívek. Zdokonaliti toto povolání výchovně a se zřetelem na spásu duše, a organicky spolupůsobiti s ro-

diči a soudy, jakož i se spřízněnými snahami o ochranu dětí a záchranu mládeže, má bez odporu význam velmi veliký a patří do oboru »rozšířené mateřskosti«. Vůdčími osobnostmi bylo znovu uznáno za naléhavou potřebu, ustanovovati vzdělané ženy pro vyšší službu v ženských věznicích.

SOCIÁLNÍ PRÁCE ŽEN.

Mnohé z činností dosud vzpomenutých spadají už do tohoto oboru. Neběží zde pouze o součinnost z povolání nebo volnou součinnost při opravdu lidumilném vybudování chudinství a všeliké karitativní organisace pomocné, nýbrž také o pomoc při potravních družstvech dělnických a t. d. a také o souhrn snah, jež se sorganisovaly v tak zv. sociálním »settlement«. Taková pevná střediska sociálního pomáhání jsou na to, aby domácí i vychovatelskou činnost žen takřka rozšířila a učinila kulturním činitelem zanedbaných čtvrtí a povznášejících se tříd: nikde nelze tolik studovat to, co Ruskin nazývá »zahradami královny«, jako v oborech takové sociální práce žen: totiž onen opravdu královský vliv ryzí důstojnosti ženské, jež je založena docela na mravní moci v nejvyšším smyslu, a nejvnitřnější podstatu této moci znázorňuje a osvědčuje tak, jak toho nikdy nedovedou muži a nikdy pouhé donucování a kulturně působí nevyrovnatelně. Jak ženská a jak vzácná jsou na př. slova, jež o taktice třídního boje pronesla takováto žena, zkušená residentka Hullhouse-settlementu v Chicagu: »Veškeré zkušenosti naše nás učí, že žádná otázka civilisace není tak jednoduchá, abychom její rozpory mohli rozřešit pouhým statečným rozetnutím. Je dě-

tinský názor životní, že dobro a zlo táhnou proti sobě dvěma velkými armádami, a že není nic jiného třeba, než přidati se k armádě dobrých a statečně bojovati. Život ukazuje, že právo bývá velice promícháno bezprávím a že nejčernější bezpráví bývá vždycky také na straně naší a v pohnutkách našich.« Slova antické ženy »nejsem zde, abych s jinými nenáviděla nybřz milovala« jsou vlastní vůdčí heslo sociální práce žen a zároveň heslo, které by mělo ženy odrážet od účastenství ve stranických bojích. »Lidstva důstojnost je dána v ruce vaše — chraňte ji.«

KULTURNÍ POSLÁNÍ ŽEN.

Ovoce dosavadních vývodů je: pravá emancipace žen není v tom, aby se ženy jednoduše zařadily do kulturního řádu mužů. Nejsilnějšího rozvoje sil a tím i největší moci a svobody dosáhnou ženy spíše jenom tehdy, zorganizují-li svými nejvlastnějšími vlohami a v nejvlastnějším svém působišti nová povolání životní a střediskem svého vzdělání, svého učení a práce učiní to, v čem muži zůstanou navždy pokolením slabým: totiž lásku, která nehledá, co je jejího. Ženy se mají jistotně učit od mužů, ale jenom proto, aby doplnily slabiny svojí svéráznosti, ale ne, aby pozbyly své síly. Ženy založí a udrží svou pravou samostatnost vůči mužům jenom zachováním, vzděláváním a osvědčováním této svéráznosti.

Francouzský filosof A. Comte pojednává o tom jak obroditi lidskou společnost, pronesl myšlenku, že by pohlaví »aktivní« mělo býti ve vyšším smyslu vedeno a inspirováno pohlavím »affektívním« — za to by se však ženy měly podřídit mužům v zevnějších

věcech životních. Toto podřízení považuje za tolik důležitou právě proto, poněvadž politická činnost svými vášněmi a denními zájmy ničí klid a bezpečnost svědomí, jež jediná by mohla uchrániti nejvyšší dobra lidí. Stejný názor je také podkladem druhého dílu Goethova Fausta. Faust jako neunavný inženýr není nijak vlastní rozřešení problému lidstva; největší zločiny v dějinách světových byly spáchány od vysoko mířících a bezohledných průkopníků kultury — lidská kultura bude míti pevnou půdu teprve tehdy, až se k ní připojí, co je věčně ženského, jemnější kultura svědomí, až se věda rozumu sloučí s vědou soucitu a technika lásky s technikou vůle. Proto je stejně nezbytno pro muže, ženy i kulturu, aby se ženy co nejvíce chránily vlastní práce mužské a zároveň co nejvíce rozvíjely a produkovaly svoji svéráznost povoláními, která vyžadují nejnesnadnější a nejrozsáhlejší práce ženské. A čím více se bude ukazovati, že všechny hlubší problémy kulturní jsou vlastně problémy výchovy, problémy zacházení s lidmi a jejich dušemi, daleko více problémy »techniky« mravní než techniky politické a hospodářské — tím více bude se považovati za nezbytno, aby se vliv ženský i mužský rozdělil a vzájemně doplňoval.

Právě v politickém myšlení je základním omylem domnívati se, že volební právo, jež by jistotně nemělo být ženám zatarasováno poručníkováním, — bylo by nejbezpečnější cestou ku vlivu v otázkách veřejného života. Jak mohutný vliv měla sv. Kateřina sienská na osudy své doby! A přece ho nabyla pouze geniální silou právě nejvyšší ženskosti, jež prohledla krátkozrakou moudrost obyčejného politikaření a působila

na jednající síly se zcela pevného vyššího hlediska. Ženy budou na veřejné události nejplatněji působiti právě s pevné půdy ženskosti, jsouce dozrátý a produševněny činností v povolání opravdu ženském. V parlamentech nerozhoduje se o osudech kultury. V těch pouze rokují pro i proti o tom, co v hlubinách duše lidu už dávno je rozhodnuto. Tiché působení na veřejné mínění, živé zosobňování ducha mateřskosti a sesterskosti velkolepou karitativní prací pohlaví ženského, duševní propaganda, jež prostupuje život a kulturní práci určuje nová měřítka — toť neviditelná vrchní sněmovna, jež bude pracovat nad dolní sněmovnou průkopnické práce mužů. Vmísí-li se ale ženy do politiky stran, budou stále v nebezpečí, že podlehne ženskosti, co je v nich věčně ženského. Goethova Iphigenie jest asi nejkrásnější symbol kulturního poslání žen, nejzralejší znázornění toho, co značí pravé osvobození žen: ženy se vybaví z temné ženskosti pouze tím, stanou-li se kněžkami věčné ženskosti; ženy se vybaví z područí mužů jenom tím, budou-li nedotknutelně čistě a hrdinně důsledně zastávat se velké politiky lidskosti, aby nebyla porušena světským bojem o moc ani světskou lstivostí. Toto poslání žen měl také Goethe na zřeteli, když nadpisoval Iphigenii motto: »Veškeré nedostatky pozemské smiřuje čistá lidskost.«

ROZPORY.

V této knize měly býti kulturní otázky projednávány jenom potud, pokud souvisejí s osobním životem a způsobují nejistotu nebo rozpory. V tomto smyslu vnucuje se nám na konci těchto úvah otázka: jak by

měla jednati dívka nebo žena, která se proběře k vyššímu vědomí svojí důstojnosti a svých povinností a nejbližší příbuzní jí brání, utvořit si život dle nových přesvědčení?

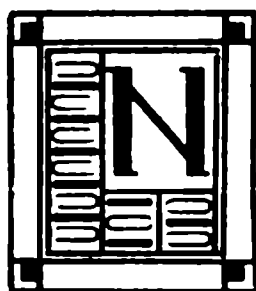
Zde lze opravdu pouze říci: kdybys měla nejkrásnější přesvědčení světa a neměla lásky, byla by's jako mřed zvučící a zvonec znějící! Nové jasnější a pevnější přesvědčení o kulturním poslání žen musí se projevovat právě tím, že prostředky osvobození jsou v souhlase s cílem a vydávají o něm svědectví. Nemá se přivaliti bouřka s deštěm, nýbrž má vzejíti slunce. Kdo chce setrást poručníkování, musí dokázat, že je zralý. Zralost je ale velkomyslnost a trpělivost. Chtějí-li si ženy vybojovati důstojnost a samostatnost, musejí svou hlubší svéráznost projevit především rázem svého boje s odpory a nedorozuměními a musejí neúprosně důsledně »věčné ženství« uplatňovat vůči válečným methodám mužů. Právě tehdy, když svoji nejvnitřnější podstatu chtějí rozvinout v povolání a poslání, musejí dokázati a osvědčiti doma, že síla, která hojí, pomáhá a vychovává, dosahuje více než síla, která zasazuje rány a odpory překonává násilím. Kdyby to nebylo možno ani v nejužší společnosti životní — nebylo by tím dokázáno, že princip ženský nemá práva na práci kulturní?

Zeny musejí dosvědčiti živým příkladem, že energii možno sloučiti s láskou, ba že nejvyšší a nejúčelnější energie bývá vždy samá láska. Je snáze lámati a ubližovati než přeměňovati a smiřovati. Pečlivost vyžaduje více vůle než bezohlednost, pieta více kázně v řeči a posunu než tvrdá sebejistota, velkomyslná a shovívavá jemnost srdce vyžaduje více vnitřní síly a zra-

losti v přesvědčení, než náruživá umíněnost. Jistotně bývá v životě mnoho vážných příležitostí, že se charakterní člověk nesmí k vůli ohledům lidským zpro-
nevěriti svému přesvědčení. Věrnost nejvyšší pravdě je důležitější, než poslušnost a ohledy na lidi; neboť také veškeré svazky lidské jsou konec konců bezpečny jenom v oné vyšší poslušnosti. Proto také praví Kristus: »Kdo neopustí otce i matku pro mne . . .« Ale důraz je na slovech »pro mne«. Je třeba opravdově se zkou-
mat, zda-li nedohání k takovému rozhodnutí ješitnost, sobeckost, vlastní nesnášenlivost a neláska. Zda-li jsme vykonali skutečně všechno, abychom dvojnásobnou skromností, láskou a uctivostí zmírnili osten svého od-
lišného smýšlení i jednání. Lidé, kteří se domnívají, že bojují za vyšší přesvědčení, jsou v tak neobyčej-
ném nebezpečí zpupné vyvýšenosti a vzdorovité jistoty, že své srdce, ton řeči a posun uchrání od zpusnutí pouze největší vnitřní očistou a pokořením se.
Lidem, kteří si dobývají svobody v jiném duchu, platí navždy tragická slova:
A neměli v žití svém štěstí ani hvězd, umřeli zkažení.

OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

NÁSLEDUJÍCÍ úvahy odpoví na otázku, jaké osobní stanovisko mají jednotlivci zabrat k společenské zbědovanosti a rozporům. Při tom nebude řeči o tom, co mohou provést omilostnění jednotlivci, které neukojitelná touha žene přes výsměch a potupy k životu úplného obětování se. Budeme mluvit pouze o tom, co lze žádati od lidí obyčejných a co dlužno považovati za nezbytný důsledek zjemnělého svědomí.

Sociální otázka povstává vždycky, kdykoliv zástupcové prosté, hrubé práce svoje životní podmínky ucítí nesnesitelnými a zastavením své práce ohrožují sociální součinnost. Za naší doby vzpírají se pracující třídy hlavně jednotvárnosti a nejistotě svého zaměstnání, v některých případech také příliš okatému nepoměru mezi mzdou své neradostné a špinavé práce a mezi neobyčejnými výtěžky dotyčného průmyslu. K otázce sociální patří dnes otázka služebných — a vůbec všechno, co dělbu lidské práce nějak ohrožuje, buďto že určité skupiny pracovní práce se štítí, práci odpírají nebo proti ní se vzpouzí.

Na rozdíl od ostatních věků je podstata naší otázky sociální také v tom, že neběží o pouhé váznutí sociálního ústrojí na jednom místě: zvelkoprůmyslověním naší společnosti nabyly vůbec massy dělnictva vědomí svojí sociální síly a důležitosti — nechtějí býti zřízenci soukromého kapitálu, nýbrž chtějí svou třídu učiniti nositelkou společenského převratu, po

němž by společnost sama výrobu kapitalisovala a řídila.

Zde ovšem není místo, zkoumat národně-hospodářské návrhy a programy, jimiž chtějí řešit otázku sociální. Spořádaná organizace a zájmové zastoupení pracujících tříd zdá se, že nejspíše a nejúčinněji vyplní všechny oprávněné nároky. Zásadově si musíme ovšem ujasnit, že kultura lidská, která za dřívějšího rozvoje dostávala potřebné síly pro hrubou práci jednoduše otroctvím, nevolnictvím nebo hospodářskou bídou, vyspěla nyní na stupeň, na kterém vypovídají tyto pomůcky, jimiž se práce dělivala na učenou a prostou. Chceme-li proto pro práci ne-utěšenou, nechutnou, špinavou nebo hrubou mít ochotné síly pracovní, to si jich trvale zajistíme leda rovnocennou odškodněnou peněžní a lidským zacházením. Milionový, osvícený a sebevědomý dav dožaduje se toho dnes stále hlasitěji a odvolává na nejlepší myšlenky naší vlastní kultury. A pouze zaslepení mohou na tyto požadavky i za dnešní doby odpovídati přiznáním se k panské mravouce — tyto miliony lze do celku ještě zařadit jenom převahou kultury, ale nikoliv prázdnotou osobivostí. Kromě toho stala se dnes každá panská mravouka technickou i hospodářskou nemožností, poněvadž (v moderní technice zasahují síly do sebe vždy spleťtější a nestrpí žádného zotročování a mohou prospívat jenom tehdy, zachází-li se s nimi s úctou.

Sociální otázka je otázkou všech lidí. Nejen proto, že dotýká se základů našeho života, nýbrž i proto, že nám nemůže býti lhostejno, jak žijí lidé, kteří pro nás pracují. Je »sociální pieta«, již nelze oddělit od

skutečné kultury vnitřní, a je nezbytno udržovat a pěstít ji v sobě, máme-li vůbec vážnou snahu, býti osvobozeni od naivního sobectví, jež své životní pohodlí a bezpečnost buduje bez vděčnosti a bez svědomí na cizí námaze a strádání.

Čím může každý mladý člověk přispěti, aby se uvedené sociální rozpory zmírnily a rozřešily? Jak najde správné stanovisko mezi ukvapeným stoupenectvím a tupou lhostejností?

* * *

Především je jisto, že mladé lidi musí hluboká rozvaha a živý cit zodpovědnosti jakož i skromné oceňování vlastních zkušeností životních zachránit od členství některé strany nebo účastenství v jednostranných hnutích. »Socialistický student« je rozpor v sobě; neboť podstatou vědy je nepředpojaté zkoumání, a studující, který je s problémem hotov dříve, než do něho mohl skutečně všestranně vniknouti, vzdal se sám práva, nazývat se učením vědy.

Nejprvnějším a nejdůležitějším příspěvkem, rozřešiti sociální otázku, je bez odporu, abychom svým chováním projevovali nové a důstojnější pojmání dělby lidské práce — a ve styku s tak zvanou třídou pracujících a služebných odložili pýchu a hluboko vkořeněnou naivnost »pánů.« To neznamená, abychom slevovali ze svých nároků na přesnou a povinnou práci, zde běží o tón a chování, jichž nevymeží slova, nýbrž vytrysknou z nejvnitřnějšího taktu pro změněné podmínky životní a z upřímné úcty k lidské důstojnosti pracujících. S lidmi pracujícími práci hrubou a nechutnou, musí se nejenom zacházeti stejně šetrně jako s lidmi tak zvané vyšší práce; mají-li býti spra-

vedlivě odškodnění, musí se s nimi zacházet dokonce ještě se zvláštní dobrotou a osobní pozorností — a to proto, poněvadž svojí prací jsou vyloučeni z toho, co člověka povznáší nad hmotu a všednost.) Zdali takové chování bude vždy také správně oceněno — na tom vůbec nezáleží: běží především o naši vlastní kulturu. Ostatně mívají obyčejní lidé často neobyčejně jemný cit pro nejvnitřnější vzdělanost nejvyšších vrstev, a dovedou až nápadně bystře rozlišovati humanní pósu a demagogické uchazečství od skutečné dobroty srdce a úcty k lidem. Jestliže jsme se v tomto ohledu dokonale vychovali, můžeme jim ukládati dvakrát tolik práce. Mladí lidé, kteří »otázku sociální« promyslili důkladně s tohoto hlediska, mohou později, jsouce ve vůdčích povoláních, rozpory neobyčejně zmírniti — roztrpčení třídních bojů vyvírá vlastně daleko méně z bídných poměrů, než z pánovitosti a domýšlivosti mnoha příslušníků vyšších tříd! Abychom podali několik určitých návrhů: nepotřebuje na př. naše chování ke služebným, sklepníkům a čističím ještě neobyčejné reformy? Že si často urážlivě objednáváme a poroučíme, že služby přijímáme nedbale, že býváme nerytířsky neúslužnými, když nám prostírají stůl, donášejí jídla a odnášejí talíře — to všechno pochází vlastně ještě ze vzpomínek na dobu nevolnictví.

City pravého gentlemana v této otázce naznačuje nám tato vzpomínka v denníku anglického spisovatele Roberta Stevensona: »Když mne nedávno bolel zub, byl jsem hrubý k děvečce, která posluhovala při stole. Jistě není nic neslušnějšího a odpornějšího, než když muž je příkrým k dívce, která pozbude služby, ozve-li

se. Proto jsem si umínil, že se jí omluvím. Bude mi kdo věřit, že jsem se k tomu odhodlal až za 4. dny a že jsem se červenal a styděl jako hošík? Proč? Snad za svoji hrubost? Kde pak! Ne, ale že tato moje prosba za odpuštění snad byla nezvyklá a mnoha lidem směšná. Zde je ruka, kterou dlužno utnouti! Doufejme, že už nikdá nebudu takovým slabochem a nebude mne hanba, chovati se jako gentleman.« Neobyčejně jemnou a z pravé piety sociální vytrysklou poznámku učinil také Vauvenargues ve svých »radách mladým mužům«; praví: »najdeš-li mezi lidmi, kteří tě obsluhují, lidi sobě příjemné, zamhuřuj oči nad mnoha chybami — budeš snad špatněji obsluhován, ale budeš lepším pánem: ustavičně se strachovati, zda-li zřízenci za nuznou mzdu pracují dosti pilně, to přenechejme lidem malicherného původu. Šťastný, kdo jim může osladiti těžkou stránku jejich životního postavení!« Tato rada týká se zdánlivě jenom maličkosti*) — zachovati se v takových maličkostech duševně správně, má hluboký význam také pro správné stanovisko ve velikých otázkách sociálních.

* * *

Co do stanoviska mladých lidí ve vlastní otázce dělnické, tu by mělo býti považováno za požadavek všeobecného vzdělání, aby lidé právě v mladých letech, v nichž se utvářejí životní názory, vážně vyhledávali příležitosti, seznati sociální otázku u pramene a sblížití se

*) K těmto zdánlivým maličkostem patří také přesné placení účtů malým lidem. Dluhovati řemeslníkům za práci, platit za zvláště vtipnou zvyklost veselého studentství — je v tom však osudná a charakterově zhoubná nevázanost lopotné práce, panská zpupnost, jež pracující vrstvy roztrpčuje a naplňuje pohrdáním.

také zvláště s hnutím dělnictva docházením do jejich přednášek a osobním stykem s myslícími dělníky. Člověk, který zná jenom jednu třídu, je jako člověk, který zná pouze jednu knihu. A právě studijním bylo by naléhavě doporučení, aby jako protiváhu abstraktního studia část volných hodin věnovali součinnosti v chudinství, v péči o dorost a t. d. Dojmy, nabyté zde, jsou velmi důležitou součástí vážné přípravy na povolání. Vždyť nejučinnější práce jednotlivců o rozřešení sociální otázky záleží v tom, aby překonali svoje předsudky a třídní zájmy a také jiné od stejného zla osvobozovali klidným poučováním: oprávněná svépomoc pracujících tříd zbavuje se takovým poučováním nejtěžších a nejurputnějších překážek a naplňuje novým duchem. Na mnohých juristech, bohoslovcích, učitelích a učencích vidět bohužel po celý život, že skutečně necítili se životem lidu a že si proto ve svých myšlenkách nijak nevšímají veliké a rozhodující části zkušeností životních.

Všechny zde vzpomenuté příležitosti k »sociálnímu vzdělání« mají do sebe ovšem také nebezpečí, a to právě u vznětlivých mladých lidí, že se dají uchvátit stranickým soucitem a svoje dřívější třídní stanovisko zamění novým stanoviskem třídním. Má proto největší důležitost, aby si mladí lidé zjednali příležitost, vyslechnouti důkladně také stranu protivnou — a to zvláště tehdy, mají-li úminek, pracovati později o reformě sociální.

Je až neuvěřitelné, že jsou sociální a socialističtí idealisté a nemají ani potuchy o ohromných obtížích hospodářského života, mluví ustavičně proti »kapitalismu« a horlí pro »sespolečenstvení« a nemají správné

a jasné představy o vlastní povaze nynějšího světového hospodaření a jeho spleitého mechanismu. Budoucí sociální reformátor neměl by pouze studovat na universitách a v knihovnách, nýbrž měl by jíti, je-li jenom poněkud možno, na rok nebo dva jako volontér do velikých podniků nebo měl by si alespoň vyhradit, přiměřenou část svého času aby si mohl toto neznámé území důkladně prohlédnout a nabýt rozhledu. Kdyby na sociální straně měli zřetelnější názor o neobyčejné práci, již dnes vykonávají »Captains of industry«, o konkrétních výkonech kapitálu a »záloh«, o daleko rozvětvené závislosti jednotlivců, o psychologii soukromé iniciativy a kolektivní lenosti — nemluvili by tolik neslaně, nemastně a nepsali. Ať si pak vzdor takovým dojmům věří v nejrozsáhlejší přeměny a pro ně pracují — ale pracovali by potom jinou řečí, hlubšími důvody a na základě organické metody. Těžko lze však strpět stav dnešní, že ti, kteří chtějí od základů převracet, skutečně až příliš často docela neznají ústrojí, jež se snaží zreformovat.

Nahlédnutí důkladně do temných stránek života, má také pro mladé dívky největší důležitost jako protiváha životních názorů pouze estetických; nemůže jich také nepovznést, nabudou-li dojmů, jež vyličuje Lady Dilke těmito slovy: »v nižších vrstvách je na tisíce nejchudších žen, jež pracují do úmoru, jsou neustále na hranicích existence a nadobro vzdálené od radostí života a od krásy, a žijí přece čistě a poctivě až do smrti: před nimi, jež jsou pohozyeny v prachu, měli bychom poklekat!« Lepší psychologické porozumění moderního hnutí lidu pomůže velice také bu-

doucím hospodyním, aby na otázku služebných hleděly s vyšších obzorů a, pracující s nimi, našly správný tón.

* * *

Bohužel, že tato sociální pomocná práce až příliš snadno zvrhává se v pouhý sport, v modu bez skutečného účastenství a zodpovědnosti. Nezřídka se stává, že mladí lidé ochotnou lidumilností ohlušují vědomí svojí nestatečností v povinnostech domácích. Proto nemůže býti ani dosti zřetelně zdůrazněno, že sociální otázku dlužno řešiti nejprve v nejbližších a mnohdy nejnesnadnějších poměrech všedního soužití doma, a že teprve potom může člověk státi se civilisující silou na venek. Pravá lidumilnost začíná tím, že dáváme se doma méně obsluhovati, jsme úslušnější a trpělivější se svými domácími, pozornější k těm, kteří potřebují klidu a šetrnosti v našem domě a přísnější na protisociální nespořádanosti svých tužeb i přání — teprve kdo najednou pozná a se zhrozí, jak hluboko dosud vězí v kultu sebe, pochopí, jak rozřešiti otázku sociální v jádru a bude uchráněn toho, aby práci v obydlích chudiny vykonával pouze pro zábavu a na ohlušení sebe. Oběti, které nepocházejí z takové zcela osobní obětavosti, nemají hlubší ceny pro nás ani pro jiné.

Hořejšími poznámkami budiž toliko zdůrazněno, že charita i obětavost musejí se osvědčit napřed v nejúžším kruhu — ale tím se nijak nezastáváme pouhé sobeckosti rodinné. Mnozí lidé se domnívají, že jsou své rodině povinni, aby její zájmy nadřadili všem ostatním ohledům a považují zrovna za zločin, ostatním lidem mimo rodinu věnovati peníze, čas, práci a lásku. Právě u mnohých moderních žen, kterým

unikly vyšší ideály životní, setkáváme se často s nemírným kultem mateřskosti a potomků, jenž se konec konců opět vracívá k všelikému sobectví a sesurování citů, ačkoliv toho zmíněné ženy ani netuší. A to je v pravdě základní omyl egoismu rodinného, jež přehlížívají vědycky ti, kteří se domnívají, že rodina sroste nejtěsněji, čím méně srdce bude rozdáváno na venek: pospolitost rodin je odkázána na větší a nesobečtější lásku, než je láska, která se omezuje na vlastní tělo a krev, na nejbližší »příbuzenství.« Úzkoprsostí na venek — aby jenom nic neušlo nejdražším příbuzným — touto úzkoprsostí zakrňuje konečně srdce také vůči vlastním, vytváří se krátkozraká, sobecká a tyranská láska, která není s to, aby vzbudila u členů rodiny vzájemnou, pravou, obětavou oddanost, vděčnost a věrnost. Kde tak sobecky děti opatrují a milují, bude se jim přes veškeru zevnější výchovu přece nedostávat pravé kultury duše: jsou vychovávány v těle a ne v duchu, a proto v nich bude vládnouti tělo a krev a ne vyšší život ducha. Kde však rodina má upřímnou účast v cizím hoři a v cizí radosti, kde obětují pohodlí, peníze i čas, aby poskytli pomoci a sdílnosti také lidem, kteří jim nejsou spřízněni krví — tam opravdu platí starodávné: Pán Bůh to zaplatí; vyšší láska, ku které se vznesli, osvobození ze sobeckosti, vrátí se požehnáním na život rodinný, prohloubí a zušlechť všechny svazky přirozené.

Kéž žádná matka, která má štěstí, že má zdravé a po-
dařené děti, neváhá část svého výdělku, úspor nebo
času a síly věnovati ošetřování nebo výchově dětí,
které už rodičů nemají nebo nemohou od rodičů
býti dostatečně zaopatřeny. Matka nemůže svým

dětem dáti větší ochrany do života, než když jim dá příklad takového smýšlení a čas nebo peníze, jež odňala takto svým dětem, vrátí se zpět ztisícero násobně. Bohužel že nesmíme na to poukazovati a nevarovati před jinou krajností, do níž zabíhají ženy i muži velmi živého cítění sociálního: aby pro pomoc a účast, jež projevují na venek, neubírali potřebné účelné péče a řádného dohledu rodině, která je jim svěřena v první řadě, takže by rodina konec konců zase přišla na krk lidem cizím. Vždyť se nesmí nikdy zapomínati, že je v povinnostech pořad, a že jen ti mají právo pomáhati na venek, kteří ve svém nejužším kroužku postavili všechno na pevné nohy a dostáli všem svým zodpovědnostem duševním i hospodářským. Kdo nepromyšleně pomáhá na venek a u sebe nechává chaos, nepomáhá vlastně nikomu, poněvadž skutečně pomáhati může jenom člověk, který je spořádaný a z pořádku přichází — člověk jinaký leda nakazí svou nepromyšleností a kde chce pomoci, ubíjí city zodpovědnosti i veškeru samostatnost. Kdo se bude vážně zkoumati a nechá na sebe působiti obě v těchto úvahách zdůrazněná hlediska, ten najde správný střed.

* * *

Materialismus naší doby projevuje se také tím, že lidé doufají velká zla společenská odstranit zevnějšími převraty a neujasní si, že je napřed nezbytno ze všech vrstev zatlačit vzdorovitě zneprátnění, slepou lakotnost i ztrnulou svéhlavost a pak teprve že může se uvolnit ochotná vůle k velkým reformám. Veliké poruchy sociální ukazují vždycky také na hluboké poruchy duševně-mravní a zmizí jenom potud, pokud se tyto hlubší příčiny vyléčí. Nic také lidi tolik nemýlí, jako

namlouvati jim, že kletba zlata má kořen v určitých zřízeních zevnějších a zaniknou-li, že pomine, kdežto ve skutečnosti je tato kletba v naší nejvnitřnější náklonnosti ku zlatu, a ta si také v novém řádě společenském najde vždycky nové formy ukončení a tím zplodí opět staré zlo a staré tyranství, jenomže v nových útvarech. Tato náklonnost ku zlatu je však zase jenom příznak přichylnosti k pomíjejícímu, a k pomíjejícímu požitkářství doufají, že nejjistějším klíčem je zlato. Kdo se proto chce na sociální otázku dívatí s vyššího hlediska a přijíti na kořen zla, musí vědět, že lidi odvrátit od pomíjejícího k nepomíjejícímu je jediný důkladný prostředek, aby se ucpal hlavní zdroj sociálního utlačování a rozvratu, totiž slepý strach o svoje já, a že osvobodit se nejprve od této vnitřní příčiny sociální zbědovanosti je nejrozhodnější práce reformní. Obírání se sociální bídou oplodňuje člověka jenom tehdy, neupozornuje-li ho pouze na cizí hříchy, nýbrž dohání k poznání sebe a všeobecně lidské příčiny kletby zlata odhaluje mu ve vlastní jeho duši a probouzí stud před zotročením zevními statky. Carlyle praví kdesi: »zdali můžeš reformovati jiné, to je věc nejistá; ale žije člověk, kterého zcela jistě můžeš zreformovat a ten jsi ty sám.« Mnohý »reformátor« obírá se celý život tím, že jiným vytyká tvrdošijnost a bezcitnost a nadávkami nahání k obětem a při tom ani nepozoruje, že jemu samému je obětavost čímsi neznámým, a že jenom v jiné formě slouží téže chladné sobeckosti, kterou vytyká jiným.

Jistotně že potřebujeme také zevnějšího reformování — není-li však toto reformování podřízeno dílu hlav-

nímu, reformě vnitřní a z ní inspirováno a chráněno, pak se podobá počínání Danaïd, jež neustále nabíraly vodu do děravého sudu.

Kdo si tyto pravdy zcela důkladně neujasní, bude později jako společenský reformátor stále v nebezpečí, že bude prováděti zevnější opravy a při tom stále poškozovati hlubší spravedlnost a svědomitost. Co ale prospějí nejkrásnější stavby, podkopáme-li, stavíce, základy vlastní stavby? I v tonu kritiky a programů musí zevnější forma býti podřaděna požadavkům kultury vnitřní. Právem praví Burke: »o nedostatecích státu mělo by se mluvit jako o ranách otce.« Kdo nechápe, že ran a váznutí v společenském soužití nelze vyléčit nenávistnými nadávkami a stranickým obviňováním, nýbrž pouze usmířujícím tónem lásky a důsledné spravedlnosti — nemá ani zdání o duševních základech sociálního života!

Pod záhlavím: »mladý reformátor a stará moudrost« řekl Jan Mich. Sailer kdysi tato památná slova:

REFORMÁTOR:

Škoda, že my reformátoři máme ruce tak velice svázané, abychom nemohli činit dobro v církvích, ve státech, ve světě.

MOUDROST:

Jest dobro, před kterým ti nemůže nikdo vázat ruce, nersvážeš-li si jich sám.

REFORMÁTOR:

Mám tedy chladně a líně přihlížet, jak tma, bláznovství a svévole tyranisují svět — a mělo by přece poroučet světlo, moudrost a spravedlnost!

MOUDROST:

Chceš-li tmu, bláznovství a svévolnost překonat, pak začni alespoň od začátku.

REFORMÁTOR:

Což mohu začínat jinak než od začátku?

MOUDROST:

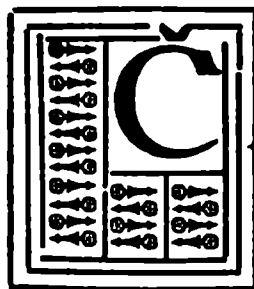
Dosud jsi začínal od konce, chtěl's vně sebe učinit den a v sobě jsi objímal noc. Od nynějška nechej v sobě vzejít světlo a vyčkej, až pokročí k poledni. Až prozáří tebe, zahřeje a oplodní, pak bude jistě také mimo tebe svítit, zahřívat a oplodňovat.

Reformátor odešel do svého domu a reformoval napřed v sobě samém, potom ve svém domě. Po roce se jeho dům změnil v slunce, a do okolí a do celé země vycházelo z něho světlo, teplo a požehnání.

NEBEZPEČÍ TECHNICKÉ KULTURY.

(PROMLUVA K ABITURIENTŮM.)

CTOUCE starou báj o Prometheovi — na
čí stranu se postavíte? Na stranu Zevovu
nebo na stranu titána Promethea, jenž
smrtelným přinesl světlo?

Není pochyby, že budete všichni při
Prometheovi. Zvykli jsme si od mládí
býti při tom, který do našeho života
přinesl sílu ohně, a býti při něm také tehdy, jestliže
ohně přinesl bez dovolení Zevova, rádi mu to odpou-
štíme, vždyť co bychom byli bez ohně? Nyní však se
táží: Jaký asi smysl má přikování titána na Kavkaz?
A nač je báje o supu, který mu denně rval játra?
Je tím snad pouze vyličen nesmírný vztek otce bohů?
Tu se však musíme přece zas tázati: proč považoval
Zeus čin Prometheův za zločin tak nesmírný?

Jeť v baji hlubší smysl. Bylo již často pozorováno,
jak duše lidu melancholicky pojímá život ve svých
bájích a pověstech, jak dává přednost tomu, co je
smutné a co prolévá slzy, a myslilo se, že to není
než záliba v sentimentálních náladách. Zde onde je
to ovšem také sentimentalita — ve skutečnosti však
pochází záliba v tragickém odtud, že duše lidu, prostě
pozorujíc život, pojímá jej často hlouběji a pravdi-
věji, než tak zv. vzdělaný člověk, který se pro roz-
manitost svého vědění ani nedostane k tomu, aby
nechal na sebe život účinkovat ve velkém slohu.
Vzpomeňte si, jak právě lid a lidové zkazky, přes

veškeru úctu k hrdinnosti, jsou přece plny hrůzy a děsu nad každou titánskou zpupností a nad každým odtrhnutím se člověka od pokory a sebeomezení. V antickém písemnictví vyjadřuje se tato nálada často sborem (chórem); ve středověké pověsti o Faustovi vidíme rovněž zvláštní směs plachého obdivu hrdiny a jistoty, že odbojník propadl peklu, t. j. že jeho činy na konec skončí tragicky a že nepatří do oblasti života skutečně tvořivého.

A na tomtéž zakládá se báje o Prometheovi. V hlubinách duše lidské vypadá čin Prometheův nezbytně docela jinak než v oblastech našeho nitra, které vnímají chvilkové úspěchy boje životního a bývají docela zabírány nejbližšími potřebami a požadavky činného života. V těchto klidných hlubinách poznává se nejen mohutné přibývání síly a života, jež vnikají do společnosti lidské z ovládání sil přírodních, nýbrž s hlubokou hrůzou tuší se také nezměrná zpupnost, která se člověka zmocňuje, když octne se na výšinách své moci, i bezmezná žádostivost, kterou v něm rozpoutává vláda nad světem sil. Jako kdysi, když začínal velký průmysl, vznikla v dělnictvu anglickém píseň o králi páře, jak ničí a žene se přes veškeré životní poměry, až si na konec za všeobecného zmatku sám vykope hrob — tak vysnila zde báje obraz titánského člověka, jenž, jsa hrd na svou sílu, sáhá po vládě nad živly — vyššími zákony světovými je však přikován na skálu, tímto bezmezným osvobozením stává se v hlubším smyslu sám nevolníkem, teprve teď dostává se do tuhého poddanství živlů, a sup, který jej rozdírá, jsou jeho nenasytné chtíče. A Pandora, všechno

dávající, zosobňuje klam, který mámi titánské lidi, klam to, jakoby nevyčerpatelné splňování vždy rostoucích potřeb bylo opravdu darem bohů, zárukou stoupání, kdežto v pravdě ze své nádoby vypuští hrůzné vojsko běd.

Budete si mysliti, že jsem docela proti Prometheovi a budete se tomu brániti a mysliti, že z ovládnutí živlu člověkem nepovstává přece jenom samé zlo. Zajisté že ne. Ale dobře si všimněte: báje toho také netvrdí. Hrůzné vidí v tom, že se oheň přináší ze vzdorovitého odboje proti Zevovi. Božstvo je zde vyšší řád svědomí a sebeomezení, jež po jednotlivcích žádají, aby obětovali své chtíce a svou bezohlednou vůli. Že lidé dostávají do rukou nevyčerpatelnou moc z toho, co je titánského v jejich přirozenosti, z duševní a společenské energie, soustřeďující se na věci pozemské a že se v nich rozněcuje tím vzdorovitá sebejistota a nezměrná žádostivost — toť věštecký smysl báje, že byl oheň získán ve zpupném odboji proti nejvyšším pravdám životním. A právě z toho dává věstecká báj vznikat dalšímu tragickému osudu titánově: Moc nad dobry pozemskými, nejsou spojená se zbožnou poslušností vůči mocnostem nebeským, vede leda k nejhlubšímu zotročení hmotou.

A nyní pozorujte sami docela klidně život přítomnosti, vizte vzrůst nesmírného bohatství, vizte celý svět požitků, jenž vzrůstá den ze dne, vizte panskou mravouku, která se všude roztahuje a na oltář povznáší právo požitkářství — a pak se ptejte: Není to Prometheus na skále rozdíraný supem?

»Příliš štědře jsi lidstvo obdařil« praví Hephaistos v Aischylově dramatu »odpoutaný Prometheus«, při-

kováváje titána na Kavkaz. Též Aischylos nespatoval ve spoutání titána snad nepříznivou choutku všemocného otce bohů, nýbrž viděl v něm zobrazený tragický osud civilisace, že totiž smrtelný člověk dle věčných zákonů života opojnou mocí nad živly pozbývá veškeré obětavosti vůči neviditelným mocnostem života a tím pak teprve pořádně bývá přikován na hmotu.

Ale u Aischyla prorokuje se přikovanému titánu vykupitel, který bohy opět usmíří smrtelníkům, božský hrdina, v němž je síla spojena s pokorou a plnost života s ochotou, odříkati se. Jestliže titánské v člověku musí hluboce trpět svou vlastní neobmezeností, zatouží již samo po vykoupení ze vzdorovité sobeckosti a po zbožném splnutí s vyššími mocnostmi — po podřadění se všem svatyním duše, jež jsou zobrazeny božstvem.

Jest málo bájí, které by měly tak hluboký smysl zrovna pro naši dobu, jako báj o Prometheovi. My všichni jsme strženi do titánského díla, ovládnouti přírodu — všichni o něm pracujeme, každý na jiném místě a dobýváme lidem sil nebe i země. Všem nám podávají krabici Pandorinu s nenasatelným zástupem požitků a snů o požitcích budoucnosti. Všichni jsme v pokušení, stát se hmotářskými v tomto zápase o moc nad hmotou. Přes tolik četné styky naše strní nad námi pustá skála osamocení a přes veškeré poklady ducha rve nás sup chťiců našich.

Proto se učme u hluboké znalosti života, uložené v báji o Prometheovi! Nepovažujme tuto báj za pouhé oslavení titána, nýbrž za hlubohé napomenutí, jež k nám zaléhá z temnot časů a z prvních mohutných

zkušeností šející se kultury: napomíná nás, že titánské povznese lidi skutečně nad hmotu, toliko jsouc spojeno s mocí svědomí a zbožného uskromnění se.

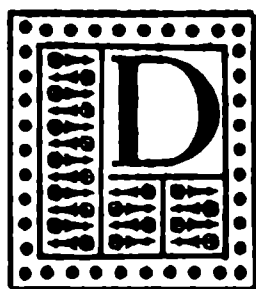
Snad namítnete: což nejsou dodnes a nebývali vždy ctihodní mužové vědy, kteří dobývali tajemství přírody s hlubokou skromností a s krajním obětováním svého osobního života? Kde je u nich Kavkaz a kde sup? Zcela dobře. Žili tisícové a dosud žijí, kteří organizovali lidské hospodářství a na nové cesty zavedli dlouhou, těžkou a odříkavou prací a bez osobních požitků životních. Ale je tím již řečeno, že nesmírná bohatství, kterých bylo součinností těchto ideálních sil vyzískáno, stala se skutečně také požehnáním lidstva a nikoliv spíše nesmírným pokušením k praktickému hmotařství a k zániku ducha v pohodlí? Jestliže zápasem o nové vědění dozrávají na výšinách duševní práce světlé zjevy nezištné obětavosti, je tím již beze všeho také řečeno, že bude zdrojem skutečné kultury také využitkování této nové vědy, jež svádí k sebejistotě a pyšce a neustále otevírá širokým davům nové zdroje požitků? Jestliže horník s nasazením života vynáší zlato z nitra země, je tím již řečeno, že toto zlato bude na zemi sloužiti vyššímu životu duše? Na tyto otázky musíme si odpověděti. Nevidíme dnes, jak zátopa bezohledného požitkářství stále stoupá též v oboru duševně technické práce a strhuje ji do rozmáhající se bezkarakternosti, a jak toto hmotařské naladění života a světový názor požitkářství znenáhla a všude za ideální obětavost dosazuje pohnutky hmotařské?

»Jak můžeme v takových dobách zůstatí věrnými vyššímu životu?« otážete se mne. Odpovídám: Jenom

tehďa, jestliže budete mít oči otevřeny na velké nebezpečí a nikdy neupadnete do modlářství pouhého vědění a umění a nezapomenete pro ně na to, co je nejvyšší a nejdůležitější, totiž otužovati charakter. Nikdy se nesmějte dřívějším lidem, že se snažili dobrovolnou chudobou utéci pohodlí a potřebám, jež tak často končívají mravní smrtí; nebo že snažili se hrdinně překonávat šalby a vášně, které nás tak často oklamávají o nejlepší naše rozhodnutí! Žijte ve všedním životě a na svobodě ze sebekázně, z ticha a pokory, jež život oněch lidí posvěcovaly! Místo pouhých sportů tělesných, jež dnes pěstí s tolikou požívavostí, povýšeností a ješitností, zadávejte si den ze dne nějaké odříkání, účinnou lásku a střídmost — a věřte mi: bez tohoto bezohledného boje se sebou nedosáhnete nikdy rytířství mužů skutečně svobodných.

ÚVAHA ZÁVĚREČNÁ. NÁBOŽENSTVÍ A KARAKTER.

DŘÍVE bývalo nemyslitelno, napsati knihu o tom, jak žít, a nezačít ji a neukončit Bohem. Dnes jsou ve všech vrstvách lidé, kteří výchovou, četbou, duchem času a svým vývojem tak se odcizili duševním představám náboženským, že není už možno jejich mravní sly vzbuditi řečí náboženství. Chtěje mluvit také k těmto vrstvám, dovolával se spisovatel v této knize skoro vesměs pouze myšlenek a citů, které jsou volným myslitelům zrovna tak přístupny, jako věřícím. Spisovatel je však povinen svému přesvědčení, promluvit ještě na konec o významu náboženství právě pro vzdělání charakteru. A to tím více, poněvadž poslední dobou možno pozorovati, že mladí lidé, kteří byli vychováni bez náboženství, nejsou pouhou společenskou mravoukou trvale uspokojeni. Přirozené popudy k dobru potřebují ještě vyšších výkladů a výhledů, aby vystačily na násilí vášní a tíhu sobeckosti. Máme sice v nitru vyšší přirozenost, ale tato lepší částka naší bytosti je znečištěna všelikými přísadami a nemá zářivé jasnosti — a proto bojující člověk žádá ideálů a vzorů úplně očištěných, a právě nejlepší a nejsilnější mladí lidé touží po víře ve svět čistě duševní, v říši dokonalosti, v níž je všechno úplné, co zde je pouze částkou. Nejen pozemské srdce lidské hledá a potřebuje otčiny, střediska a východiště veškerých snah a lásky — také duševní naše přirozenost žádá místa, kde by spočinula

její touha a splynula s prazdrojem života. Z hlubin zkušenosti lidské duše vytrysklo vyznání sv. Augustina, že nepokojno je srdce lidské, dokud nespočine v Bohu. Víc a víc nevěřících mladých lidí naší doby přiznává si tajně, že jim moderní osvícenství pro tyto potřeby dalo místo chleba přece jenom kamení, a pocítují s hlubokým vystřízlivěním a tísní, že bez pevné víry ve věčné pravdy není vůbec možno sebe vážně vychovávat, poněvadž ve všeobecném zmatku pouhých individuálních mínění není už velké a uchvacující přesvědčení možno. Domněnkám nechce nikdo ničeho obětovati. »Jest Bůh, jest svatá vůle, byť by vůle lidská kolísala sebe víc«: z kolísavého a vrtkavého tvora utvoří charakter pouze svatá, věčná jistota, ale nikoliv pouhá neodvislá ethika, založená jenom na měnivém jedinci, na jeho chatrné zkušenosti životní, na přemýšlení často tolik porušeném, a proto tato ethika zabíhá už dnes do všech možných měnivých mód a směrů, a musí pokračovati od přehodnocení ku přehodnocení, od nové mravnosti k nejnovější.

Zde si však kladou mnozí nejlepší a nejpoctivější mladí mužové otázku: nemáme býti zdrženliví také ve svých náboženských potřebách? Smíme poslouchati jejich puzení a oddávati se snům, které rozumové naše svědomí odsoudilo? Na to jest odpověděti: Veškerou úctu před vědou — ale věda nemá ani nejmenší oprávněnosti, nějak popírati vnitřní jistoty lidí o duševním původu. Ať si ukazuje, že duševní úkony naše jsou v tomto smyslovém světě těsně vázány na stav našeho mozku — tím však nedokázala ani zdaleka, že by duch byl pouhý úkon hmoty. Osvítila pouze prostou pravdu, že působení ducha na hmotu je vázáno na

určitá ústrojí sprostředkovací, jejichž stav má ovšem velmi rozhodující vliv na duševní oživení lidské. O posledním původu duševního života samého nemůže věda tvrditi docela ničeho. To bylo znova výslovně zdůrazněno od svědomitých přírodopysců samých. Právěho poznání duševní přirozenosti svojí nedosáhneme methodami, jichž užívá věda o zevnější přírodě, nýbrž toliko sebepoznáním a sebezdokonalováním. Kdo se věrně cvičí ovládati duchem vášně a stavy tělesné, nabude nové víry v duševní svět. V této víře bude posilněn a osvěcen, jestliže si ujasní, že největší a nejbohatší duše všech dob, které se celý život věnovaly vnitřnímu světu a žily vnitřním životem zvláště plným a silným — že tyto duše mohou o podstatě ducha spolehlivěji vypovídati než veškerí zkoumatelé zevnějšího světa, kteří právě tímto svým zaměstnáním bývají silně odváděni od vnitřního života a zkušeností. O těchto základních pravdách máme »consensus sapientium«, shodu těch, kteří nejen myslili, nýbrž hluboce prožívali a trpěli a na tom založili svou moudrost — a touto shodou se posiluj každý, kdo byl povrchními sofisty nebo abstraktními theoretiky zmaten v nejhlubším svědectví svého vnitřního života.

Náboženství neporozumíme kritickým rozumem, který je na jiné věci, nýbrž úctou a pokorou před nevyrovnatelnou duševní velikostí a znalostí životní, jež k nám mluví z písem svatých i podání a nemůže nezníčiti našeho sebepřeceňování, jestliže máme vůbec ještě smysl pro to, co je opravdu velké. Ať zkusí čtenářové této knihy — ať jsou kterékoliv nevěry nebo víry — neblížit se náboženství abstraktním přemýšlením, nýbrž naslouchati mu, když upřímně bojovali se

sebou, když velmi trpěli svou přirozeností a pocítili při tom tajemnou moc vyšších nároků. V takových okamžicích nejhlubšího sebepoznání, nejživějšího styku se skutečným člověkem a se skutečným životem vzchází člověku předtucha o celé velikosti a nezbytnosti náboženství a poznává jasně, jak osudně nám neživotná kritika rozumová ve jménu realismu škrtá ze života právě nejživější pravdy a jménem svobody největší osvobozující sílu nahraňuje bezmocnými abstrakcemi.

NĚKOLIK SLOV K ČESKÉMU PŘEKLADU.

Základní zlo dnešních neutěšených poměrů sociálních je v tom, že moderní lidé dobyli vlády nad tolika novými silami přírody, ale vlády nad silami svojí přirozenosti nedobyli. Proto společnost moderní není duševně ani mravně na výši, na niž dospěla její věda a technika. Civilisace předhonila kulturu. Civilisace je moc nad přírodou, tato moc má v zápětí nesčíslné potřeby. Kultura je ale podřízení individuálních potřeb životním silám duše, je vláda člověka nad přirozeností. Moderní lidé mají vyspělou civilisaci, ale nemají kultury nitra. A v tom je veliké nebezpečí.

Vymoženosti dnešní civilisace dávají nepřeborné množství požitků a rozkoší, těmito rozkošemi roste hlad po nových požitcích do nenasytna, a poněvadž v dnešních lidech není duševní síly, jež by se požívavosti opřela, nemůže život civilisací moderní než sesurovět a nadobro spovrchnět. A že civilisace toto neblahé dílo vykonává — to uznávají všichni upřímní lidé.

Je třeba reformy a reformuje se. Duch této reformy moderní však dokazuje, že lidé nejsou si už vědomi rozdílu mezi tím, co je podstatné a důležité a co podstatné a důležité není. Měli by se vrátiti k duši, vymítni z ní sobeckost a donutiti, aby ve všem a vždycky přísně poslouchala nejvyšších ideálů dobra, pravdy a krásna. Tuto reformu nemají však za důležitou a zavádějí reformy zevní. Tyto jsou ovšem také důležité, ale východisko skutečných a opravdových oprav je jedině duše. Zevnější reformy od duše odvádějí.

Nejbližší úkol reformy u věřících i nevěřících je tento: spásu duše učiniti jim opět drahou a od věcí zbytečných a vedlejších vrátiti je k tomu, co je nejdůležitější: k lásce, pokoře a přemáhání sebe. Ve službách těchto tří ctností nabudou lidé vnitřních zkušeností, jež uschopňují náboženství rozuměti, náboženství si vážiti a žádati.

Četbou této knihy a životem dle ní kéž duševní síly každého čtenáře dozrají, aby pochopil smysl života.

A. IVAN.

OBSAH.

Strana

ÚVOD	7
OTÁZKA PŘEDBĚŽNÁ: Jest absolutní mravouka?	11

PRVÝ DÍL.

OSOBNÍ OTÁZKY ŽIVOTNÍ.

VŮLE

Význam vůle	25
Cvičení ve vytrvalosti	26
Jak vyléčiti slabost vůle	29
Zabíjení času	29
Přesnost a dochvilnost	31
Zapomenlivost	33
Cvičení v odpírání	35
Rozvaha	37
Škola mlčení	39
Ovládání pudu potravního	42
Vyšší kázeň	46
Síla a láska	47
Mládež — lihoviny — charakter	50
Vyžití	54

OBCOVÁNÍ S LIDMI

Vědoucí soucitem	56
Odvislosti	61
Společenskost	66
Samostatnost	69
Dvojitý styk s lidmi	71
Pravdivost	72

POVOLÁNÍ A KARAKTER	Strana
Co znamená, vzděláti se pro povolání?	78
Vůdčí povolání	80
Vyšší úředníci	84
Povolání kupecké	
a) hospodářství a zákon mravní	86
b) zřízenci a učni	88
Povolání politické	91
Povolání vychovatelské	97
Posvěcení povolání	102
 MLADÍ MUŽI A MLADÉ DÍVKY	
Zachovati nebo tříštit?	105
Zodpovědnost	107
Přátelství	112
Volné mravy	113
Vzdělání vkusu	118
Krásné tváře	120
Kdo je gentleman?	121
Rytířskost mužů k ženám, které mají samostatné povolání	122
 OTÁZKA POHLAVNÍ	
Vláda nad přírodou a vláda nad sebou	127
Pohlavní mravouka a zdraví	129
Volná láska	134
Rozvoj osobnosti	137
Věrnost	139
Sebevýchova	143
Kult nahoty	145
Zachování	152
Čistotnost	154

	Strana
Jak žiti tělesně	156
Četba	157
Přirozenost a duch	158
Rytířskost	161
Karakter	163
Prostituce	165
Bůh a bajadéra	166
Čistota	167
Časné sňatky	168
Pravý přítel	169
Léta klackovská	170

DRUHÝ DÍL.

OTÁZKY KULTURNÍ A ŽIVOT.

OCHRANA SLABÝCH

Přirozený výběr a lidskost	179
Nietzscheovo »přehodnocení veškerých hodnot	181

OTÁZKA RASOVÁ 188

OTÁZKA ŽENSKÁ

Vznik a podstata otázky ženské	194
Oprávněnost hnutí ženského	196
Povolání a vzdělání žen	203
Povolání domácí	205
Povolání ošetřovatelské	210
Povolání vychovatelské	213
Sociální práce žen	216
Kulturní poslání žen	217
Rozpory	219

OTÁZKA SOCIÁLNÍ	222
NEBEZPEČÍ TECHNICKÉ KULTURY	235
ÚVAHA ZÁVĚREČNÁ	
Náboženství a charakter	241

**DOPORUČENÍHODNÉ
KNIHY**

**Z NAKLADATELSTVÍ
BOHDANA MELICHARA
V HRADCI KRÁL.**

**SEZNAM KNIH ANTIKVÁRNÍCH
ZAŠLE NAKLADATEL KAŽDÉMU
OCHOTNĚ ZDARMA**